

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

**MECMUA-İ MURAKKAAT ŞAH KULİ MİHRDAR
MİNYATÜRLERİNDE ÜSLUP VE İKONOĞRAFI**

Zübeyde ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Ela TAŞ

OCAK- 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MECMUA-İ MURAKKAAT ŞAH KULİ MİHRDAR
MİNYATÜRLERİNDE ÜSLUP VE İKONOĞRAFİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zübeyde ŞAHİN

Enstitü Anabilim Dalı: Sanat Tarihi

“Bu tez 08/01/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Ela TAŞ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Mert AĞAOĞLU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Rumeysa IŞIK YAYLA	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar

Zübeyde ŞAHİN

08/01/2025

ÖN SÖZ

Çalışma sürecim boyunca beni destekleyen ve olumlu tavırlarıyla cesaretlendiren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ela TAŞ'a, bana minyatür sanatını sevdiren sevgili hocam Prof. Dr. Zeren TANINDI'ya ve tüm hayatım boyunca yanımda olan, eğitim hayatımın hiçbir aşamasında maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen annem Sevim GÜCÜK, babam Ahmet GÜCÜK ve kardeşlerime teşekkür ederim.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde birlikte çalıştığım mesai arkadaşlarıma, manevi destekleri için teşekkür ederim. Ayrıca kısa bir süre de olsa kendisiyle birlikte çalışma şerefine nail olduğum ve bilgi birikimini benden hiçbir zaman esirgemeyen Nadir Eserler Kütüphanesi emektar eski Müdiresi sevgili arkadaşım Öğr.Gör. Yasemen AKÇAY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak çalışma sürecim boyunca benimle aynı heyecanı yaşayan kızım Hüma, oğlum Yavuz Selim ve eşim Serkan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Zübeyde ŞAHİN

08/01/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	ii
GÖRSEL LİSTESİ.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: MECMUA-İ MURAKKAAT ŞAH KULİ MİHRDAR	10
1.1. Murakka' Kavramı ve Tarihçesi.....	10
1.2. Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar	11
2. BÖLÜM: MECMUA-İ MURAKKAAT ŞAH KULİ MİHRDAR	
MİNYATÜRLERİNDE ÜSLUP	23
3. BÖLÜM: MECMUA-İ MURAKKAAT ŞAH KULİ MİHRDAR	
MİNYATÜRLERİNDE İKONOĞRAFI	151
3.1. İnsan Figürleri	151
3.2. Hayvan Figürleri.....	156
3.3. Bitkisel Motifler	167
3.4. Kap Kacaklar	172
4. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA.....	175
4.1. Safevi Dönemi Sanat Ekolleri	176
4.2. Akkoyunlu Türkmenleri Dönemi: Şiraz ve Tebriz Ekolü	181
4.3. Safevi Tebriz Ekolü	186
4.4. Kazvin Ekolü	188
4.5. Osmanlı Ekolü	192
SONUÇ	201
KAYNAKÇA.....	203
ÖZ GEÇMİŞ	210

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı Eser
age.	: Adı Geçen Eser
a.y.	: Aynı Yer
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
h.	: Hicri
ö.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
v.d.	: Ve Diğerleri

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1: III. Murad'ın İran Elçisi Tokmak Han'ı Huzura Kabulü.....	12
Görsel 2: Albüm Cildi; Ön Kapak (Deffe), Sertap ve Mıklep (İ.Ü. NEKFY01422, s. 94, 95)	14
Görsel 3: Albüm Arka Kapak (Deffe) (İ.Ü. NEKFY01422, s. 94)	14
Görsel 4: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak No:1a, Genel Görünüm	15
Görsel 5: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak No:1a, Mühür Detay.....	15
Görsel 6: “Ahmed Şah b. Mehmed Han el-Muzaffer Dâ'imâ 1115 Sultan 3. Ahmed (1703-1730)”	15
Görsel 7: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak No: 1b, Serlevha.....	16
Görsel 8: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak 5a	17
Görsel 9: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak No: 5b.....	19
Görsel 10: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak 52b.....	20
Görsel 11: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak 53b.....	20
Görsel 12: Karga Vezirinin Baykuşların Arasına Sızması, Beydebâ'nın Kitabı Tamamlaması, Varak No: 6a	23
Görsel 13: Köpek ve Kemîği, Aslan ile Şetrebe'nin Boğuşması, Varak 6b.....	27
Görsel 14: Zîrek/ Zeyrek Adındaki Farenin Hikâyesi, Hırsız ile Şeytanın Muhalefeti, Varak 7a.....	30
Görsel 15: Kedinin Hâkimliği, Baykuşların Kargalar Tarafından Mağarada Ateşe Verilmesi, Varak 7b.....	34
Görsel 16: Tasmalı Güvercin Hikâyesinden; Fare, Karga, Kaplumbağa ve Ceylanın Dostluğu, Gafil Tilki, Varak 10a	37
Görsel 17: Kuşların Kendilerine Hükümdar Seçmek İçin Toplanmaları, Hükümdar ile Kuş Fenze Hikâyesi Varak 10b	40
Görsel 18: Dimne'nin Zindana Atılması, Tilki ve Karakaçan, Varak 11a	44
Görsel 19: Saf Zahit, Varak 11b	47
Görsel 20: Siyavuş Kırdan Eğleniyor, Varak 17a	50
Görsel 21: Hz. Meryem ve Çocuk İsa, Varak 17b.....	53
Görsel 22: Çaylak'ın Zirek Adındaki Farenin Kuyruğundan Tutması, Baykuşların Kargalara Saldırması, Varak 18a.....	55

Görsel 23: Dimne'nin Aslanın Huzuruna Çıkması, Aslan, Anne Aslan, Rozbe ve Dimne, Varak 18b.....	58
Görsel 24: Aslan ile Çakalın Hikâyesinden; Bilge Çakal, Akıllı Fare, Varak 19a.....	61
Görsel 25: Kârdan Adlı Maymun ve Kaplumbağa, Varak19b	64
Görsel 26: Aslanın Çocuklarının Ölüsünü Görmesi/ Sitemkâr Aslan; Farenin İpleri Kemirmesiyle Kurtulan Kedinin Ağaca Tırmanması, Varak 20a	67
Görsel 27: Kurbağa Şahını Sirtında Taşıyan Yılan/ Sabırlı Yılan, Zengin Tüccar ve Oğulları, Varak20b	70
Görsel 28: Zahidin Başına Gelenler/ Tokuşan Yaban Keçileri ve Dökülen Kanı Yalayan Tilkinin Başına Gelenler, Zahit, Hacamatçı ve Karısı Hâkim Karşısında Varak21a.....	73
Görsel 29: Üç Balık; Maymun ile Dülger, Varak 22a	77
Görsel 30: Berzüya, Hüsrev Anuşirvan'ın Önünde, Varak 22b	81
Görsel 31: Gelincik ve Kurbağa; Kurbağa ile Yılan, Maymunlar ve Akılsız Kuş / Öğüt Kabul Etmeyen Kuş, Varak 23a	84
Görsel 32: Cinsiyet/Türünü Değiştiren Fare, Hayırlı Hırsız, Varak 23b.....	88
Görsel 33: Tılsım Okuyan Hırsız / Hırsız ve Ay Işığı, Varak 24a	92
Görsel 34: Taklitçi Karga; Karganın Fareyle Arkadaş Olmak İstemesi, Varak 24b	96
Görsel 35: Balıkçıl Kuş; Tilki'nin Uyuz Olan Aslan'a Eşeği Kandırıp Getirmesi, Varak 25a.....	99
Görsel 36: Kuyuya Atlayan Adam; Dimne, Şetrebe ve Aslan, Varak 25b.....	103
Görsel 37: Kitap Okuyan Prens, Varak 26a.....	106
Görsel 38: Ay'ın Yansımasını Balık Zanneden Ördek; Behram Gur Tahtında, Varak 28a.....	108
Görsel 39: Avcının Kaplumbağayı Bağlaması; İki Ortak/ Ağaç Kovuğundaki Adamın Yakalanması, Varak 28b.....	112
Görsel 40: Titos Kuşları ve Deniz, Varak 29a.....	116
Görsel 41: Merkeplere Binen Oğlanlar; Ala Balık; Bizon, Varak 29b.....	118
Görsel 42: Rüstem Tus'u Deviriyor, Varak 30a	120
Görsel 43: Tûr, İrec'in Başını Kesiyor, Varak 30b	124
Görsel 44: Ayakta Duran Prens; Hoca ve Öğrenci, Kanatlı Peri Taşıyan Dev, Varak 31b	126

Görsel 45: Hazara Tarşizi Portresi; Aru Yasaul Portresi, Esiri Götüren Zengin; Hafız Mahca Portresi, ...	129
Görsel 46: Köpek Kıran Portresi; Üstat Behzat Portresi, Hafız Mahca Portresi; Hafız Kasım Portresi, Varak 32b.....	132
Görsel 47: Musavvir el-Abdulkadimi Portresi, Varak 33a.....	135
Görsel 48: Beyaz At ve Seyisi; Oturan Figür, Aslan Figürü, Varak 33b	137
Görsel 49: Oturan Figür; Şeyh Garip Mirza Portresi, Hazara Torşizi Portresi; Pehlivanzade Portresi, Varak 34a	140
Görsel 50: Zincire Vurulmuş Aslan, Varak 34b.....	143
Görsel 51: Tehmina, Rüstem'in Yatak Odasına Geliyor, Varak 35a	145
Görsel 52: Deve Güreşi, Aslan Figürü, Varak 45b.....	149
Görsel 53: Minyatürleri Bihzâd'a Atfedilen Dihlevî'nin Heşt Bihişt Mesnevisinin Sürek Avını Tasvir Eden Takdim Sayfalarından Biri (TSMK, Hazine, nr. 676)	177
Görsel 54: Havuzunda Yıkanan Kızları Gören Bahçenin Sahibi	180
Görsel 55: Hz. Peygamber'in Mi'racı	182
Görsel 56: Sultan Muhammed'e Atfedilen Bir Portre	183
Görsel 57: Sultan Muhammed, Sarhoşluğun Alegorisi	184
Görsel 58: Nizami'nin Hamse'sinden: Yaşlı Kadının Sultan Sancar'a Şikâyeti, Sultan Muhammed	185
Görsel 59: Zahhâk'ın Alimlere Danışması, Şah Tahmasp Şehnâmesi, Tebriz	186
Görsel 60: Shelia Canby, Persian Painting, London	188
Görsel 61: Câmi, Yûsuf u Züleyhâ, Topkapı Sarayı Müzesi, R. 910	190
Görsel 62: Molla Câmi, Yûsuf u Züleyhâ, Topkapı Sarayı Müzesi, R.910	191
Görsel 63: Shelia Canby, Persian Painting, London 1993, s. 92	192
Görsel 64: Divan-ı Muhibbi, NEKTY 05467, Varak 327a	194
Görsel 65: Şah Kuli, Peri (Washington Freer Gallery of Art).....	194
Görsel 66: Albüm Kapağı.....	194
Görsel 67: Varak No: 6a (ayrıntı).....	195
Görsel 68: Varak No: 1a (ayrıntı).....	195
Görsel 69: Divan-ı Muhibbi, İ.Ü. NEKTY 05467, Varak 3a	196
Görsel 70: Kelile ve Dimne Minyatürlerinden Örnek, 1495	197

Görsel 71: Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakayn-i Sultan Süleyman, İ.Ü. NEKTY05964 V.13a.....	198
Görsel 72: İ.Ü.K. F.Y. 1404 V.25a	199
Görsel 73: Simurg'un Zal'ı Yuvasına Götürmesi, Şehnâme, 1587-97, DCBL, Per 277.12	200

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Adlı Minyatür EserdeBölümler.....	18
Tablo 2: İnsan Tipleri	152
Tablo 3: Hayvan Türleri	158
Tablo 4: Ağaç Türleri	167
Tablo 5: Çiçekler	169
Tablo 6: Kap kakak.....	172

ÖZET	
Başlık: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Minyatürlerinde Üslup ve İkonografi	
Yazar: Zübeyde ŞAHİN	
Danışman: Prof. Dr. Ela TAŞ	
Kabul Tarihi: 08/01/2025	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 210 (ana kısım)
Aslı Farsça olan ve derleme anlamına gelen murakkaa, Türkçe'ye murakka' şeklinde geçerek albüm terimi olarak karşılık bulmuştur. Murakkaât, terimin çoğul halidir. Birkaç kâğıdın; buğday nişastası, jelatin, şap, su gibi malzemeler kullanılarak hazırlanan yapıştırıcı maddeyle birleştirilmesiyle ortaya çıkarılan murakka' geleneksel Türk sanatlarımızdan minyatür, tezhip ya da ebru gibi alanlarda karşımıza çıkar. Murakka'ların birleştirilerek klasik üslupta ciltlenmesi ile kitap murakka'lar ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde bilhassa minyatür sanatında rastladığımız murakka' genellikle minyatür albümleri ifade etmek için kullanılır. Şahkulu Mihrdar'ın Murakkaât" adlı eseri de bu türde ortaya konmuş eserlerden biridir. Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılına tarihlendirilen yazma eserlerinden biridir. Üç bölüm olarak ele alınan eserin birinci kısmı otuz bir adet varaktan meydana gelmiş olup Pançatantra, Kelile ve Dimne, Envar-ı Süheyli, Hümayunnâme gibi farklı adlarla tanınan ancak konuları hükümdarlara ders vermek, yol göstermek, devlet büyüklerine yardımcı olmak olan hikâyeleri anlatan minyatürlerin yanı sıra kaynağını Şehname ve Mesnevi'den alan minyatürleride içerisinde barındırır. Eserde bulunan kırk bir adet minyatürlü varakta, seksen üç farklı minyatür yer almaktadır. Bunlarla birlikte Arapça, Farsça ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış hatlara da yer verilmiştir. Murakkaat'ta yer alan minyatürler, 16. yüzyıl İran minyatürleriyle olduğu kadar, 16. yüzyıl Osmanlı minyatürleri ile de benzerlikler göstermektedir. Yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda minyatürlerin Kelile ve Dimne'ye değil bir Hümayunname'ye ait olduğu kanısına varılmıştır. Bu bağlamda minyatürlerin, tamamının değilse bile bir kısmının Şah Kuli ile öğrencisi Kara Memi ve ekibi tarafından yapıldıkları veya yapımında rol aldıkları sonucuna varılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Murakkaat, Şah Kuli, Minyatür, İkonografi	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Style and Iconography in Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Miniatures	
Author of Thesis: Zübeyde ŞAHİN	
Supervisor: Prof. Dr. Ela TAŞ	
Accepted Date: 08/01/2025	Number of Pages: ix (pre text) + 210 (main body)
The term murakkaa, which is originally Persian and means compilation, passed into Turkish as murakka' and is used as the equivalent of the term album. Murakkaât is the plural form of this term. Murakka' is formed by combining several pieces of paper with materials such as wheat starch, gelatine, alum and water, and this is encountered in traditional Turkish arts such as miniature, illumination or marbling. Murakkaât emerged as a result of book binding in the classical style. In the Ottoman Empire, murakka', which we come across especially in miniature art, is generally used to refer to miniature albums. Şahkulu Mihrdar's manuscript work called 'Murakkaât' is also a work of this type. This manuscript is dated to the 16th century in the Ottoman Empire. The first part of the manuscript, which is considered in three parts, consists of thirty-one leaves and consists of classics such as Pañçatantra, Kelile and Dimne, Envar-ı Süheyli and Hümâyunnâme. Although these classic works have different names, they are composed of stories written with the aim of teaching, guiding and helping statesmen. In addition to the classics mentioned above, this manuscript also contains miniatures that take their sources from Şehname and Mesnevi. There are eighty-three different miniatures in the forty-one miniature leaves in this manuscript. In addition to these, calligraphy written in Arabic, Persian and Chagatai Turkish is also included. The miniatures in this manuscript are similar to 16th century Persian miniatures as well as 16th century Ottoman miniatures. As a result of the research, it was concluded that this manuscript belongs to a Humayunname, not to the Kalila and Dimne. In this context, it was concluded that some, if not all, of the miniatures were made by Şah Kuli and his student Kara Memi and his team, or that they took part in their production.	
Keywords: Ottoman, Murakkaat, Shah Kuli, Miniature, Iconography	

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin bilime ve dolaylı olarak da kitaba önem vermesi orijinal ya da istinsah eserlerin çoğalmasını sağlamıştır. Ortaya konan eserler konularının yanı sıra meşk türleri, tezhipleri ve minyatürleri ile de dikkat çekmekte, dönemin kültür ve sanat anlayışı hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Türk kitap kültürünün oluşumunda önemli bir yer teşkil eden minyatür, süsleme sanatları arasında yer almakta ve yazma eserlerde, metne konu olay ya da hikâyeyi tamamlayıcı ve açıklayıcı olarak okuyucuya bilgi sunan unsurlar olarak dikkat çekmektedirler. Türk ve İslam coğrafyalarında Orta çağın başlarından itibaren minyatürlü, tezhipli, ciltli el yazmalarına ilgi duyulmaya başlandığı ve devlet ricalinin bu türde sanatların gelişimi için hamilik yaptığı bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nin kitap sanatlarının gelişimine büyük katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçektir. Osmanlı'nın hem kendinden önce kurulmuş olan hem de kendisi ile aynı dönemde varlık gösteren Akkoyunlu, İlhanlı, Safevi gibi devletlerin ortaya koyduğu kitap sanatları ile etkileşimde bulundukları, özellikle de Fars kültürünün sanat ve edebiyatını kendilerine model aldıkları ve bunun da sanat anlayışının gelişiminde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar farklı kültürle etkileşim halinde olsa da Osmanlı Devleti'nin kendi beğenilerini yansıtan eserler de ürettiği ve bunları minyatürlerle desteklediği günümüze ulaşan örneklerden anlaşılmaktadır.¹

Orta Çağ'da üretilen el yazmalarında kelimenin baş harfini belirginleştirmek için kullanılan ve kırmızı boya anlamına gelen minimum kelimesinden türeyen minyatür Türkçe'de nakış ya da tasvir olarak karşılık bulmuştur.²Türkler arasında minyatür sanatının ilk örnekleri M.S. VIII. yüzyılda Uygurlar tarafından ortaya konmuş olup bunda farklı dinleri benimsemeleri etkili olmuştur. Temel amaçları Budizm ve Maniheizm gibi din öğretilerini yaymak olan Uygurlar, ürettikleri yazma eserleri anlaşılır kılmak için minyatürlerden yararlanmışlardır. Uygurların sanat anlayışının Talas Savaşı ile batıya taşındığı bilinmektedir.³

¹Gültekin Akengin ve Sibel Kurtoğlu, "15-16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatının İncelenmesi ve Disiplinler Arası Yaklaşımlarla Güncel Sanat Pratiklerinde Yorumlamaları", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, C. 11, S. 33, 2022, s. 606.

²Banu Mahir, Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı Yayınevi, Sanatı, İstanbul 2012, s. 15.

³Güner İnal, Türk Minyatür Sanatı/Başlangıcından Osmanlılara Kadar, Atatürk Türk ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara1976, s. 1-13.

Emevi ve Abbasi devletlerinin de el yazmalarında minyatüre yer verdikleri görülür. Uygur etkisinin görüldüğü minyatürler, Orta Asya Türk resim üslubunun İslam toplumları tarafından benimsendiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Uygur resim üslubu Abbasiler vesilesiyle Gazneli, Selçuklu gibi Türk İslam toplumları arasında yayılmış, yalnızca duvar resimlemede değil kitap sanatlarında da kendine yer bulmuştur. IX. Yüzyılda Abbasi Halifesi Memun zamanında sistemli yazmacılığın geliştiği ve antik kitapların Arapçaya çevrildiği bilinmekle birlikte, ilk minyatürlü yazmalar XI. yüzyıl sonundan Selçuklulardan kalmadır. Çevirisi yapılan eserlerin, resimleri de kopyalanmıştır. Selçukluların geliştirdiği minyatür sanatı, Osmanlı Devleti tarafından ileri bir seviyeye taşınmıştır.⁴

Osmanlı döneminde üretildiği bilinen en eski minyatürlü yazma eser Ahmedî tarafından kaleme alınan “İskendername Mesnevisi” (1390) dir.⁵ Fatih Sultan Mehmed dönemine ait Bediuddin-i Tebrizi tarafından yazılan “Dilsuzname” (1455) adlı yazma ise Osmanlı dönemine ait ilk minyatür örneklerine sahip olması ile dikkat çekmektedir. Fatih dönemi nakkaşlarından olan Nakkaş Sinan Bey’e atfedilen Gül Koklayan Fatih Portresi de dönemin göze çarpan önemli eserlerindendir.⁶ Cerrahiye-i İlhaniye (1465) ise Amasya’da, Amasyalı Cerrah Şerafettin Sabuncuoğlu tarafından yazılan bir diğer önemli el yazma eserdir.⁷ Sultan II. Bayezid döneminden kuvvetle muhtemel İstanbul’da hazırlanmış çok sayıda el yazması günümüze kadar ulaşmıştır.⁸ Bunlardan biri Bursalı Şerafeddin’in (Uzun Firdevsi) yazdığı “Süleymanname” dir. Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve II. Selim zamanında yazılıp günümüze ulaşan önemli bir eser de Firdevsi Rumi’nin “Süleymannamesi” dir.⁹ Kanuni Sultan Süleyman’ın saltanatı süresince Osmanlı minyatür sanatı en şaşalı dönemini yaşamış ve çok sayıda eser ortaya konmuştur. Bu dönemde padişahların zaferlerini anlatan Şehnâmelerin yanı sıra konusu düşmanlarla yapılan

⁴ Banu Mahir, age., 16-32

⁵ Secil Sever, “15. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı Üzerine Bir Değerlendirme”, Sanat Dergisi, S. 35, 2020, s.156; Serpil Bağcı, Minyatürlü Ahmedî İskendernameleri: İkonografik Bir Deneme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Ekim 1989, s. 207.

⁶ Zeren Tanındı, “Sinan Bey”, DİA, C. 37, İstanbul 2009, s. 228.

⁷ Zerrin Enveroglu, Osmanlı Minyatür Sanatı İçerisinde Nakkaş Levni Üslubunda Kadın Figürleri ve Günümüz Sanat Anlayışında Yenilik Arayışları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya 2018, s. 9.

⁸ Serpil Bağcı ve Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanınındı, Osmanlı Resim Sanatı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 41.

⁹ Serpil Bağcı vd., age., s. 47.

savaşlar olan Gazavatnâme/Gazanâmelerin resimlenmesi geleneği ortaya çıkmıştır.¹⁰ Şair Şükri Bitlisi'ye ait “Selimname” bunlardandır.¹¹ Tebriz'in fethinden sonraki yıllarda Osmanlı nakkaşhanesinde farklı üslupta minyatürler üreten sanatkârların etkileri artmaya başlamıştır.

16. yüzyılın ikinci yarısında topografik anlayışta minyatürler yapıldığı görülmektedir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde NEKTY05964 demirbaş numarası ile kayıtlı olan ve Matrakçı Nasuh olarak bilinen Nasuh b. Abdullah Matrakçı tarafından yazılan Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakayn-i Sultan Süleyman bu türde bir eserdir.¹² Devletin en parlak döneminin yaşandığı yüzyılda padişah portreciliğinin önem kazandığı görülmektedir. Bu dönemde ünlenen Osmanlı nakkaşı ise Nigârî (Haydar Reis ö. 1572)'dir. Sanatçının bilinen en önemli eserlerinden birisi Barbaros Hayreddin Paşa portresidir.¹³ Aynı dönemde Osmanlı Padişahlarını bir dizi olarak resimleme geleneği ortaya çıkmış ve bunun ilk temsilcisi Nigârî kabul edilmiştir. Bu gelenek 20. yüzyıla kadar devam etmiştir.¹⁴

Osmanlı saray nakkaşhanesinde 16. yüzyılın ilk yarısından sonra müzehhip, hattat ve musavvirlerin yapmış oldukları tek sayfa halindeki eserlerin toplanması ile ortaya çıkarılan murakka'lar yaygınlaşmaya başlamıştır. Tek nüsha halinde olan bu eserler sayfalara özenle ve büyük bir ustalıkla yerleştirilmişlerdir. Bu türde eserleri Osmanlı sanatına kazandıran müzehhip, nakkaş Kara Memi ve Şah Kuli'dir.¹⁵

17. yüzyılda Nakşi ve 18. yüzyılda da renk vuran anlamına gelen Levni minyatür sanatının en büyük temsilcileri olarak öne çıkmaktadır. Levni, Sultan III. Ahmed'in oğlu şehzade Süleyman'ın sünnet töreni için şair Vehbi'nin hazırlamış olduğu Surname'yi 137 adet minyatürle süslemiştir.¹⁶

Osmanlı minyatür sanatı işlenen konular açısından çeşitlilik sergiler. Padişah portreleri, saray hayatı, savaş ve av sahneleri, kabul törenleri, sünnet şölenleri... vs. gibi temalar

¹⁰ Oktay Aslanapa, “Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi”, Erdem, C. 2 (6), Ankara, 1986, s. 858.

¹¹ Serpil Bağcı vd., age., s. 61.

¹² Aslanapa, agm., s. 858.

¹³ Esra Egüz “Nakkaş Nigârî'nin Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi”. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul, C. 25, S. 25, Aralık 2020, s. 310-329.

¹⁴ Bağcı vd., age., s.85

¹⁵ Zeren Tanındı, “İstanbul Sarayının Resim Hazinesinden: Osmanlı Sanatında Minyatür”, Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Edebiyat, Kültür, Tarih 7, ed.Coşkun Yılmaz, Hatice Aynur, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, s. s. 392.

¹⁶ Saeideh Shahmari, Osmanlı ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışın Etnografik Açısından İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014, s. 21.

bunlar arasındadır. Minyatürlü yazmaları sadece sanatsal açıdan değil tarihi okuma açısından da önem arz etmektedir.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batıya olan ilginin her açıdan kendini göstermeye başladığı ve Osmanlı minyatür sanatının da bu değişimden etkilenecek yerini Batı sanatı normlarına uygun resim sanatına terk etmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Çalışmanın konusunu Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar adlı yazma eserde bulunan minyatürlerin üslup ve ikonografik çözümlemesi oluşturmaktadır. Konu kapsamında murakkaa'nın tanımı ve tarihsel süreçteki gelişimi ifade edilmiş, kırk bir varakta yer alan seksen üç minyatür katalog kısmında üslup açısından açıklanmış ve minyatürlerde yer alan figürlerin, bitkilerin ve nesnelerin ikonografik çözümlemesi yapılmıştır.

Araştırmanın Önemi

16. yüzyıl Osmanlı minyatür sanatında önemli bir yeri olan ve kısaca Murakkaat olarak da adlandırılan eserdeki minyatürler daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır. Yazmanın üslup açısından kendinden sonraki dönemlerde üretilen minyatürleri etkilemesi ve Osmanlı minyatür sanatının gelişimine katkı sunması açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar isimli eserde yer alan minyatürleri üslup ve ikonografik bağlamda değerlendirmek ve Osmanlı minyatür sanatındaki yerini ortaya koymaktır.

Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın kapsamını, Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar adlı eserde yer alan minyatürlerin üslup ve ikonografisi oluşturmaktadır. Birinci bölümde murakka'/murakkaat tanımı verilerek tarihsel gelişim süreci anlatılmıştır. İkinci bölümde Murakkaat'ın genel özelliklerine değinilerek, tarihi arka planı, özellikleri ve konu içeriği ifade edilmiştir. Üçüncü bölümde ise yazma eserde bulunan minyatürler çeşitli yönleriyle tanıtılmıştır. Çalışmanın son kısmını ulaşılan sonuç ve farklı süreçlerde ortaya konan el

yazmalarında yer alan minyatürlerle benzer ya da farklı yönlerinin ortaya konduğu değerlendirme kısımları oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Tez, olay ve olguları bütüncül bir biçimde, görüşme, gözlem, belgeleme gibi yollar izlenerek yapılan nitel araştırma yöntemiyle ortaya konmuştur. Öncelikle konu ilgili literatür taraması yapılmış ve konu kapsamına dahil edilecek çalışmalar belirlenerek, analiz edilmiştir. Daha sonra Murakkaat isimli yazma eserin dijitali, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinden temin edilerek, incelenmiştir.

Araştırmada Yararlanılan Kaynaklar

Tezin ana kaynağı aynı zamanda tezin konusunu da oluşturan ve günümüzde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Farsça Yazmalar Bölümü'nde NEKFY01422 demirbaş numarası ile kayıtlı olan Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar adlı eserdir. Eserde yer alan minyatürlerin üslupsal ve ikonografik analizinden önce, eserin tarihi arka planı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde, Osmanlı Padişahı III. Murad'ın cülûs törenini ve gelen hediyeleri detaylı bir şekilde anlatan bir eser olan, Bekir Kütükoğlu'nun 'Murad III' isimli DİA maddesi ve aynı yazar tarafından yazılan Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülûs Tebrîki isimli 1960 yılında yazılan araştırma makalesi ikincil kaynak olarak kullanılmıştır.

Fehmi Edhem ve Ivan F. Stchoukine tarafından 1933 yılında hazırlanmış olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde yer alan resimli el yazmaları hakkında bilgiler veren Les Manuscrits Orientalux Illustres de la Bibliotheque de l'Universite Stambol adlı araştırma, çalışmamız için önemli veriler sunmuştur.

Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar adlı eserin cildinin sanatsal bir değer taşıdığından bahseden ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Restoratör olarak görev yapan Abdulbari Demir'in 2019 yılında tamamlamış olduğu İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki Türkçe Yazmalarda Lake Ciltler adlı Yüksek Lisans Tezi, çalışmamızda yararlanılan önemli kaynaklardan biridir. Yine aynı kişi ile yapılan görüşmede FY01422 demirbaş numaralı eserin cildinin kendisi tarafından restore edildiği ve işlevini tamamen yitirmiş olan siyah renkli sırtının değiştirildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Eserin cildinde yer alan melek figürleri için Zübeyde Şahin tarafından 2. Bilsel International Sur Scientific Researches Congress için kaleme alınan Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Adlı Yazma Eser Cildindeki Melek Figürleri adlı araştırma değerlendirilmiştir. Çalışmada eserin 1a varak numarasında yer alan mührün kime ait olduğunun tespiti için 11.01.2024 tarihinde, çevrimiçi olarak Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Mühür Veri tabanı incelenmiş ve Sultan III. Ahmed Mührü olduğu sonucuna varılmıştır. Eserin restorasyonunu yapan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Restoratörü Abdulbari Demir'den eserde yer alan hat ve minyatürlerin, varaklara, sonradan kesilip yapıştırılmış olması nedeniyle sayfalar hakkında “kesin olarak belli bir düzene göre hazırlanmıştır.” denilemeyeceği bilgisine ulaşılmıştır.

Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar'da yer alan minyatürlerin hikâyelerinin tespitinde Tuncay Bülbül'ün 2009 yılında tamamlamış olduğu Hümâyûn-Nâme (İnceleme-Tenkitli Metin) adlı doktora tezi, Adnan Karaismailoğlu'nun Kelîle ve Dimne isimli DİA maddesi, yine aynı yazarın Hüseyin Vâiz-i Kâşîfi adlı DİA maddesi incelenmiştir. Ayrıca Melek Dikmen ve Büşra Bahar tarafından 2023 yılında kaleme alınan, Kelile ve Dimne'de Dünya Hayatını Anlatan Bir Hikâye: Kuyuya Atlayan Adam adlı araştırma makalesi ve Ömer Faruk Akün tarafından yazılan Alâeddin Ali Çelebi başlıklı DİA maddesi ele alınmıştır.

Bunların yanı sıra Büşra Bahar tarafından 2023 yılında tamamlanan ve Kelile ve Dimne minyatürlerinde geçen hikâyeler hakkında bilgi veren Kelile ve Dimne Tercümeleri ve Resimli Nüshaları adlı yüksek lisans tezi de çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Bahar Yaman tarafından 2023 yılında tamamlanan Kelile ve Dimne, Mantıku't-Tayr ve Mesnevi'deki Hayvan Hikâyelerinde Değerler Eğitimi adlı doktora tezi konu kapsamında değerlendirilen çalışmalardan biridir.

M. Atâ Çatıkkaş tarafından 1999 yılında yayınlanan Ahmet Midhat'ın Kelile ve Dimne Tercümesi (Hulâsa-i Hümâyunnâme), Hayreddin Karaman ve Bekir Topaloğlu tarafından 1990 yılında çevirisi yapılan Beydeba, Kelile ve Dimne Tercüme ve Metin, Tuğba Yazar tarafından 2019 yılında tamamlanan ve hikâyelerden alınacak mesajlar hakkında tespitler yapılan akademik çalışma Beydebâ'nın Kelile ve Dimne Adlı Eserinin Felsefi Analizi adlı yüksek lisans tezi, Said Aykut tarafından çevirisi yapılan Beydebâ-İbnü'l-Mukaffa, Kelîle ve Dimne adlı eser, Humâyun-nâme ve Kelile ve Dimne'de geçen ortak hikâyeleri tespit etmek amacıyla Tuncay Bülbül'ün 2009 yılında tamamlamış olduğu Humâyun-nâme

İnceleme-Tenkitli Metin adlı doktora tezi ve Derya Aydın'ın 2019 yılında tamamlamış olduğu Şiraz Nakkaşhaneleri ve Resimli Şehnameler (1470-1500) adlı doktora tezi yararlanılan kaynaklardır.

Osmanlı Minyatür Sanatında geçen figürlerin üslup özelliklerinin belirlenmesi ve eserde geçen insan figürleri ile aralarındaki benzerlik ve farkların tespiti için Gültekin Akengin ve Sibel Kurtoğlu tarafından 2022 yılında hazırlanan 15-16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatının İncelenmesi ve Disiplinler Arası Yaklaşımlarla Güncel Sanat Pratiklerinde Yorumlamaları adlı araştırma makalesi, Seçil Sever tarafından 2020 yılında Sanat Dergisi için kaleme alınmış olduğu 15. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı Üzerine Bir Değerlendirme isimli araştırma makalesi, Serpil Bağcı tarafından 1989 yılında hazırladığı Minyatürlü Ahmedî İskendernameleri: İkonografik Bir Deneme adlı doktora tezi, Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda ve Zeren Tanındı tarafından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları için kaleme alınmış olan Osmanlı Resim Sanatı isimli çalışma, Zeren Tanındı tarafından yazılan Sinan Bey isimli DİA maddesi, Zerrin Enveroğlu'nun 2018 yılında tamamlamış olduğu Osmanlı Minyatür Sanatı İçerisinde Nakkaş Levni Üslubunda Kadın Figürleri ve Günümüz Sanat Anlayışında Yenilik Arayışları adlı yüksek lisans tezi, Ali Haydar Bayat tarafından yayınlanan Cerrâhiyye-i İlhâniyye adlı DİA maddesi, Oktay Aslanapa'nın 1986 yılında yayınladığı Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi adlı kitabı, Esra Egüz'ün Nakkaş Nigârî'nin Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi adlı makalesi ve Zeren Tanındı'nın kaleme aldığı Osmanlı Sanatının Resim Hazinesinden: Osmanlı Sanatında Minyatür adlı makale tez çalışmamız için önemli kaynaklar olmuştur.

Saeideh Shahmari'nin 2014 yılında tamamlamış olduğu Osmanlı ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışın Etnografik Açıdan İncelemesi adlı yüksek lisans tezi, Lokman b. Hüseyin El-Aşri'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde NEKTY06087 demirbaş numarası ile kayıtlı olan El-Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemaili'l-Osmaniyye adlı eseri, Esra Öz 'ün 2019 yılında tamamlamış olduğu İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Bulunan Fy1404 Numaralı Şehinşahname'nin Minyatürleri adlı yüksek lisans tezi ve Mesut Polat'ın 2019 yılında tamamlamış olduğu İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.Y. 6043 Numaralı Şecaatname Minyatürlerinde Hükümdar Tasvirleri adlı yüksek lisans tezinden faydalanılmıştır.

Tezin Değerlendirme ve Karşılaştırma bölümü hazırlanırken, Gülşen Tezcan Kaya tarafından yazılan *Aydınlıktan Karanlığa Geçen Bir Karakter: İslam Resminde Zahhâk Betimi Üzerine Bir Değerlendirme* adlı araştırma makale, Ahmet Taylan Uran'ın akademik çalışması olan *Hamse-i Nizamî Nüshalarındaki Leyla ile Mecnun'un Okul Sahnelerinin Analizleri* adlı yüksek lisans tezi, Osmanlı minyatür sanatında yapılan insan figürlerinin üslup özelliklerinin belirlenmesinde kaynak olarak kullanılan Esra Egüz'ün *Nakkaş Nigârî'nin Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi* adlı makalesinden bu bölümün hazırlanmasında da faydalanılmıştır. Bölüm için ayrıca Fatma Çiçek Derman ve Gülnur Duran tarafından hazırlanan *Şahkuli* ve Gülnur Duran tarafından yazılan *Kara Memi* maddeleri incelenmiştir.

Zeren Akalay tarafından, 1976 yılında kaleme alınan *Emir Hüsrev Dehlevi'nin 1496 Yılında Minyatürlenmiş Hişt Bihişti* adlı araştırma makalesi, Sakine Akcan Ekici'nin 2018 yılında tamamlamış olduğu *17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Hiref-i Hâssa Teşkilatı Birimleri ve Yapısal Özellikleri* adlı doktora tezi, Esra Büyükbahçeci tarafından 2023 yılında hazırlanan *Doğu'da ve Batıda Gündelik Yaşam: Pançatantra Masallarında Hint Toplumunun Gündelik Yaşamı* adlı akademik çalışma ve Nilgün Çağlayan'ın 1995 yılında tamamlamış olduğu *16. yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı ve Kanuni Dönemi Minyatür Sanatçısı Matrakçı Nasuh* adlı yüksek lisans tezi diğer kaynaklardır.

Filiz Çağman ve Zeren Tanındı'nın *Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri* adlı akademik çalışmaları, Filiz Çağman tarafından 1989 yılında hazırlanan *Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler* adlı sempozyum bildirisi, Bilal Dedeyev tarafından 2021 yılında kaleme alınan *Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Menâkıb-ı Hünervârân Adlı Eserinde Osmanlı'da Yaşamış Azerbaycanlı Hattat, Nakkaş ve Mücellitler* adlı akademik çalışma ve Zeynep Ertürk'ün 2014 yılında tamamlamış olduğu akademik çalışması olan *Türk Çini Sanatında Saz Yolu Ekolü* adlı yüksek lisans tezi referanslarımızdandır.

Büşra Göksu tarafından ortaya konan *Kanuni'nin Saray Başnakkaşı: Kara Memi*, Güner İnal tarafından 1976 yılında hazırlanan *Türk Minyatür Sanatı/ Başlangıcından Osmanlılara Kadar*, Ummuhan Kaçar ve Muhammet Bilgen tarafından yazılan *Sûrebaşı Tezhiplerinde Desen Çeşitliliğini Sağlayan Unsurların Alanya Müzesi 487 Envanter Numaralı Kur'an-ı Kerîm Örneğinde İncelenmesi* adlı çalışma, Hülya Kalyoncu Saray Nakkaşhanesinin Osmanlı Kültür Sanat Ortamına Etkileri, Oya Kızıldağ Atila'nın *Şah*

Kuli'nun Motif ve Desen Üslubu; 16. Yüzyılda Saray Nakkaşhanesinin Sernakkaşı isimli yüksek lisans tezi, Fatma Banu Mahir'in Minyatür başlıklı çalışmalarından faydalanılmıştır.

Parısa Sahafiasl'ın Büyük Selçuklu Minyatür Sanatının İzleri İbn'ül – Mekarım Hasan'ın Kelile ve Dimne'sindeki Minyatürler adlı doktora tezi, Zeren Tanındı'nın Nakkaşhâne adlı DİA maddesi ve A. Taylan Uran ve şehnaz Biçer'in birlikte kaleme aldıkları TSMK H. 760 Envanter Numaralı Hamse-i Nizami Nüşhasındaki Leyla ile Mecnun'un Okul Sahnesinde Kullanılan Malzemeler adlı makaleden faydalanılmıştır.

1. BÖLÜM: MECMUA-İ MURAKKAAT ŞAH KULİ MİHRDAR

1.1. Murakka' Kavramı ve Tarihçesi

Aslı Farsça olan ve derleme anlamına gelen murakkaa, Arapça'da parça parça birleştirilmiş manasını taşır. Türkçe'de murakka' şeklinde kullanılan terim albüm anlamında karşılık bulmuştur. Murakkaât bunun çoğul halidir. Sanatsal açısından bir albüm ya da defter şeklinde hazırlanmış ve içine sanat eserlerinin monte edildiği kitapçıkları ifade eder.

Murakka'lar birkaç sayfa kâğıdın; buğday nişastası, jelatin, şap, su gibi malzemelerle yapılan yapıştırıcı madde ile üst üste birleştirilmesi sonucunda ortaya çıkar. Eşit ebatlarda hazırlanarak sırt sırta getirilen ve üç taraftan ince bir deri ya da kumaş şeritle birbirine tutturularak sağlamlaştırılan murakka'larda etrafı farklı motiflerle tezyin edilmiş yazılı sayfalar yer alır. Bunların birleştirilerek ciltlenmesi ile kitap murakka'lar meydana getirilir. Osmanlı Devleti zamanında bilhassa minyatürlü yazma eserlerde rastladığımız murakka'lar minyatür albümleri ifade etmektedir.¹⁷

En eski örneklerinin 15. yüzyıl sonlarında kitap formunda ortaya konduğu belirtilen murakka'lar ile hat sanatının yanı sıra farklı dönemlere ait minyatür, tezhip, ebru, kat'ı gibi sanatlar bir araya toplanarak korunmuş ve bu sayede günümüze ulaştırılmıştır. Osmanlı'da minyatür sanatının ve edebiyatın birleşimini yansıtan murakka'lar, kimi zaman minyatür ve tezhip albümü olarak ortaya konmuşsa da erken dönemde özellikle hat sanatında kullanılmıştır.

Murakka' üretiminin 16. Yüzyılın ilk yarısından itibaren artış gösterdiği ve görsel malzeme kullanımının arttığı anlaşılmaktadır. Saray nakkaşhanesinde görev yapan hattat, nakkaş, müzehhep ve vassallar birlikte çalışarak tek yaprak halindeki çalışmaları bir araya getirmiş ve minyatürlerle zenginleştirilmiş kitap murakka'ları ortaya koymuşlardır. Bu türde murakka'ları 16. Yüzyılın ikinci yarısında Türk sanatına kazandıran başlıca sanatkârların Nakkaş Karamemi, Ressam Şah Kulu ve Veli Can olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Bu sanatkârların üslupları ile kendilerinden sonra eser verecek olanları etkiledikleri ve Türk süsleme sanatlarında çığır açtıkları kabul görmektedir. Yüzyılın sonuna doğru murakka' yapma geleneğinin yaygınlaştığı ve adı geçen sanatkârların öncülüğünde ortaya konan Saz Yolu üsluplu tezhip ve minyatürlerin

¹⁷ M. Uğur Derman, "Murakkaa", DİA, C. 31, Ankara, s. 204, 205.

hatlarla birlikte murakka'larda yer aldıkları anlaşılmıştır.¹⁸ 17 ve 18. yüzyıllarda murakka' içeriklerinin zenginleşerek daha fazla ayrıntı barındıracak şekilde üretildikleri ve Batı sanatının etkisiyle yeni teknikler kullanılarak uygulanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Sanatkâr, şair, edebiyatçılardan oluşan kolektif grubun ortak ürünü olan bu zarif albümler, ortaya konduğu döneme sosyal, kültürel ve sanatsal anlamda ışık tutan eserlerdir. Konularını tarihi olaylar, padişahların hayatları, doğa manzaraları, av sahneleri ve günlük yaşam sahneleri oluşturmaktadır. Osmanlı padişahları tarafından prestij unsuru olarak kabul edilen bu albümler, günümüzde Yıldız Saray ve Topkapı Sarayı arşivlerinde bulunan koleksiyonların bir grubunu meydana getirir. Koleksiyonların önemli bir parçası da Şahkulu Mihrdar'ın Murakkaât'ıdır.

1.2. Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar

Yıldız Sarayı Koleksiyonu'nun bir parçası olan Murakkaât, Mustafa Kemal Atatürk'ün emri ile H. 01.06.1340 (M. 01.06.1922) tarihli 3228/119 ve 597 numaralı tezkireyle günümüzde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi olarak bilinen Darülfünun Kütüphanesi'ne devredilmiştir. Fehmi Edhem Karatay ve Ivan Stchoukene'nin birlikte kaleme aldığı "Les Manuscrits Orientalux Illustres de la Bibliotheque de l'universite Stambol" adlı eserden yazmanın XXXIV. Yıldız, 3818/1 demirbaş numarası ile kayıtlı olduğu ve Dar'ül Fünun Kütüphanesine geldikten sonra F1422 olarak yeni bir demirbaş numarası aldığı görülmektedir.¹⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı ve İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü arasında yapılan 27.04.2022 tarih ve 867266 sayılı protokol ile 100 yıllık bir sürenin ardından yeniden Yıldız Sarayı kütüphanesine devredilmiştir.

Eserin müellifi Mihrdar ya da Mihrdar Efendi olarak tanınan ve tam adı Şah Kuli Mihrdar Efendi olan nakkaşın doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili kesin bilgi yoktur. 16. Yüzyılın önemli nakkaşlarından biri olduğu kabul edilmektedir. Kaynaklarda İran ile Batı sanatları etkisinde bir üslup geliştirerek kendisinden sonra gelen nakkaşları etkilediği ve yeni bir estetik anlayışın oluşmasına katkı sunduğu belirtilmektedir. Eserin hangi tarihte Osmanlı sarayına geldiği bilinmemekle birlikte Safevi Hükümdarı Şah Tahmasb'ın, Osmanlı Sultanı III. Murad'a (1574-1595) tahta çıkışı sebebi ile gönderdiği hediyeler arasında olduğu kabul edilmektedir. Şah Tahmasb Albümü adı ile de tanınır.

¹⁸ Zeren Tanındı, agm. 2015, s. 392.

¹⁹ Fehmi Edhem ve Ivan F. Stchoukene, Les Manuscrits Orientalux Illustres de la Bibliotheque de l'Universite Stambol, E. de Boccard, Paris 1933, s. 40-43.

Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü dönemlerini yaşadığı 16. yüzyılda (8 Ramazan 982/ 22 Aralık 1574) tahta çıkan Sultan III. Murad'ın, İstanbul' da bulunan veya bu sebeple görevlendirilen yabancı devlet elçileri ile önceden yapılan anlaşmaları yenilediği bilinmektedir. Bu süreçte, Venedik elçisi Soranzo, Venedik Docunun tebrik mesajıyla birlikte divana 50.000 altın sunmuş, Lehistan elçisi Taranowsky ülkesi adına tebriklerini iletmiştir. Ragusa Cumhuriyeti elçisi, Sultana 12.000 gümüş ve altından yapılmış yemek takımı takdim etmiştir. İran Şahı olan I. Şah Tahmasb'ın görevlendirdiği Tokmak Muhammed Han'ın heyeti ise hem kalabalık oluşu hem de getirdiği hediyelerin göz alıcılığı ile gelen heyetler arasında en dikkat çeken grubu oluşturmuştur.²⁰

Görsel 1: III. Murad'ın İran Elçisi Tokmak Han'ı Huzura Kabulü

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01404 (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

İran elçisi Tokmak Han, 13 Mayıs'ta 30 kişilik heyetle Divan-ı Hümayun'a kabul edilmiş, ilk olarak da Şahın göndermiş olduğu mektubu ve hediyeleri padişaha sunmuştur. Daha sonra ise kendi hediyelerini takdim etmiştir. Şah Tahmasb'ın gönderdiği hediyeler arasında altın bir çadır, halılar, keçeler, Firdevsi'nin Şehnamesi, birkaç sayfa Murakkaat, değerli taşlar gibi hediyeler vardır.²¹ Kesin bir kayıt bulunmamakla birlikte Mecnua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar adlı eserin bu heyet tarafından III. Murad'a cülus hediyesi olarak takdim edildiği varsayılmaktadır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde NEKFY01404 demirbaş numarası ile kayıtlı Şahensâhnâme'de 41/b – 42a varak numaralarda yer alan minyatür, İran elçisi Tokmak Muhammed ve beraberindeki heyeti, III. Murad'a hediyelerini takdim ederken göstermektedir (Görsel 1).

²⁰ Bekir Kütükoğlu, "Murad III", DİA, C. 31, Ankara 2020, s. 172.

²¹ Bekir Kütükoğlu "Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülûs Tebrîki", Tarih Dergisi, C. 11 (15), 1960, s. 6.

Arapça, Farsça ve Çağatay Türkçesi dillerinde ortaya konan yazmanın içeriğini çok sayıda eskiz, minyatür, tezhip ve hat oluşturmaktadır. Sayfaları birleştirmek için kullanılan lake cildi; 29 x 39 x 4,8 cm ebatlarında olup sanatsal değer taşımaktadır (Görsel 2).²² Koyu kahverengi zemin üzerine sarı, kırmızı, mavi renklerle işlenen bitkisel motiflerin arasına konumlandırılan ve yine aynı renklerle yapılan kuş figürleri ile cennet bahçesini andıran süslemelere sahiptir. Cildin ortasına konumlandırılan altın şemsede çiçek motifleri ile birlikte altı adet melek tasvirine yer verilmiştir. Kompozisyon kurgu açısından bir eğlence meclisini andırmaktadır. Ortadaki melek figürü, başında tacı ile tahtında oturur vaziyette tasvir edilirken diğer meleklerin ona hizmet ettiği görülmektedir. Cildin köşebentleri de kanatlı meleklerle dolgulanmıştır. Bordürlerde çiçek ve Çin bulutlarıyla yapılmış tezyinat göze çarpar. Aynı kompozisyon şeması cildin arka kapağında ve mıklep kısmında da uygulanmıştır (Görsel 3). Eserin iç kapağı açık kahverengi zemin üzerine beyzi formda şemseler ile bezelidir. Altın rengi şemselerin iç kısımları koyu lapis mavi üzerine yine altın rengi rumî motiflerle süslenmiş, şemse dışında kalan kısımlarda sarı renkli hatayî ve açık mavi Çin bulutlarıyla oluşturulmuş olan sarmal dallara yer verilmiştir. Sayfa yapısı incelendiğinde süslemelerin iki ayrı altın zencirek ile sınırlandırıldığı görülmektedir.²³

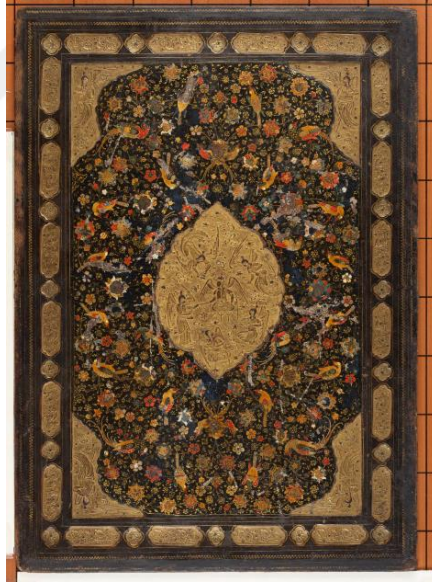
²² Abdulbari Demir, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki Türkçe Yazmalarda Lake Ciltler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 235; Adını lak (vernîk) kelimesinden alan lake, cilt üzerine işlenen şukufe, minyatür, yazı gibi tezyinatın korunmasını sağlayan cilalı cilt türüdür. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi çalışanı Restoratör Abdulbari Demir ile yapılan görüşmede FY01422 demirbaş numaralı eser cildinin restore edildiği ve işlevini tamamen yitirmiş siyah renkli sırt kısmının değiştirildiği öğrenilmiştir.

²³ Zübeyde Şahin, “Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Adlı Yazma Eser Cildindeki Melek Figürleri”, 2. Bilisel International Sur Scientific Researches Congress, Diyarbakır 2024, s. 620-627.

Görsel 2: Albüm Cildi; Ön Kapak (Deffe), Sertap ve Mıklep (İ.Ü. NEKFY01422, s. 94, 95)

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

Görsel 3: Albüm Arka Kapak (Deffe) (İ.Ü. NEKFY01422, s. 94)

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

Eser 89 varaktan oluşmaktadır. Bunlardan 41 varağı minyatürlü geri kalanları ise çeşitli türlerde hat ve tezhipler barındırmaktadır. Eserin yapımında kullanılan her bir varak özenle ve ustalıkla altınla aharlanmış olup varaklarda ağırlıklı olarak krem/nohudi ve mavi renkler kullanılmıştır. Varaklarda su damlasını andıran altın noktacıklar da dikkat çekicidir. Eserin kapağı açıldığında 1a numaralı varakta okuyucunun karşısına ilk olarak

lapis mavisi ve altın renkli, etrafı tığlarla süslü salbeklerle taçlandırılmış bir şemse çıkmaktadır (Görsel 4). Bunun sol üst köşesinde badem formu mühür yer almaktadır. Sultan mühürleri hakkında yapılan araştırmalar sonucunda bunun III. Ahmed mührü olduğu ortaya konmuştur (Görsel 5, 6)²⁴ ve Sultan III. Ahmed'in kitapları toplatarak kurdurduğu kütüphanelerde koruma altına aldirmek istemesi ile ilgili bir uygulamanın²⁵ sonucu olarak nitelendirilebilir.

Görsel 4: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak No:1a, Genel Görünüm

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

Görsel 5: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak No:1a, Mühür Detay

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

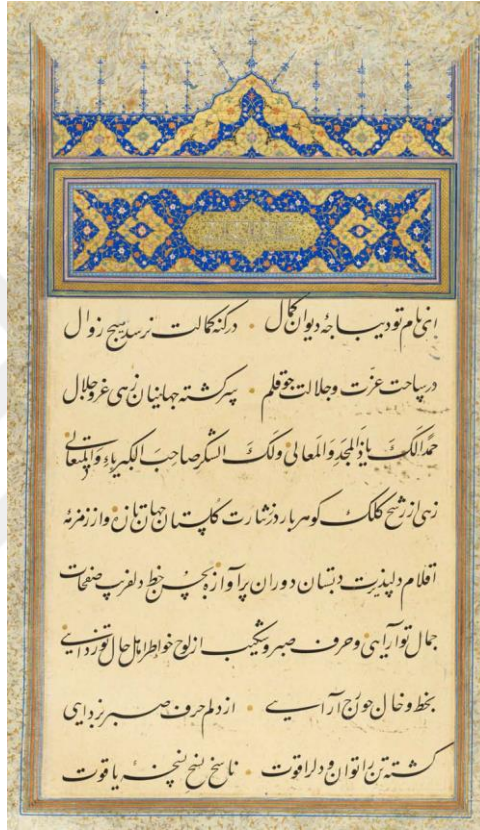
Görsel 6: "Ahmed Şah b. Mehmed Han el-Muzaffer Dâ'imâ 1115 Sultan 3. Ahmed (1703-1730)"
Yazılı Mühür. (Süleymaniye Ktp. Laleli 01708, 2a)

Kaynak: <https://muhur.yek.gov.tr/muhur/yekmu0055> (Erişim Tarihi: 16.03.2024)

²⁴ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Mühür Veritabanı, Sultan III. Ahmed Mührü, Çevrimiçi 11.01.2024, <https://muhur.yek.gov.tr/muhur/yekmu0055>

²⁵ İsmail E. Erünsal, "Kütüphane", DİA, C. 27, Ankara 2003, s. 27.

Eserin 1b numaralı sayfasında bulunan klasik üsluplu serlevha/başlık tezhibi, altta dikdörtgen üstte ise taç olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Konu başlığının yer aldığı dikdörtgen formlu kısmın zemini lapis mavisi rengindedir. Zeminin merkezinde iki yanda palmetvari salbeklerle desteklenen ve yatay düzlemde konumlandırılmış altın renkli şemse yer alır. Başlıkla birlikte sarmal dallar şeklinde işlenen bitkisel motiflerle süslenmiş olup süslemeler mavi zeminde de devam etmektedir. Taç kısmında kompozisyonu tamamlayan uygulamalar yer almaktadır (Görsel 7).

Görsel 7: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak No: 1b, Serlevha

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

Murakkaat'ta, çoklu insan figürleri ile belirli bir olayı anlatan minyatürler olduğu gibi, tek insan ve hayvan figürleri ile doğanın tasvir edildiği sahneler yer verilmiştir. Varaklarda yapılan detaylı çalışmalar sonucunda kompozisyonların ustalıkla kesilip birleştirilen parçalardan oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Hat ve minyatürlerin mevcut varaklara sonradan kesilip yapıştırılması nedeniyle sayfalarda belirli bir düzen söz konusu değildir.²⁶ Eserdeki her bir minyatür, özenle çizilmiş renkli ve çok katmanlı cetveller ile

²⁶ Bu bilgi, FY01422 demirbaş numaralı eserin restorasyonunu yapan Restoratör Abdulbari Demir ile yapılan görüşmelerden öğrenilmiştir.

sınırlandırılmıştır. Cetveller lapis mavisi, su yeşili, turuncu ve sarı ağırlıklı renklerle çekilmiştir.

Eserin dibace olarak adlandırılan giriş kısmı Farsça olup yedi varaktan meydana gelmektedir. Burada Allah' a övgü ve senaların yapıldığı metinlere yer verilmiştir. Giriş ile birinci bölüm arasındaki Varak 5a'da bulunan üç farklı Farsça metin ise insanın yaradılışıyla ilgili bilgiler içermektedir (Görsel 8).

Görsel 8: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak 5a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

Üç bölümde ele alınan eserin birinci kısmı otuz bir adet varaktan meydana gelmiş olup Pançatantra, Kelile ve Dimne, Envar-ı Süheyli ve Hümâyunnâme gibi farklı adlarla tanınan ancak konuları hükümdarlara ders vermek, yol göstermek, devlet büyüklerine yardımcı olmak gibi hikâyeleri anlatan minyatürlerin yanı sıra ana kaynağını Şehname ve Mesneviden alan minyatürleri de içerisinde barındırmaktadır. İkinci bölümdeki yedi adet varakta tekli figürler ve üç varakta ise eskiz minyatürler; son kısımda ise Arapça, Farsça ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış şiirler, vecizeler, hadisler salavatlar vb. yer almaktadır.

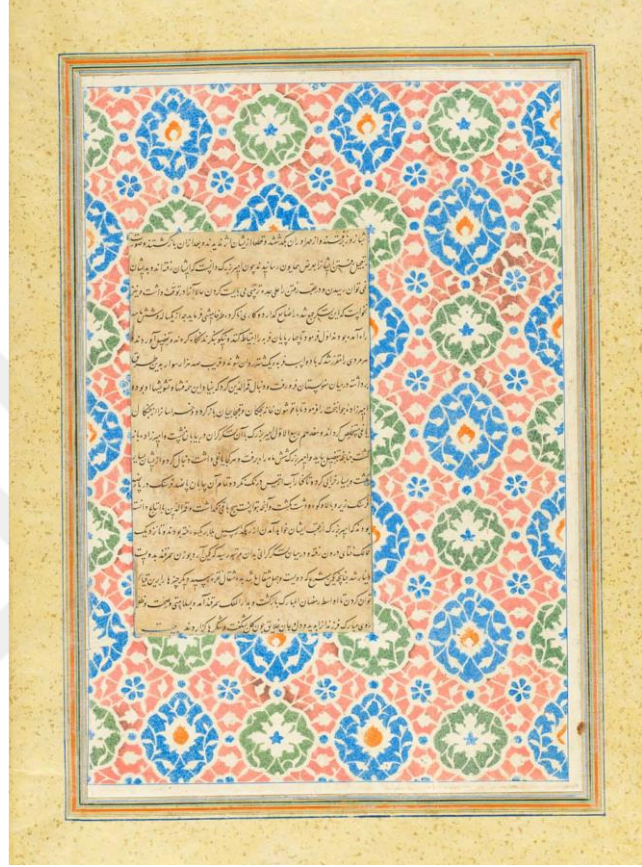
BÖLÜM	VARAK NO
Dibace	1b, 2a, 2b, 3a, 3b, 4a, 4b
Kelile ve Dimne	6a, 6b, 7a, 7b, 10a, 10b, 11a, 11b, 17a,17b, 18a, 18b, 19a, 19b, 20a, 20b, 21a, 22a, 22b, 23a, 23b, 24a, 24b, 25a, 25b, 28a, 28b, 29a, 30a, 30b, 35a
Tekli Figürler	26a, 31b, 32a, 32b, 33a, 33b, 34a
Eskiz	29b, 34b, 45b
Arapça Yazı	31a, 36a-b, 37a, 39a-b, 40a-b, 41a-b, 42a-b, 43a-b, 44a-b, 45a, 46a-b, 47a-b, 48a-b, 49a-b, 50a-b, 51a-b, 52a-b, 53a-b,54a-b, 55a-b, 56a-b, 57a-57b, 58a-b, 59a-b, 60a, 61a, 62b, 63a-b, 65b, 67a-b
Farsça Yazı	5a-b, 8b, 9a, 10a, 12b, 13a-b, 14b, 15a-b, 16b, 21b, 26a-b, 27a-b, 35b, 38b, 62a, 64b, 66a-b, 68a-b, 69a,70b, 71a-b, 73a-b, 74a-b, 75a, 76a-b, 77b, 78a-b, 79a-b, 80a-b, 81a-b, 82a-b, 83a-b, 84a-b, 85a, 86a-b, 87a-b, 88a, 89a-b
Arapça/ Farsça Yazı	8a, 9b, 12a, 14a, 16a, 37b, 60b, 61b, 65a, 69b,75b, 77a, 85b, 88b
Çağatay Türkçesi, Farsça	38a, 64a, 70a
Çağatay Türkçesi	72a-b

Tablo 1: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Adlı Minyatür Eserde Bölümler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Murakkaat'ta yer alan 41 adet minyatürlü varakta bulunan 83 farklı minyatürde birkaç farklı tür karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan 17 varakta sadece insan figürlü, 18 varakta sadece hayvan figürlü, 15 varakta insan ve hayvan figürlü, 1 varakta insan ve fantastik figürlü, 3 varakta ise eskiz şeklinde minyatürler bulunmaktadır. Varakların bir kısmı belli bir edebi metnin olaylarını betimlerken bir kısmı ise herhangi bir konusu olmayan tekli figür, hayvan ve fantastik yaratıklardan oluşmaktadır. Minyatürlü varaklar haricindeki 48 varakta Nesih, Sülüs Talik ve Gubari yazı örnekleri ile yazılmış hatlar da bulunmaktadır. Çetin Kaska "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Farsça

Yazmalar” adlı makalesinde Şah İsmail ve Abdullah b. Muhammed’in hatlarının²⁷ da bu eserde yer aldığını belirtmektedir. Hatların yazımında ağırlıklı siyah olmak üzere mavi, kırmızı, beyaz, kiremit renkte mürekkepler kullanılmıştır. Kimi varaklarda ise hatların etrafının tezhiplerle bezendiği görülmektedir.

Görsel 9: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mirdar, Varak No: 5b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

Bu uygulamalardan biri 5b numaralı varakta karşımıza çıkar. Sayfanın merkezinde etrafı cetvelenmiş sola yaslı şekilde konumlandırılan on yedi satırlık talik hatlı metne yer verilmiştir. Sayfa yapısı incelendiğinde bunun sonradan varak üzerine yapıştırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Metnin dışında kalan alanlarda pembe, mavi, yeşil renklerle oluşturulan ve ulama olarak işlenen hatayîlere yer verilmiştir. Hatayilerin birbirlerine merkezinde penç bulunan dallarla bağlandığı görülür (Görsel 9).

²⁷ Çetin Kaska, “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde Bulunan Farsça Yazmalar”, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.11, Erzurum 2020, s. 72-99.

Görsel 10: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak 52b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

52b numaralı varakta ise sülüs hatların koltuk tezhipleriyle desteklendiği ve bunlarda da halı ya da cilt kapaklarında yer alan kompozisyon tasarımlarını hatırlatan süslemelere yer verildiği gözlenmektedir (Görsel 10).

Görsel 11: Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar, Varak 53b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

53b numaralı varakta ise ‘Yaalilullahu’ yazan ‘Gubari’²⁸ hat örneği karşımıza çıkmaktadır. Sayfa zemini açık krem rengi olup üzerinde altın yaldızlı noktacıklar yer

²⁸ “Çıplak gözle okunamayacak kadar küçük bir yazı çeşididir. Arapça ‘toz’ manasındaki gubâr kelimesinden türetilen ve toz gibi anlamına gelen gubârî hattı “gubârü’l-

almaktadır. Üstte yer alan hat kırmızı ve altın sarısı renklerde yazılmış olup içi kısmen lapis mavisiyle doldurulmaya başlanmış ancak renklendirme tamamlanmamıştır. Sayfa yapısı üzerinde yapılan çalışma Gubari hattın cetvel içerisine sonradan yapıştırılmış olduğunu ortaya çıkarmıştır (Görsel 11).

Murakkaat isimli eserin birinci bölümünde yer alan hayvan ve insan ya da sadece hayvan figürlü kompozisyonlu minyatürlerin konusu; Pançatantra, Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî ve Hümâyunnâme gibi farklı başlıklar ile tanınan eserlerde geçen hikâyelerden alınmıştır.

İlk olarak Pançatantra başlığı ile ortaya konan eser, antik Hint dünyasına ait olup (Beş Düşündürücü Nasihat) Sanskritçe dilindedir. İlk çevirisi Pers kralı Nuşinrevan (MS. 531-597) tarafından Pehlevîce olarak yaptırılmıştır. Kitabın çevirileri Hint kaynaklı hikâyelerle zenginleştirilmiştir.

El-Talibi ve Firdevsi'den öğrenildiğine göre, Sasani krallığı kitabın Pehlevî dilinde yapılmış olan çevirisini hazine gibi korumuşlardır. Bu koruma İbnü'l-Mukaffa'nın Arapçaya, Rûdekî'nin de Farsça çevirilerini yapmalarına kadar sürmüştür.²⁹

Eser Arapça adını içeriğinde yer alan iki çakal kardeşin isimlerinden yani Karataka ve Damanaka'dan almıştır.³⁰ İbnü'l-Mukaffa (ö.142/759) eserde bazı değişiklikler yapmış ve sonrasında Kelile ve Dimne olarak anılmaya başlanmıştır.³¹ Farklı dillere çevrilen Kelile ve Dimne hikâyelerinin neredeyse tamamında İbnü'l-Mukaffa'nın metni kaynak alınmıştır. Eserin kahramanları Beydebâ (Far. Bîdpây/ Pîlpây) isimli filozof ile Debşelim (Far. Dâbeşlîm) adındaki hükümdardır. Kitapta her ikisi arasında geçen konuşmalar yer almaktadır. Eser içeriğindeki hikâyelerin kahramanlarını hayvanlar oluşturmaktadır. Mevlana'dan La Fontain'e kadar çok sayıda yazara esin kaynağı olan Kelile ve Dimne, işlediği konular ile dünya çapında adeta bir "Kelile ve Dimne Edebiyatı" oluştururken, barındırdığı minyatürlerle de İslam tasvir sanatında bir geleneğin doğmasına yol açmıştır.³²

hilbe, kalemü'l-hilbe, kalemü'l-cenâh olarak da anılır. Geniş bilgi için bkz. Ali Alparslan, "Gubârî", DİA, C. 14, İstanbul 1996, s. 167.

²⁹ Tuncay Bülbül, *Hümâyûn-Nâme* (İnceleme-Tenkitli Metin), Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 14.

³⁰ Adnan Karaismailoğlu, "Kelile ve Dimne", DİA, C. 25, Ankara 2022, s. 210.

³¹ Melek Dikmen ve Büşra Bahar, "Kelile ve Dimne'de Dünya hayatını Anlatan Bir Hikâye: Kuyuya Atlayan Adam", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 33, 2023, s. 950.

³² Karaismailoğlu, agm., s. 211

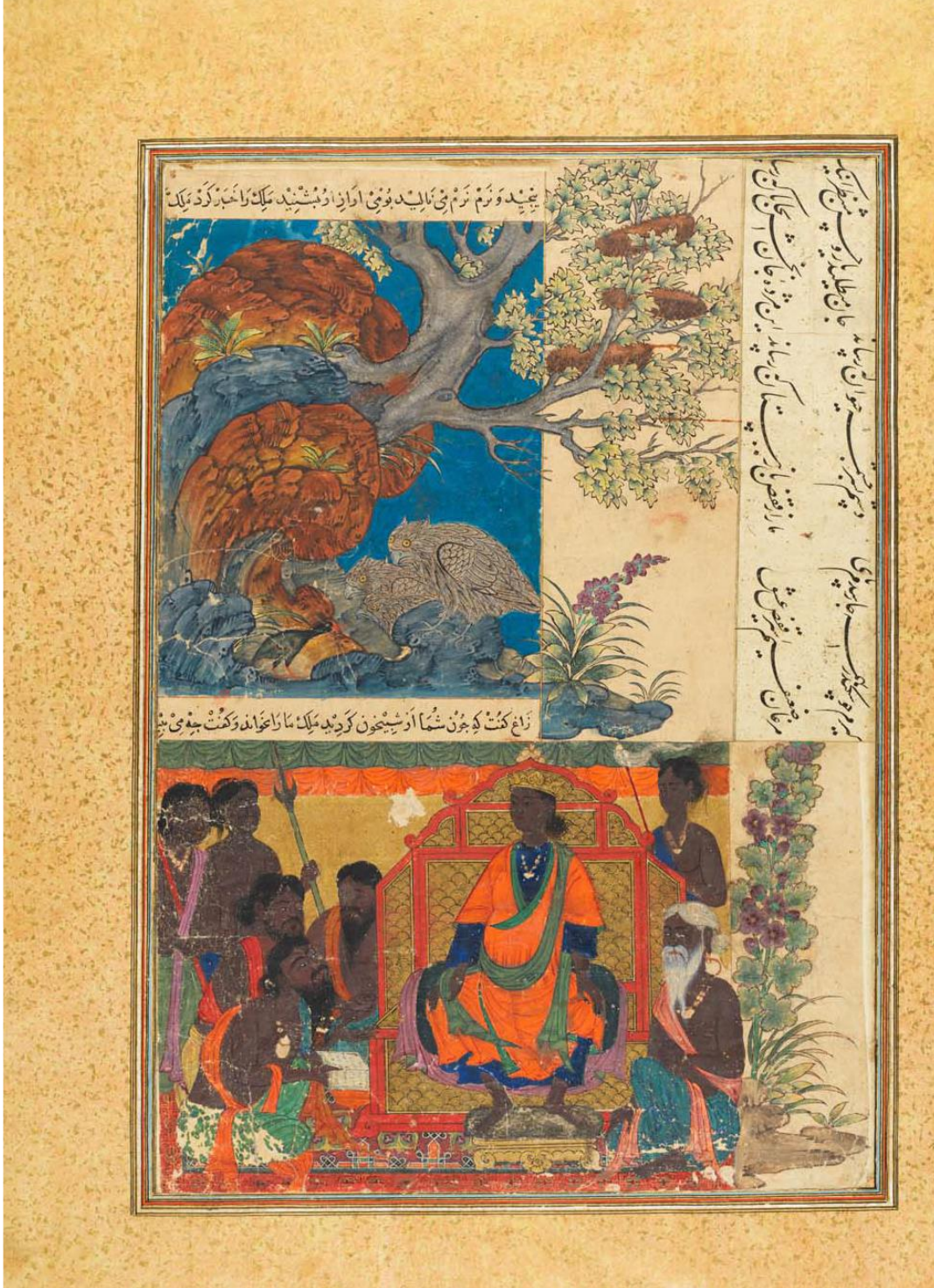
Hüseyin Vâiz-i Kâşifi (Mevlânâ Kemâlüddîn Hüseyin B. Alî-i Beyhakî-yi Sebzevârî) (ö. 910/1504-1505) Kelîle ve Dimne adlı eseri, Hüseyin Baykara'nın emirlerinden Şeyh Ahmed Süheylî'nin isteğiyle Envâr-ı Süheylî ismiyle yeniden yazmıştır. On dört bölümden oluşan eserin çok sayıda nüshası vardır. Yazarın sağlığında istinsahı yapılan eserin h. 897 (1492) tarihli nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer almaktadır (Ayasofya, nr. 4215).

Eser, Kâşifi 'nin çevirisini yaptığı Envâr-ı Süheylî'nin dilinin anlaşılır olmamasından dolayı Alâeddin Ali Çelebi/ Alâeddin Ali b. Sâlih (ö. 950/1543) tarafından Hümâyunnâme ismi ile Türkçe'ye çevrilerek Kanuni Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir.³³ Ahlâkî, toplumsal ve siyasî törenin nasıl olması gerektiğini anlatan nasihatler kitabıdır. 17. yüzyılda Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, 18. yüzyılda ise Osmanzâde Tâib Simârü'l-esmâr (Zübdetü'l-ezhâr) çalışmayı sadeleştirilmiş biçimde ortaya koymuşlardır. II. Abdülhamid'in emri ile de Ahmed Midhad tarafından yeniden ele alınan çalışmanın dili daha da sadeleşmiş, yorumlu ve açıklamalı yeni bir nüshası yazılmıştır (Hulâsa-i Hümâyunnâme, 1304).³⁴

³³Adnan Karaismailoğlu, "Hüseyin Vâiz-i Kâşifi", DİA, C. 19, İstanbul 1999, s. 17.

³⁴Ömer Faruk Akün, "Alâeddin Ali Çelebi", DİA, C. 2, İstanbul 1989, s. 315-317.

2. BÖLÜM: MECMUA-İ MURAKKAAT ŞAH KULİ MİHRDAR MİNYATÜRLERİNDE ÜSLUP

Görsel 12: Karga Vezirinin Baykuşların Arasına Sızması, Beydebâ'nın Kitabı Tamamlaması, Varak No: 6a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Karga Vezirinin Baykuşların Arasına Sızması Alt: Beydebâ'nın Kitabı Tamamlaması
Ana Kaynağı	: Üst: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Kelile ve Dimne
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 6a/12
Cetvel Ölçüleri	: 35 x 25 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 18,6 x 19 cm Alt: 15 x 23,5 cm
İnceleme Tarihi	: 03.01.2024
Dili	: Arapça, Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Gri, yeşil, kahverengi, mor, mavi, lacivert, açık sarı ve nohudi. Alt: Yeşil, turuncu, mavi, mor, pembe, altın, kırmızı
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri	: Üst: Altta hikâyenin kahramanları olan kel kargalar ve onun önünde durarak anlattıklarını dinleyen üç baykuş vardır. Fon koyu lacivert ve nohudi tonlarda boyanmış olup üzeri bu renge tezat oluşturan gri, yeşil, açık ve koyu kahverengi renklerle düzenlenmiştir. Yığma olarak yerleştirilen kompozisyon düzeni hâkimdir. Kahverengi kayaların arasından çıkan koyu ve açık renk yapraklı bir çınar ağacı ve dallarına yerleştirilmiş baykuş yuvaları görülmektedir. Sahne bitkisel motiflerle hareketlendirilmiştir. Minyatürün sağında iki, alt ve üstünde ise birer satır olmak üzere Farsça metinler mevcuttur. Alt: İç mekân tasviri olup turuncu, yeşil ve kırmızının en canlı tonları kullanılmıştır. Kompozisyonun merkezine tahtta oturan hükümdar konumlandırılmıştır. Hükümdar ellerini dizlerine koymuş ve ayakları da ters

perspektife göre yapılmış bir tabureye yerleştirilmiştir. Saçları arkadan toplanan sultanının başında altın tacı bulunmaktadır. Koyu mavi içlik üzerine giydiği turuncu kaftanını boynundan dolanarak ayaklarına uzanan yeşil kuşak tamamlamaktadır. Boynunda Hintlilere özgü kolye vardır. Hükümdarın dışında aynı kültürü yansıtan yedi figüre yer verilmiştir. Bunlardan ikisi hükümdarın sağına, beşi de soluna konumlandırılmıştır. Sağda tek dizi üzerinde oturan figür beyaz saçlı ve sakallı olup bedenin üst kısmını açıkta bırakan geleneksel bir kıyafet giymiştir. Figürün arkasında yine aynı tarz kıyafete sahip, saçları arkadan toplu elinde tuğ tutan figür yer almaktadır. Soldakilerden üçü oturur pozisyonda ikisi ayakta betimlenmiştir. Ayakta duran kişilerden biri elinde ucu çatallı bir mızrak tutmaktadır. Ön sol köşede ise elindeki kitabı hükümdara sunan Beydeba(?) görülmektedir. Sahnenin solu şükûfe³⁵ formunu yansıtan bitkisel süsleme ile dolgulanmıştır. Zemin münhani desenleri içeren halıyla kaplanmış, üst kısım ise farbela formundaki perde³⁶lerle sınırlandırılmıştır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Baykuşların kargalara saldırarak onları gafil avlamasını ve kargaların da baykuşlardan bunun intikamını almak için yaptıkları plan anlatılır.³⁷ Hikâyeden alınması gereken mesaj kendi türüne ihanet eden birine itimat edilmemesi gerektiği ve aklı kullanmanın önemidir.³⁸

³⁵Sözlükte çiçek anlamına gelen Şükûfe kelimesi tezhip sanatında XVIII. yüzyılın birinci yarısında Avrupa resim sanatı etkisiyle ortaya çıkan çiçek minyatürleri için kullanılır. Bkz. İnci Ayan Birol, “Şükûfe”, DİA, C. 39, İstanbul 2010, s. 258.

³⁶Türk sanatında perde motifi hakkında geniş bilgi bkz. Ela Taş, “Türk Tezyinatında Perde”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD), S. 45, ss. 271-294.

³⁷Ömer Faruk Akün, agm., s. 710.

³⁸Büşra Bahar, Kelile ve Dimne Tercüme ve Resimli Nüshaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2023, s. 411.

Alt: Debşelim adlı Hint Hükümdarı,Beydebâ'dan hükümdarın ahlak ve iyi yönetici olmasını anlatan bir kitap yazmasını ister. Beydebâ bunun için bir yıl süre ister ve süre sonunda sultanın huzuruna çıkarak kitabın durumunu anlatır.³⁹

³⁹Bahar, agt., s.12.

Görsel 13: Köpek ve Kemiği, Aslan ile Şetrebe'nin Boğuşması, Varak 6b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Köpek ve Kemiği Alt: Aslan ile Şetrebe'nin Boğuşması
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne Alt: Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 6b/13
Cetvel Ölçüleri	: 34,5 x 24,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 17,4 x 17,2 cm Alt: 33 x 23,2 cm
Yüzyılı	: 03.01.2024
Dili	: Arapça, Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverengi, kırmızı, mavi, yeşil, gri. Alt: Mavi, yeşil, kahverengi, siyah.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri	: 6b varak numaralı minyatürlü sayfa cetvel içerisine yerleştirilmiş iki ayrı kompozisyondan oluşmaktadır. Sayfa nohudi renktedir. Sayfanın sol üst köşesinde ikişer satır halinde yazılmış üç ayrı Farsça metin yer almaktadır. Üst: Konunun ana karakterini oluşturan köpek diagonal formda resmin merkezine konumlandırılmıştır. Ağzında kemiği ile sudaki yansımaları seyrederek şekildedir. Oldukça realist bir üslupta resmedilmiş olan köpeğin boynunda tasma vardır. Fon açık mavi tonda yan fırça darbeleriyle boyanarak derinlik elde edilmiştir. Kompozisyon iri bitkisel motifler, toprak ve kayalarla tamamlanmıştır. Alt: Aslan ile öküz mücadelesini yansıtmaktadır. Aslan, öküz (Şetrebe)'ü yere yatırmış karnını parçalamak üzeredir. Öküz, arka ayağı boşlukta, ön ayakları ile kendisini yerden kaldırmaya çalışır vaziyettedir ve ağzı

açık dili dışarıda olarak resmedilmiştir. Aslan ise bütün gücüyle öküzün üzerine abanmış sağ pençesiyle düşmanının yerden kalkmasını engellemektedir. Geriye doğru dalgalar halinde kıvrılarak uzanan zeminin sağ üst köşesinde mücadeleyi izleyen iki çakal vardır. Kompozisyon bitkisel motiflerle tamamlanmıştır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Köpeğin biri, ağzında kemirdiği kemikle nehir kenarına gelir. Kemiğin aksini suda görünce onu da almak için ırmağa dalar. Sonuç olarak hem kendi kemiğini kaybeder hem de suda bir şey bulamaz.⁴⁰ Hikâye aç gözlülüğü ve sonuçlarını anlatır. Çok yiyeyim diyen aç kalır.

Alt: Çakal Dimne, Şetrebe (öküz) ile aslan arasındaki dostluğu kıskanır ve aralarını açıp öküzden kurtulmayı planlar. Bunun içinde hem aslana hem de öküze çeşitli yalanlar söyleyerek aralarını açar. Yalanlara inanan aslan, dostu Şetrebe'yi öldürür. Gerçek ortaya çıkınca Çakal Dimne yargılanır, aç-susuz olarak ölüme mahkûm edilir⁴¹ ve adalet yerini bulur. Hikâyeden alınması gereken mesaj ise adaletin er ya da geç tecelli edeceğidir.⁴²

⁴⁰ Bahar, agt., s.112-113.

⁴¹ Bahar, agt., s. 185.

⁴² Bahar Yaman, Kelile ve Dimne, Mantıku't-Tayr ve Mesnevi'deki Hayvan Hikâyelerinde Değerler Eğitimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2023, s. 74-75.

Görsel 14: Zîrek/ Zeyrek Adındaki Farenin Hikâyesi, Hırsız ile Şeytanın Muhalefeti, Varak 7a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Zîrek/ Zeyrek Adındaki Farenin Hikâyesi Alt: Hırsız ile Şeytanın Muhalefeti
Ana Kaynağı	: Üst: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî, Hümâyûnnâme Alt: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 7a/15
Cetvel Ölçüleri	: 33 x 24 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 10,2 x 18,1 cm Alt: 18,8 x 22 cm
İnceleme Tarihi	: 03.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Beyaz, siyah, mavi, sarı, kırmızı, turuncu, yeşil, kahverengi. Alt: Pembe, altın, sarı, kahverengi, yeşil, mavi, gri.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri	: Üst: İç ve dış mekânın birlikte tasvir edildiği sahnedir. Olayın kahramanları yerdeki zikzak desenli halı üzerine serilmiş minder üstündedir. Ortada uyur pozisyonda sarıklı ve sakallı, üzerinde kıvrımlı bir örtü bulunan ev sahibi ve yanında elindeki sopayla sol alt köşedeki fareye vurmak üzere olan sarıklı misafir (Zahid) görülmektedir. Fare can havliyle kendisini kurtarmak istediği için kaçır şekilde betimlenmiştir. Kemerin arkasındaki duvarlarda farklı renklerde elbiselerin asılı olduğu görülür. Sağda yer alan dış mekân tasvirinde ise kayaların üstünde duran iki testi/ibrik ile bunları kuşatan bitkisel motifler mevcuttur. . Alt: İki katlı yapının, üst katında sırt kısımları bitkisel motifler ve geometrik motiflerle dolgulanmış sivri ve

Bursa kemerliyle çevrelenmiş iki pencereye yer verilmiştir. İç mekânda uyumakta olan Zahit yer almaktadır. Zahit, başının altında iki yastık, üstünde örtü ve başında sarığı ile resmedilmiştir. Başucunda testi ve arkasında ise şamdan benzeri bir nesne yer almaktadır. Kemerlerin arkasına uygulanan koyu renkli fon mekâna derinlik kazandırmıştır. Yapının sağ cephesinde ise üst kısmında küçük pencere açıklığı bulunan tuğla duvar örgüsü yer alır.

Alt katta ise köşelikleri bitkisel motiflerle süslü sivri kemerli kapı ve hemen altında vücudu örtüyle kapatılmış, taze otları yemek için başını uzatan inek görülmektedir. Fon üst kattaki gibi koyu mavi renkte olup aynı derinlik etkisini yansıtır. Kapının önünde ise sol ayağının yarısı içeride elinde sopasıyla duran hırsız yer almaktadır. Hırsızın hemen yanında ise kıvrıcık saçlı, sakallı, sivri dişli, koca kulaklı şeytan, elinde asası ile hırsızla konuşur gibi tasvir edilmiştir. Minyatürün solunda kökleri dışarıda olan büyük bir ağaç yer almaktadır. Toprak zemin ise hançer yapraklı bitkilerle tamamlanmıştır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Zeyrek isimli bir fare, zahidin birinin evine yuva yapar ve onun tüm yemeklerine ortak olur. Kendi yediği yetmezmiş gibi diğer farelere de yemek götürür. Zahit ne yaparsa yapsın fareden kurtulamaz ve akıllı fare kurulan bütün tuzaklardan kıvrak zekâsı ve cesaretiyle kurtulmayı başarır.⁴³ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise aklın ve cesaretin önemidir.⁴⁴

Alt: Zahidin biri bol süt veren bir inek satın alır, bunu gören hırsız ineği çalmak ister fakat aynı zamanda

⁴³ M. Atâ Çatıkkaş, Ahmet Midhat'ın Kelile ve Dimne Tercümesi (Hulâsa-i Hümayunnâme), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 144-149.

⁴⁴ Yaman, agt., s. 99; Bahar, agt., s. 411.

zahide zarar vermek isteyen şeytan da oradadır. Zahidi evine kadar takip ederler fakat sonunda aralarında anlaşmazlığa düşerler ve onların çıkardığı gürültüye uyanan zahit iki beladan da kurtulur.⁴⁵

⁴⁵ Çatıkkaş, age.,s. 170-171; Bahar, agt., s. 273.

Görsel 15: Kedinin Hâkimliği, Baykuşların Kargalar Tarafından Mağarada Ateşe Verilmesi, Varak 7b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Kedinin Hâkimliği Alt: Baykuşların Kargalar Tarafından Mağarada Ateşe Verilmesi
Ana Kaynağı	: Üst: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 7b/16
Cetvel Ölçüleri	: 33 x 24 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 9,5 x 18,6 cm Alt: 17,1 x 19,6 cm
İnceleme Tarihi	: 03.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Gri, mavi, kahverengi, siyah, pembe, yeşil. Alt: Sarı, turuncu, kırmızı, siyah, gri, kahverengi, yeşil.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyonu ve Teknik Özellikleri	: Üst: Dikdörtgen formda düzenlenen kompozisyonda dikkati çeken ilk tasvir, sarı bir platform üzerine yerleştirilen kedidir. Başından kuyruk ucuna kadar benekleri olan kedi boynunda Hintli Brahmanlara özgü kolyesi ile ibadet eder şekilde tasvir edilmiştir. Kedinin önünde kayaya oyulmuş mihrap şeklinde niş yer almaktadır. Hemen arkasında ise sırasıyla toygar kuşu, tavşan ve yüksekçe kaya üzerinde başı görülmeyen karakarga bulunmaktadır. İki grup olarak niteleyebileceğimiz bu kompozisyonun ortasında ise iri ve ince hançer yaprakları olan zambak yer almaktadır. Kullanılan tonlar sahneye hareketlilik kazandırmıştır. Toprak ve kayalık zemin üzerine serpiştirilmiş hançer yaprakları sahneyi tamamlar. Alt: Dikey formulu nohudi renkte fona sahip sahnenin solunda, üst üste sıralanan dokuz adet karga, baykuşların

dağ yamacında bulunan yuvalarının yanışını izlerken görülmektedir. Dumanlar arasından gözleri görünen baykuşlar dehşet içinde resmedilmiştir. Yuvanın etrafını Çin bulutu şeklinde tasvir edilmiş alevler sarmıştır. Zeminde ise kayalar ve toprak üzerine serpiştirilmiş farklı ağaç türleri görülmektedir.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Yuva konusunda aralarında anlaşamayan tavşan ve toygar kuşunun hakemlik için kediye gidişi ve kedinin iki hayvanı da oyuna getirip nasıl yediği anlatılmaktadır.⁴⁶ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise düşmandan yardım isterken temkinli davranılması gerektiğinin önemidir.

Alt: Akıllı karga oyun yaparak baykuşların arasına girer. Baykuşların güvenini kazanarak yerlerini ve zaafalarını öğrenir. Zamanı geldiğinde ise diğer kargalar ile birlikte baykuşların evini ateşe vererek intikamlarını alırlar.⁴⁷ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise aklın, azmin, istişarenin ve liyakatin önemidir.

⁴⁶ Çatıkkaş, age., s. 164-166.

⁴⁷ Akün, agm., s. 718.

Görsel 16: Tasmalı Güvercin Hikâyesinden; Fare, Karga, Kaplumbağa ve Ceylanın Dostluğu, Gafil Tilki, Varak 10a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Tasmalı Güvercin Hikâyesinden; Fare, Karga, Kaplumbağa ve Ceylanın Dostluğu Alt: Gafil Tilki Alt Sağ: Kelile ve Dimne Karşılıklı konuşuyor
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî, Hümâyûnnâme. Alt: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme. Alt Sağ: Kelile ve Dimne.
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 10a/17
Cetvel Ölçüleri	: 37,5 x 24 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 17,6 x 17,7 cm Alt: 25,8x15,9 cm Alt sağ: 10x5,9 cm
İnceleme Tarihi	: 03.01.2024
Kullanılan Renkler	: Üst: Kırmızı, beyaz, mavi, yeşil, kahverengi, gri, mor, siyah. Alt: Turuncu, yeşil, kahverengi, mavi, gri, kırmızı, mor. Alt Sağ: Kahverengi, yeşil, lacivert.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri	: Üst: Gerçek dostluğun ele alındığı bu minyatürde avcı, kaplumbağa, ceylan, fare ve karga sayfanın sağına doğru hareket halinde görülmektedir. Avcı kıyafeti, ayağında çarığı, bacakları çıplak, başında sarığı ile öne doğru eğik pozisyonda ve kaplumbağayı nerdeyse yakalar şekilde betimlenmiştir. Kaplumbağa can havliyle avcıdan kaçmaya çalışırken deliğe giren farenin yalnızca bir ayağı ve kuyruğu seçilmektedir. Karga da telaş halinde olayı izlemektedir. Var gücüyle avcıdan kaçan ceylanın başının bir kısmı görülmemektedir. Toprak zemin çeşitli bitkisel motiflerle hareketlendirilmiştir. Ufukta ise iri

çiçekler, rüzgârda savrulan yapraklar ve daha geride ise gökyüzündeki bulutlar yer almaktadır.

Alt: Göz alıcı renkteki davulu iştahla ısırın tilki resmin merkezine yerleştirilmiştir. Tilkinin kuyruğu hançer gibi diktir. Zeminde dalgayı andıran kayaların çevresinde hançer yapraklı bitkiler görülmektedir. Ayrıca sayfanın sağ alt köşesinden çıkan ağaç sola doğru kıvrılarak üst varaktaki kompozisyona doğru yükselmektedir.

Alt Sağ: Oturan iki çakal yer almaktadır. Zeminle aynı tonlarda renklendirilen çakalların gerisinde iri yapraklı bitkiler ve daha arkada ise gökyüzü görülmektedir.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Fare, karga, kaplumbağa ve Ceylan'ın güzel bir dostluğu vardır. Bir gün ceylan avcının kurduğu tuzağa yakalanır. Dostlarının yardımıyla avcının tuzağından kurtulur.⁴⁸ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise dostluğun ve güvenin önemidir.⁴⁹

Alt: Tilkinin biri ormanda ağaca asılı bir davul görür. Rüzgâr estikçe ağacın dalları davula vurmakta ve oldukça gürültülü bir ses çıkarmaktadır. Açgözlü tilki davulu içi et ve yağ dolu bir şey sanıp iştahla parçalar. Fakat içinin boş olduğunu görünce hayal kırıklığına uğrar. Tilkinin aç gözlülüğü yüzünden elindeki horoz da kaçır.⁵⁰ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise kanaatkârlık/tok gözlülüktür.⁵¹

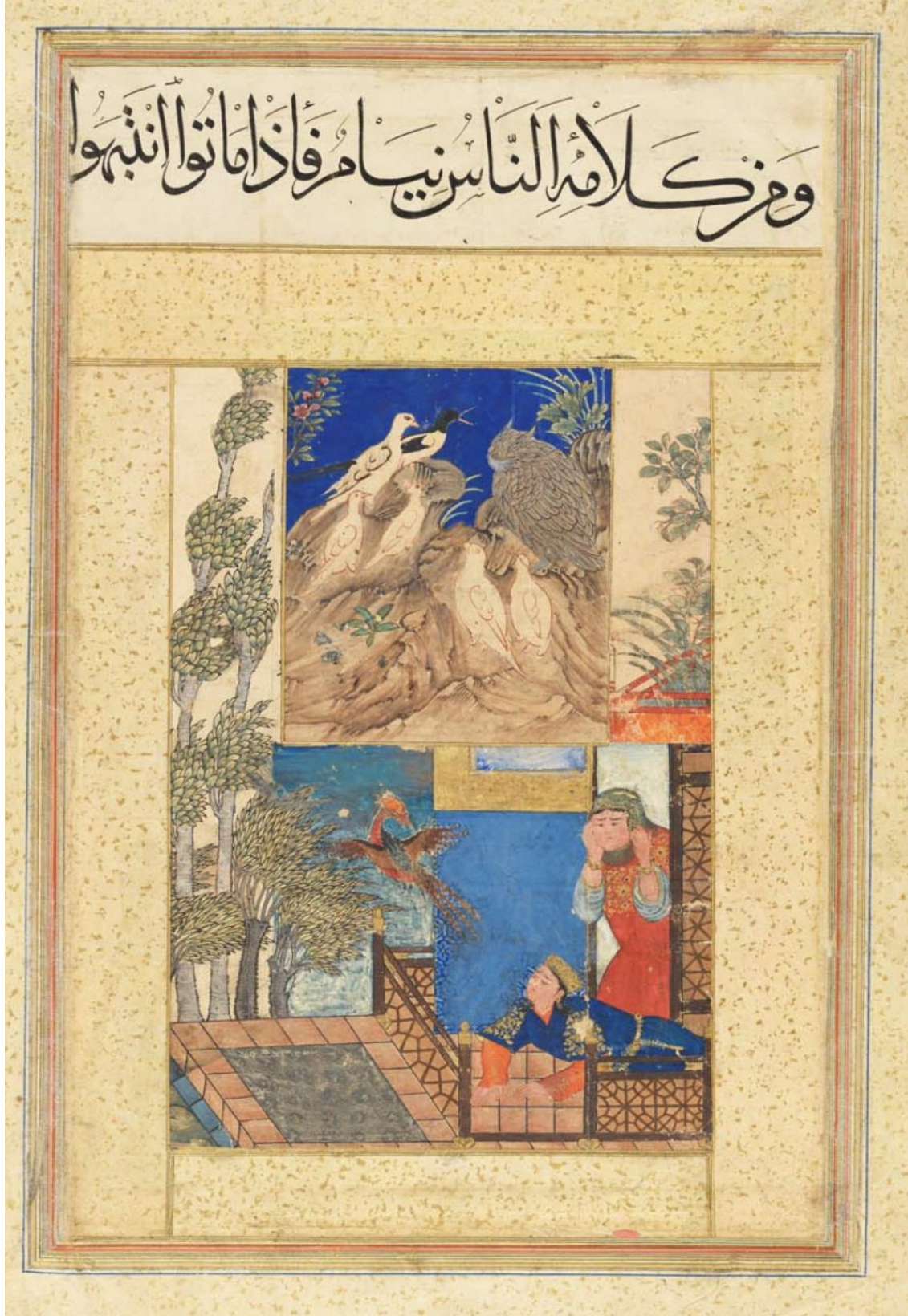
Alt sağ: Konusu tespit edilememiştir.

⁴⁸ Beydeba, Kelile ve Dimne Tercüme ve Metin, Çev. Hayreddin Karaman ve Bekir Topaloğlu, Nesil Yayınları, İstanbul 1990, s. 49-51.

⁴⁹ Yaman, agt., s. 110.

⁵⁰ Çatıkkaş, age., s. 66-68.

⁵¹ Yaman, agt., s. 125-126; Bahar, agt., s.134.

Görsel 17: Kuşların Kendilerine Hükümdar Seçmek İçin Toplanmaları, Hükümdar ile Kuş Fenze Hikâyesi Varak 10b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Kuşların Kendilerine Hükümdar Seçmek İçin Toplanmaları Alt: Hükümdar ile Kuş Fenze Hikâyesi
Ana Kaynağı	Üst: Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî Alt: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 10b/18
Cetvel Ölçüleri	: 38 x 24,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 11,5 x 9,5 cm Alt: 23,9 x 16,9 cm
İnceleme Tarihi	: 04.01.2024
Dili	: Arapça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverengi, yeşil, mavi, siyah, pembe, açık nohudi, gri. Alt: Mavi, kahverengi, kırmızı, turuncu, yeşil, sarı, gri, altın.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Varak üzerindeki Arapça yazı, kuşların mecliste hükümdar seçme konuşmalarına kulak misafiri olan kargaya atıfta bulunmaktadır. Kompozisyona renk geçişleriyle derinlik kazandırılmıştır. Dalgalar halinde yükselen kayalık benzeri bir tepenin üzerinde yedi farklı kuş görülmektedir. Resmin sağında tüylü baykuş yer alırken diğer kuşlar onun etrafına yerleştirilerek meclis ortamı oluşturulmuştur. Sol üst köşedeki karga ağzı açık şekilde bir şeyler anlatır vaziyettedir. Diğer kuşlar dikkatli bir şekilde onu dinlemektedir. Gökyüzü iki yanda bahar dalları ve hançer yaprağı olarak bilinen bitkisel motiflerle sınırlandırılmıştır. Alt: Ev ve dış mekân tasviri içerir. Olay sağ taraftaki yapının geometrik desenli tırabzanlarla çevrelenmiş

verandasında yoğunlaşmıştır. Burada erkek ve kadın olmak üzere iki figür görülür. Yerde uçup giden kuş Fenze'ye doğru çaresizce bakan kral uzanmaktadır. Kralın üzerinde omuzları altın işlemeli bir giysi bulunmaktadır. Başındaki altın tacı ve belindeki altın kemeri ile uyum içindedir. İç gömleği oldukça kıvrımlıdır. Kralın hemen yanında kapı eşiğinde iki elini şakağına doğru götürmüş hafifçe öne eğilmiş, şaşkınlık içinde yerde yatan krala bakan ay yüzlü kadın figür yer almaktadır. Kadın göğüs kısmı altın işlemeli bir fistan giymiştir. İç gömleği ise kıvrımlıdır. Başında kenarları mücevherli başlık, kollarında ise oldukça gösterişli altın bilezikler vardır. Tırabzanların gerisindeki duvarının alt kısmı içinde geometrik motifler bulunan altıgen formlu çinilerle, üst kısmı ise altın sarısı çerçeve içine alınmış pano ile süslenmiştir. Kuş Fenze ise uzun kuyruklu, kanatları açık şekildedir ve başını hafifçe geriye çevirmiş biçimde gökyüzünden yerde yatan krala bakmaktadır. Kuşun uçtuğu yönde yapraklı savrulan irili ufaklı dört adet ağaç görülmektedir. Sayfanın solunda bulunan iki ağaç üstteki kompozisyona kadar uzanmaktadır. Minyatürdeki renk geçişleri ve figürlerdeki hareketler resme bir dinamizm kazandırmıştır. Kadın figürün başının üstündeki dikdörtgen alan ise her iki kompozisyonla da bağlantılı olmayıp sayfayı tamamlama amaçlı eklenmiş izlenimi vermektedir. Balkonvari mekânda sivri ve geniş yapraklı bitkiler göze çarpmaktadır. Sayfanın üst kısmında Arapça yazılmış yarısı kesik tek sıra bir metin yer almaktadır. Metinde “Her ikisi de uykudadır ve öldüklerinde uyanırlar.” yazılıdır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Hz. Süleyman devrinde her çeşit kuş, kendilerine hükümdar seçmek için toplanırlar. Baykuşu hükümdar olarak seçmek isterler ve konuyu kargaya danışırlar. Karga, hükümdar olması gereken kişinin akıllı biri olması gerektiğini ve baykuşun da buna layık olmadığını söyler. Bu olaydan sonra kargalar ile baykuşlar arasında anlaşmazlık ve düşmanlık başlar.⁵² Bu hikâyeden alınması gereken mesaj aklın önemidir.⁵³

Alt: Hükümdarın oğlu Fenze'nin yavrusunu öldürür, Fenze de intikam için Şehzadenin gözünü çıkarır. Hükümdar her şeye rağmen Fenze'nin sarayda yanında kalmasını ister fakat Fenze aralarına giren bu husumetten sonra orada kalamayacağını söyleyerek saraydan ayrılır.⁵⁴ Hikâye basiret sahibi olmanın önemini anlatmaktadır.⁵⁵

⁵² Ahmet Midhat'ın Kelile ve Dimne Tercümesi, s. 161-162; Akün, agm., s. 645.

⁵³ Yaman, agt., s. 80.

⁵⁴ Bahar, age., s. 91.

⁵⁵ Tuğba Yazar, Beydebâ'nın Kelile ve Dimne Adlı Eserinin Felsefî Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2019, s. 49; Bahar, agt., s. 336.

Görsel 18: Dimne'nin Zindana Atılması, Tilki ve Karakaçan, Varak 11a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Dimne'nin Zindana Atılması Alt: Tilki ve karakaçan
Ana Kaynağı	Üst: Kelile ve Dimne Alt: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 11a/19
Cetvel Ölçüleri	: 33 x 25 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 16,5 x 12,6 cm Alt: 12,1 x 18,9 cm
İnceleme Tarihi	: 04.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverengi, lacivert, mavi, sarı, kırmızı, yeşil, siyah. Alt: Gri, sarı, yeşil, lacivert, siyah, kahverengi, mavi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Sayfanın sağ üst köşesindeki minyatürde karanlık bir mağarada bulunan Dimne yer alır. Ön ve arka ayakları iki yana açık kuyruğu ile başı ileri doğru uzanır pozisyonundadır. Mağaranın etrafını kuşatan kayalardan çıkan geniş yapraklı, uzun gövdeli ağaç gerideki gökyüzüne doğru uzayarak kompozisyondan dışarı taşmıştır. Alt: Sahnenin merkezinde tilki ile eşek yer almaktadır. Tilki arka ayakları üzerine oturmuş, eşek ise karşısında dört ayağı üzerinde onun anlattıklarını dinlemektedir. Bulundukları zemin geriye doğru dalgalar halinde yükseltilerek sahneye hareket kazandırılmıştır. Sol üst köşede üstünde hançer yapraklı bitki kümesi bulunan kayalık ve kayalığın bittiği yerde kökünde kovuk olan ağaç sağa doğru kıvrılarak yükselir. Fonda gökyüzü yer

alır. Kompozisyon resmin farklı yerlerine serpiştirilmiş haçer yapraklı bitkilerle tamamlanmıştır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Aslanın, dostu Şetrebe'yi haksız yere öldürdüğü ve bunun sorumlusunun da Dimne olduğu anlaşılır. Bunun üzerine aslan Dimne'yi zindana attırır.⁵⁶ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise adaletin önemidir.⁵⁷

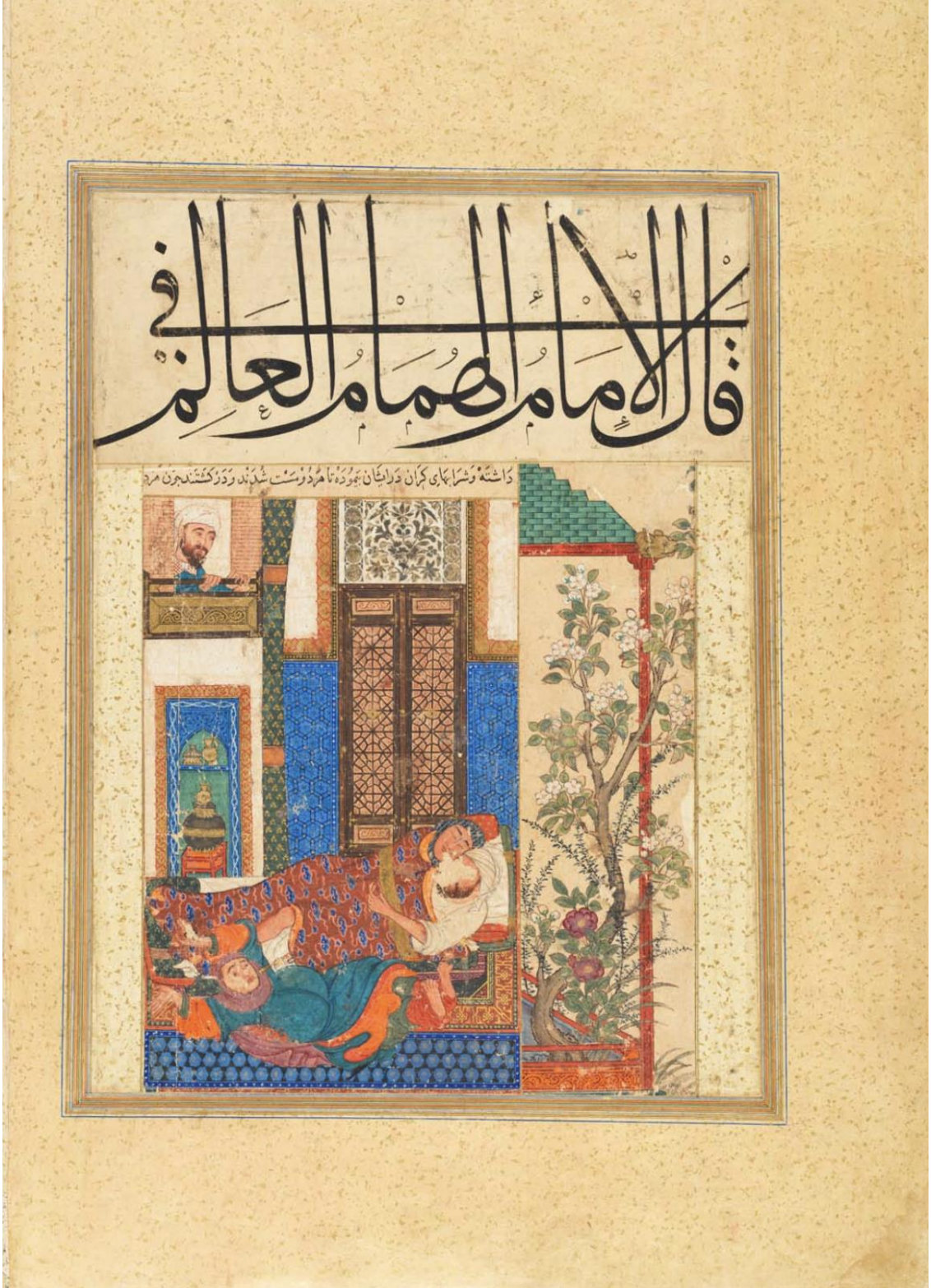
Alt: Uyuz hastalığına yakalanan aslan beslenemeyecek durumdadır. Aslanın artıklarıyla geçinen tilki bu durumdan rahatsız olur. Aslana neden avlanmadığını sorar ve aslanda ona hastalığından bahseder. Hastalığının tek çaresinin ise eşekkulağı ve yüreği olduğunu söyler. Tilki de kendi çıkarı için eşeği kandırıp aslana yem eder. Bu sahnede tilki ile eşeğin konuşması yer almaktadır.⁵⁸ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj herkese güvenilmemesi gerektiği ve aklın kullanılmasının önemidir.⁵⁹

⁵⁶ Bahar, agt., s. 214-216.

⁵⁷ Yaman, agt., s. 74-75.

⁵⁸ Akün, agm., s. 782.

⁵⁹ Yaman, agt., s. 81; Bahar, agt., s. 302.

Görsel 19: Saf Zahit, Varak 11b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Saf Zahit
Ana Kaynağı	: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 11b/20
Cetvel Ölçüleri	: 34 x 26,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: 22,2 x 22 cm
İnceleme Tarihi	: 05.012024
Dili	: Arapça
Kullanılan Renkler	: Turuncu, firuze, kırmızı, altın, mavi, beyaz, kahverengi, siyah, mor.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Kompozisyon solda iç ve sağda dış mekân olmak üzere iki ayrı sahneden oluşur. Sağdaki sundurmanın çatısını ince bir sütun taşımaktadır. Çatı yukarı doğru basamaklar halinde yükselen dikdörtgen çinilerle oluşturulmuştur. Terasın köşesinde çiçekleri olan iri yapraklı bir şakayık ve onunla birlikte yükselen çiçekleri açmış bir ağaç yer almaktadır. Sundurma çatının köşesinde ise aslan ya da ayı formunda çörtene yer verilmiştir. Soldaki iç mekânda ise arkada geometrik formlu şekillerle süslenmiş künde-kârî teknikli kapı görülmektedir. Kapının üst kısmı etrafı ince bir bordürle çevrelenmiş bitkisel motiflerle süslenmiştir. Bordürün altında kalan kısımlarda altıgen formlu çiniler yer almaktadır. Mavi çinilerle süslü duvarın sol tarafında tavandan zemine doğru inen yeşil renkli, altın yaldızlı yanda bulunan bordürlerle aynı renkte iki çini ile üç parçaya bölünmüş bir bordür daha bulunmaktadır. Sol tarafta mavi beyaz çinilerle oluşturulmuş sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Nişin alt kısmında sehpa üzerinde

küpü andıran bir nesne ve onun üstünde altın rengi bir sürahi yer almaktadır. Niş kemerinin hemen altına konumlandırılan rafta ise altın rengi bir sürahi ve iç içe iki adet kâse görülmektedir.

Kompozisyonun merkezinde, kufi bordürlü halının üzerinde bulunan yatakta çin bulutu desenleri olan yorganın altında yatan bir kadın ve bir erkek figür görülmektedir. Erkeğin yüzü tahrip olduğundan yüz ifadesi seçilememektedir. Kadın figür ise uyumaktadır. Kadının başında renkli örtüsü ve onun üzerinde de altın yaldızlı başlığı yer almaktadır. Yerde elleri ve ayakları bağlı izlenimi veren ve yüzünde korku ifadesi olan üstünde giysileriyle tombul bir kadın figür daha yer almaktadır. Mekânın zemini altıgen formlu çinilerle kaplıdır. Kompozisyonun sol üst köşesindeki pencereden evin içerisinde olanları izleyen zahid görülmektedir. İki eliyle önündeki parmaklığı tutmaktadır. Parmaklığın alt kısmında, rumî motiflerle süslü altın renkli dikdörtgen formlu bir alınlık yer almaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: Zahit bir eve misafir olur. Evin hanımı kendisine dost tutmuştur. Hanımın eşi gece dışarı çıkacağını söyler. O da bunu fırsat bilip eve dostunu çağırır. Eve erken dönen eşi yüzünden olaylar karışır. Evin hanımına yardım eden komşusu da bu olaydan dolayı cezasını çeker. Zahit de tüm bu olaylara şahitlik eder.⁶⁰

⁶⁰Bahar, agt., s. 139, 140.

Görsel 20: Siyavuş Kırda Eğleniyor, Varak 17a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Siyavuş Kırdı Eğleniyor
Ana Kaynağı	: Şehname-i Firdevsi
Eserin Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 17a/21
Cetvel Ölçüleri	: 27 x 17 cm
Minyatür Ölçüleri	: 6,7x12,1 cm
İnceleme Tarihi	: 05.012024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Turuncu, mavi, sarı, altın, eflatun, kırmızı, beyaz, lacivert, firuze yeşili, kahverengi, yeşil.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Doğa ortamını yansıtan kompozisyonda beş figür yer almaktadır. Ana figür resmin merkezine konumlandırılmış olup bordürlerle çevrili bir halı üzerinde yerde oturmaktadır. Figür, 16. yüzyıl Osmanlı minyatürlerindeki insan figürlerine benzerliği dikkat çekmektedir. Bağdaş kurmuş, sol eli dizi üzerinde, elinde kenarları altın işlemeli mavi renkli bir mendil tutmaktadır. Sağ eli ise göğüs hizasında olup kadeh tutar şekildedir. Elbisesi altın bir kemerle tamamlanmıştır. Başında üç tüylü ve sorguçlu sarık vardır. Önde oturan ve kendisine bir şeyler sunduğu görülen ve diz çökmüş vaziyetteki figüre doğru hafifçe eğilmiştir. Kompozisyonun sağ köşesinden vücudunun küçük bir kısmı sahne dışında kalan elinde kapaklı bir kap taşıyan, pantolonlu, siyah sorguçlu beyaz sarıklı figür diğerlerinden farklı resmedilmiştir. Sağ tarafta ise dizleri üzerinde oturan ellerindeki müzik aletlerini çalan iki figür görülür. Bu figürlerinde başında sorguçlu sarıklar bulunmaktadır. Bütün figürler açık mavi düz bir zemin üstünde ve etraf çiçeklerle donatılmıştır. Önde bir nehir

ve hemen çiçeklerle donatılmış kıyısında içki kabı ile içinde meyve bulunan kâse görülmektedir. Kompozisyonun sağ ve sol üst köşelerinde kısmen görülen gökyüzü altın renginde olup Çin bulutları yer hareketlendirilmiştir.

Konusu ve Hikâyesi

: Siyavuş babası Keykavus'un yanına Zebilistan'a gitmeye karar verir. Bu haberi alan Keykavus çok sevinir ve onun için eğlence düzenler.⁶¹

⁶¹ Derya Aydın, Şiraz Nakkaşhaneleri ve Resimli Şehnameler (1470-1500), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019, s. 168.

Görsel 21: Hz. Meryem ve Çocuk İsa, Varak 17b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Hz. Meryem ve Çocuk İsa
Ana Kaynağı	: Mesnevi
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 17b/22
Cetvel Ölçüleri	: 36 x 24 cm
Minyatür Ölçüleri	: 27,2x22,7 cm
İnceleme Tarihi	: 05.012024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Kırmızı, koyu mavi, yeşil, sarı, lila, altın, kahverengi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Dikdörtgen bir çerçeve ile sınırlandırılan minyatür, Rönesans dönemi tablolarını andırır. Figür merkeze alınmış ve diyagonal bir hat oluşturmuştur. Merkeze Meryem Ana konumlandırılmış olup klasik Hristiyan anlatımından farklı olarak halesiz resmedilmiştir. Sağ eli dünyadaki insanlara doğru yolu anlatmaktadır. Sol eliyle ise kucağında oturan Çocuk İsa'yı tutmaktadır. İsa, Peygamber olması nedeniyle haleli olarak resmedilmiştir. Sağ eliyle takdis işareti yaparken sol elinin üzerinde de kuş figürü yer alır. Minyatürün altında 12 satır halinde Farsça bir anlatım mevcuttur.
Konusu ve Hikâyesi	: Mesnevi'nin ikinci cildinde yer alan Meryem kıssasının devamında, Mevlânâ, Kelile ve Dimne'den bahseder: "Hz. Meryem, Hz. İsa'ya hamileyken Hz. Yahya'nın annesiyle görüşmüş; Hz. Yahya, annesinin karnındayken, annesinin karnındaki Hz. İsa'ya secde ettiği söylenmiştir." ⁶²

⁶²Yaman, agt., s. 55.

Görsel 22: Çaylak'ın Zirek Adındaki Farenin Kuyruğundan Tutması, Baykuşların Kargalara Saldırması, Varak 18a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Çaylak'ın Zirek Adındaki Farenin Kuyruğundan Tutması Alt: Baykuşların Kargalara Saldırması
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne Alt: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 18a/23
Cetvel Ölçüleri	: 36,5 x 25,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 9,8 x 12,1 cm Alt: 34 x 22,8 cm
İnceleme Tarihi	: 05.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Mavi, kahverengi, yeşil, siyah, kırmızı, açık nohudi, gri. Alt: Kahverengi, yeşil, mavi, siyah, kırmızı, gri.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Varakta yerden henüz havalanmış izlenimini veren ve ağzında fare tutan karakarga dikkat çeker. Engebeli arazi, geniş ve renkli hançer yapraklı bitkilerle hareketlendirilmiştir. Gökyüzü koyu mavi renktedir. Alt: Resmin merkezine tüm sayfayı kaplayan ulu bir ağaç yerleştirilmiştir. Ağacın üst dallarına çalılarından yapılmış karga yuvaları yerleştirilmiştir. Saldırıyı yapan baykuşları ağacın gövdesinden ve etraftaki kayalardan ayırt etmek oldukça güçtür. Kompozisyonadaki hareket aşağıdan yukarıya doğrudur. Resmin alt kısmında kargalar ile baykuşlar arasındaki mücadele devam ederken, ağacın tepe noktasında ise saldırıdan habersiz kargaların yuvalarında birbirleriyle konuştukları görülmektedir. Gökyüzü Çin bulutu desenlerine sahiptir.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Karga fare ile dost olmak ister ve aralarında geçen uzunca sohbetin ardından fare kargaya itimat ederek dost olurlar. Farenin yuvası insanlara yakın bir yerdedir. Dostuna zarar gelmesinden endişe eden karga onu başka yere taşımak ister bunu kabul eden dostu fareyi kuyruğundan tutar ve daha güvenli bir yere taşır.⁶³ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise güven duygunu sonucu oluşan dostluktur.

Alt: Büyük bir ağaç üzerinde kargalar, ağaca yakın bir mağarada da baykuşlar yaşamaktadır. Bir gece kargaların liderinin ağaçta olmadığını fırsat bilen baykuşlar ansızın onlara saldırır ve birçoğunu öldürürler. Kargalar ve baykuşlar arasındaki düşmanlık bu olayla başlar.⁶⁴ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise istişare ve basiret sahibi olmanın önemidir.⁶⁵

⁶³Bahar, agt., s. 233.

⁶⁴ Yaman, agt., s. 250-251.

⁶⁵Yazar, agt., s. 42, 49.

Görsel 23: Dimne'nin Aslanın Huzuruna Çıkması, Aslan, Anne Aslan, Rozbe ve Dimne, Varak 18b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Dimne'nin Aslanın Huzuruna Çıkması Alt: Aslan, Anne Aslan, Rozbe ve Dimne
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne Alt: Kelile ve Dimne
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 18b/24
Cetvel Ölçüleri	: 37 x 26 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 14 x 16,4 cm Alt: 18,5 x 23,6 cm
İnceleme Tarihi	: 06.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Mavi, lacivert, yeşil, kahverengi, gri, açık nohudi. Alt: Mavi, gri, kahverengi, yeşil, açık nohudi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Resmin merkezinde aslan yer almaktadır. Aslan $\frac{3}{4}$ cepheden verilmiş olup arka ayakları üzerine oturmuş ön pençelerini hafifçe yüksek bir zemine konmuştur. Kuyruğu sağ yanında S şeklinde kıvrık vaziyette ve yerdedir. Karşısındaki alçak zeminde ise kuyruğunu bacakları arasına kıstırmış ve arka ayakları üzerinde oturmuş çakal, aslana bir şeyler anlatmaktadır. Aslanın arkasında stilize edilmiş yüksekçe bir kayalık, bambu benzeri büyükçe bir bitki ve hançer yapraklı bitkiler yer almaktadır. Aslanın hemen üstündeki gökyüzünde büyükçe bir Çin bulutu görülmektedir. Resim fırça darbeleri ve renk geçişleriyle oldukça hareketli bir hale getirilmiştir. Alt: Bu sahnede hayvanlar meclisi görülmektedir. Sayfanın sağ üst köşesinde biri erkek biri dişi olmak üzere iki aslan yer almaktadır. İkisi de arka ayakları üzerine oturmuş, kuyrukları kıvrık ve hafifçe yerden

yukarıdadır. Dişi aslanın başı erkeğe doğru dönmüş, erkek aslanın başı ise hafifçe öne eğik olarak betimlenmiştir. Sayfanın sağ alt köşesinde yerde yatar vaziyette bir aslan daha vardır. Onun karşısında bir çakal ve ayı onların gerisinde kısmen gözüken iki kaplan ve arkada kayalıklar arkasında başı görünen bir çakal daha yer almaktadır. Sahnenin gerisinde kahverengi küçük bir kayalık onun üzerinden yükselen geniş yapraklı yaşlı bir ağaç ve yine sahnenin sağında bambu benzeri bir bitki ve onun gerisinde de yan fırça darbeleriyle laciverte boyanmış gökyüzü görülmektedir.

Sayfanın geneline bakıldığında ağırlıklı olarak lacivert ve toprak tonlarında renklerin kullanıldığı görülmektedir. Cetvelle sınırlandırılmış olan iki ayrı sahnenin üstünde ve sol üst köşesinde Farsça iki metin yer almaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Dimne aslanın huzuruna çıkar ve bilgece konuşmalarıyla onu etkiler. Bunu sonucunda da aslan ile Dimne dost olurlar.⁶⁶ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise güzel ve etkili konuşmanın önemidir.

Alt: Dimne'nin söylediği yalanlarla dostu Şetrebe'yi öldüren aslan kaplanla arkadaş olur. Kaplan gece evine giderken Dimne'nin evinin yakınından geçer ve Kelile'nin Dimne ile konuşmalarını duyar. Şetrebe'ye iftira atarak onu aslana nasıl yem ettiğini öğrenir, bu durumu gidip anne aslana anlatır. O da bunu oğluna söyler.⁶⁷ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise gerçeklerin er geç ortaya çıkacağıdır.

⁶⁶Bahar, age., s. 132-133.

⁶⁷Bahar, age., s. 219.

Görsel 24: Aslan ile Çakalın Hikâyesinden; Bilge Çakal, Akıllı Fare, Varak 19a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Aslan ile Çakalın Hikâyesinden; Bilge Çakal Alt: Akıllı Fare
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 19a/25
Cetvel Ölçüleri	: 33 x 25,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 12,5 x 17 cm Alt: 30,8 x 23,3 cm
İnceleme Tarihi	: 05.01.2024
Dili	: Arapça, Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverenginin tonları, yeşilin tonları, lacivert. Alt: Kahverenginin tonları, yeşilin tonları, mavinin tonları, grinin tonları, sarı.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Doğa ortamında tasvir edilmiş dört çakal görülür. Sağda kaya kovuğunda oturan zahit çakal, karşısındaki çakallara bir şeyler anlatır vaziyettedir. Arkalarında kaya kütlesi yükselirken geri kalan kısımlar hançer yaprağını andıran bitkisel motiflerle hareketlendirilmiştir. Gökyüzü lacivert renklidir. Alt: Geriye doğru yükselen arazinin tepe noktasında büyük bir ağaç yer almaktadır. Ağacın dalları sahnenin sağ tarafından yükselerek sayfayı en üste kadar kaplamaktadır. Ağacın üstünde fareye bakan bir baykuş yer almaktadır. Sol köşede ağacın kökleri dibinde fareye doğru hamle yapan gelinciğin yarısı görülmektedir. Fare düşmanlarına doğru bakarken ne yapacağını bilmemenin şaşkınlığı içinde betimlenmiştir. Kedi ise sağ ayağından yakalandığı tuzaktan kurtulmak için çaba sarf etmektedir. Sahnede bir devinim söz konusudur. Bu

resimde gökyüzü sarı renge boyanmış olup kompozisyon sayfanın çeşitli yerlerine serpiştirilen bitki toplulukları ile tamamlanmıştır.

Eserin Konusu ve Hikâyesi :

Üst: Bir mağarada yaşayan çakal, oldukça zahidane bir hayat sürmektedir. Dişi çakallar, tilkiler ve kurtlarla gezmesine rağmen Zahid onların yaptıklarını yapmamakta hiçbir şeye zarar vermemektedir. Kendisine iyi bir danışman arayan aslan, çakalın ününü duyar ve onunla konuşmak için yanına gidip ricada bulunur. Önce teklifi reddeden çakal daha sonra kararından vazgeçer. Sahnede zahit çakal diğer çakallarla sohbet ederken görülmektedir.⁶⁸ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise öfkeye hâkim olma, liyakat ve adalettir.⁶⁹

Alt: Bir ağaç dibinde Rumi isimli bir kedi yaşamaktadır. Ona yakın bir yerde de Feridun isimli farenin deliği vardır. Bir gün avcının biri buraya gelerek tuzak kurar. Kedi bu tuzağa yakalanır. Bunu gören fare önce sevinir. Kendisinden yardım isteyen kediye yardım etmek istemez fakat daha sonra bir de bakar ki ağaçta bir baykuş, çalılar arasında ise bir gelincik kendisine hücum etmek için beklemektedir. Yapacağı en iyi şeyin kediye yardım etmek olduğuna karar verir ve kedinin iplerini kemirerek onu kurtarır. Bu durumu gören baykuş ve gelincik oradan uzaklaşır. İki düşmanın yardımlaşması sonucu her ikisinin de hayatı kurtulur.⁷⁰ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise aklın önemidir.⁷¹

⁶⁸ Beydebâ-İbnü'l-Mukaffa, Kelîle ve Dimne, Çev: Said Aykut, İstanbul: Şule Yayınları, s. 247-256.

⁶⁹ Yazar, agt., s. 35.

⁷⁰ Bahar, agt., s. 331.

⁷¹ Yaman, agt., s. 81; Bahar, agt., s. 330.

Görsel 25: Kârdan Adlı Maymun ve Kaplumbağa, Varak19b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Kârdan Adlı Maymun ve Kaplumbağa
Ana Kaynağı	: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 19b/26
Cetvel Ölçüleri	: 33.5 x 25,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 16,8 x 20,7 cm Alt: 20,3 x 19,7 cm
İnceleme Tarihi	: 05.01.2024
Dili	: Arapça, Farsça
Kullanılan Renkler	: Kahverengi, mavi, yeşil, gri, turuncu.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Aynı hikâyeyi anlatan iki ayrı sahne birbirinin devamı şeklinde resmedilmiştir. Bu da kompozisyona ayrı bir hareket kazandırmıştır. Üstteki sahnede, resmin tam ortasında sarp bir arazi üzerinde dalları sahnenin dışına taşmış meyveleri olan büyük bir incir ağacı görülmektedir. Sahnenin solunda uçurumdan aşağı doğru uzamış başka bir ağaç daha yer almaktadır. İncir ağacının üzerinde yaşlı maymun dala sarılmış şekilde durmaktadır. Ağacın altında stilize edilmiş su kütlesi ve suyun kenarında gövdesinin yarısı görülen bir kaplumbağa daldaki maymuna doğru bakar vaziyettedir. Alttaki sahneye geçtiğimizde ise üst sahnede sayfanın sağında olan su kütlesinin bu defa sol tarafta olduğu görülmektedir. İncir ağacının üzerindeki maymun elindeki incirleri aşağı atmaktadır ve kaplumbağa ise bu incirlerden yemektedir. Resmin sağında üst sahneye doğru yükselen bir ağaç topluluğu yer almaktadır. Her iki resimde de gökyüzü laciverttir. Cetvel ile sınırlandırılmış alan içerisinde Farsça metinlere yer verilmiştir.

Konusu ve Hikâyesi

: Maymunların lideri yaşlanır ve genç bir erkek maymuna yenilir. Bunun sonucu olarak grubunu terk etmek zorunda kalır. Su kenarında üzerinde meyveleri olan bir incir ağacına yerleşerek hayatını burada sürdürmeye başlar. Oraya gelip yemek arayan bir kaplumbağa ile arkadaş olurlar. Kaplumbağanın karısı kocasını kıskanır ve maymundan kurtulmak için bir plan yapar. Karısının sözlerine aldanan kaplumbağa arkadaşından kurtulmaya karar verir fakat maymun bunu fark ederek canını kurtarır.⁷² Bu hikâyeden verilen mesaj aklın ve kanaatkârlığın önemidir.⁷³

⁷²Akün, agm., s. 760.

⁷³ Yazar, agt., s. 59.

Görsel 26: Aslanın Çocuklarının Ölüsünü Görmesi/ Sitemkâr Aslan; Farenin İpleri Kemirmesiyle Kurtulan Kedinin Ağaca Tırmanması, Varak 20a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Aslanın Çocuklarının Ölüsünü Görmesi/ Sitemkâr Aslan Alt: Farenin İpleri Kemirmesiyle Kurtulan Kedinin Ağaca Tırmanması
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 20a/27
Cetvel Ölçüleri	: 35 x 25 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 18,5 x 18 cm Alt: 33 x 20 ,1 cm
İnceleme Tarihi	: 06.01.2024
Dili	: Arapça, Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverengi, mavi, yeşil, gri, kırmızı. Alt: Kahverengi, yeşil, gri, altın, kırmızı, beyaz.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Neredeyse sayfanın tamamını kaplayan, yerde yatıp feryat eden anne aslan yer almaktadır. Aslanın başı yukarı doğru, ağzı açık ve dili görünmektedir. Aslanın hemen gerisinde avcılar tarafından öldürölüp derileri yüzölümüş iki yavrusu yer almaktadır. Daha geride ise aslanın feryadını duyan çakal ona doğru koşarak gelmektedir. Arazi engebeli olup gökyüzü lacivettir. Sahnenin üst kısmında Çin bulutu kümesi yer almaktadır. Sayfanın solunda yukarı doğru yükselen ve yaprakları olan büyük bir ağaç görülür. Alt: Sayfanın ortasında kökleri dışarıda oldukça yaşlı bir ağaç yer almaktadır. Ağacın gövdesi sayfanın sağına doğru kıvrılarak üstteki sahneye kadar ulaşmaktadır. Ağacın üst dallarında olaya şahitlik eden karga görölmektedir. Avcıdan kurtulan kedi ise korku içinde

ağacın gövdesine sarılmış vaziyettedir. Buna karşın fare deliğine henüz girmiş, sol arka ayağı ve kuyruğu yuvasının dışındadır. Avcı ise öne doğru eğilmiş, ağı elinde şaşkınlıkla olanı biteni anlamaya çalışmaktadır. Toprak zemin üzerinde geniş ve hançer yapraklı bitkiler görülmektedir. Gökyüzü altın rengindedir.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** İki yavrusu olan bir dişi aslan vardır. Bir gün anne aslan yavrularını bırakıp avlanmaya çıkar, döndüğünde yavrularının avcılar tarafından öldürölüp derilerinin yüzölölüğünü görür ve feryat figan ağlamaya başlar. Bu durumu gören çakal aslanın yanına gelerek neden ağladığını sorar oda olanları görmüyor musun yavrularım avcılar tarafından öldürölümüş der. Çakal da ona kendisinin de bir avcı olarak aynı şeyi yaptığını bu duruma katlanması gerektiğini boşuna feryat etmemesi gerektiğini söyler.⁷⁴ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise adaletin yerini bulmasıdır.⁷⁵

Alt: Kedinin biri tuzağa yakalanır ve fareden yardım ister. Fare iplerini keseceğini fakat ne olur ne olmaz diye kendini güvence altına almak için bir tanesini hemen kesmeyeceğini söyler. Onlar bu konuşmayı yaparken avcı yaklaşmaktadır. Kedi fareden çabuk olmasını ister. Avcı iyice yaklaşınca fare hızlıca ipi koparır ve deliğine kaçar. Kedide kendini kurtarıp ağaca tırmanır. Tuzağının iplerinin kesildiğini gören avcı iplerini toplar ve oradan uzaklaşır.⁷⁶ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise düşmanlarına yardım ederken temkinli olmanın önemidir.

⁷⁴Bahar, age., s. 366.

⁷⁵Yaman, age., s. 75; Bahar, age., s. 361.

⁷⁶Akün, agm., s. 840.

Görsel 27: Kurbağa Şahını Sirtında Taşıyan Yılan/ Sabırlı Yılan, Zengin Tüccar ve Oğulları, Varak20b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Kurbağa Şahını Sirtında Taşıyan Yılan/ Sabırlı Yılan Alt: Zengin Tüccar ve Oğulları
Ana Kaynağı	: Üst: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyunnâme Alt: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyunnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 20b/28
Cetvel Ölçüleri	: 35,5 x 26 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 10,1 x 13,7 cm Alt: 26,1 x 20,1 cm
İnceleme Tarihi	: 06.012024
Kullanılan Renkler	: Üst: Lacivert, yeşil, kahverengi, gri. Alt: Kahverengi, mavi, yeşil, pembe, kırmızı, turuncu, beyaz, gri.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Sahnenin sağ tarafında stilize edilmiş bir su kütlesi içerisinde iki kurbağa ve solda yılan görülmektedir. Kurbağalardan biri sabit dururken diğeri yüzer vaziyettedir. Gökyüzü lacivert renktedir. Yılanın her iki yanında oldukça büyük kayalar yer almaktadır. Sahne hançer yapraklı bitkiler ve geride tepe kısmı görülmeyen bir ağaçla sonlandırılmıştır. Alt: Kompozisyonda iç ve dış mekân birlikte resmedilmiştir. İç mekânda ön tarafta geometrik desenli bir halı üzerinde oturan dört erkek figür görülmektedir. Sağdaki sarıklı ve sakallı yaşlı figür, bir minder üzerinde bağdaş kurmuş şekilde oturmakta olup sırtını altın sırmalı bir yastığa dayamıştır. İki elini karşısında oturanlara bir şey anlatır vaziyette hafifçe yukarı doğru kaldırmıştır. Karşısında ise yan yana dizilmiş üç genç erkek figür oturmaktadır. Sahnenin gerisinde bulunan

pencereden çiçekleri açmış şakayık görülmektedir. Pencerenin iki yanını altıgen formlu çiniler çevreler. Çinilerin ve pencerenin üst kısmını bordür dolanmaktadır. Mekânın solunda ise künde-kari teknikli kapının kanadı görülmektedir. Bu sahnelerin dışında sayfa boyunda iki ağaca yer verilmiştir.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Gençliğini kurbağa avlayarak geçiren yılan yaşlanır ve artık avlanamayacak haldedir. Su kenarında yaşayan kurbağaların yanına gelir ve bir zahidin kendisine tılsım yaptığını bundan dolayı da kurbağa şahına binek olması gerektiğini söyler. Bunu duyan kurbağa şahı sevinir ve yılanı kendisine binek yapar. Yılan da bunun karşılığında her gün bir kurbağayı yemek olarak ister ve bu şekilde karnını doyurur.⁷⁷ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise sabırdır.⁷⁸

Alt: Çalışkan bir tüccar çok çalışır ve kendisine bir servet biriktirir. Tüccarın oldukça müsrif üç oğlu vardır. Babaları bir gün onlara nasihat etmek için huzuruna çağırır. Paranın zor kazanıldığını ve her şey için paranın lazım olduğunu bu hallerinden vazgeçmeleri gerektiğini yoksa ileride çok pişman olacaklarını nasihat eder.⁷⁹ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise tutumluluktur.

⁷⁷Akün, agm., s. 727.

⁷⁸Yaman, age., s. 152; Bahar, age., s. 289.

⁷⁹Bahar, age., s. 116-117.

Görsel 28: Zahidin Başına Gelenler/ Tokuşan Yaban Keçileri ve Dökülen Kanı Yalayan Tilkinin Başına Gelenler, Zahit, Hacamatçı ve Karısı Hâkim KarşısındaVarak21a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Zahidin Başına Gelenler/ Tokuşan Yaban Keçileri ve Dökülen Kanı Yalayan Tilkinin Başına Gelenler Alt: Zahit, Hacamatçı ve Karısı Hâkim Karşısında Üst: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Ana Kaynağı	: Alt: Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 21a/29
Cetvel Ölçüleri	: 33.5 x 21 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 19,6 x 19 cm Alt: 12,1x 18,7 cm
İnceleme Tarihi	: 06.01.2024
Dili	: Arapça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverengi, yeşil, lacivert, mavi, kırmızı, sarı, beyaz, siyah, gri. Alt: Lacivert, siyah, turuncu, yeşil, beyaz, mavi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Sahnenin neredeyse tamamını sarp kayalar kaplamaktadır. Önde kafa kafaya tokuşan iki keçi ve onların yanında olayın mağduru olan tilki yerdeki kanı yalarken görülmektedir. Arkada sarp kayalar arasında zahit sol bacağı kayaların arkasında öne doğru hamle yaparken betimlenmiştir. Sağ elinde topuzlu bir asa tutmaktadır. Zahidin önünde büyük kısmı kesilmiş kökleri kısmen dışarıda birkaç dalı yeşil bir ağaç, sarp arazinin hemen kıyısındadır. Kayaların yamacında geniş ve hançer yapraklı renkli bir bitki topluluğu görülmektedir. Vadinin gerisinde gökyüzü yer almaktadır. Kayaların yamacında görülen bitkilerin bir örneği de vadinin yamacından gökyüzüne doğru uzanmaktadır.

Alt: Sağda yüksek bir yerde minder üzerinde kadı oturmaktadır. Başında beyaz bir sarık üzerinde bol uzun yeşil renkli bir kaftan vardır. Kadının gerisinde iki erkek figür daha vardır. Bunlardan birinin elbisesi kahverengi diğerinin ki ise toprak tonlarındadır. Başlarında beyaz sarıkları bulunmaktadır. Solda ise üç erkek ve iki kadın figür ayakta durmaktadır. Kadınlardan birinin burnu kesiktir. Arkada altıgen formlu mavi renk çinilerle süslü duvar görülmektedir. Ayrıca kadının arkasında bir yazı frizi yer almaktadır. Mavi renk çinilerin üst kısmında rumîlerle süslenmiş bordür görülmektedir. Zahit ve diğer figürlerin bulunduğu alanın arkası ise dikdörtgen formlu tuğla ile örülüdür. Sayfanın sağ köşesinde yeşil renkli kulplu bir vazo formlu saksı içerisinde çiçekli bir zambak yer almaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Zahit yolda giderken iki yaban keçisinin kafa kafaya kavga ettiklerini görür. Bu sırada bir tilkide onları izlemektedir. Kavga o kadar kızışır ki kanları akmaya başlar. Tilki de bu kanları yalamak için oraya gelir ve keçilerin boynuz darbeleriyle can verir.⁸⁰ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise aç gözlülüktür.

Alt: Ayakkabıcının karısı kendisine dost tutan bir kadındır. Bir gün ayakkabıcı gece evde olmayacağını ziyafete gideceğini söyler. Bunu fırsat bilen kadın hacamatçının karısıyla haber göndererek dostunu eve çağırır. Eve dönen ayakkabıcı evin önünde gördüğü adamdan şüphelenir. Eve gelip karısını döver ve bir direğe bağlayarak yatıp uyur. Bu sırada hacamatçının karısı gelir ve dostunun dışarıda onu beklediğini söyler. Kadın kendi yerine hacamatçının karısını bağlar ve

⁸⁰ Tuncay Bülbül, Humâyun-nâme İnceleme-Tenkitli Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 50; Bahar, age., s. 139.

dostunun yanına gider. Bu sırada ayakkabıcı uyanır ve karısına seslenir kadın ses çıkarmaz bunun üzerine sinirlenen adam gecenin karanlığında kalkar ve kadının burnunu keser. Sabah olunca kadın evine gider fakat bu olayı kocasına nasıl açıklayacağını bilememektedir. Hacamatçı o sırada karısından alet takımını ister kadın ısrarla usturayı verir. En sonunda sinirlenerek kadına elindeki usturayı fırlatır. Kadında burnumu kestin diyerek feryat figan kadiya koşup şikâyetçi olur. Tüm bu olaylara şahit olan zahit de işin doğrusunu kadiya anlatır.⁸¹ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise adalettir.

⁸¹Bahar, age., s. 147.

Görsel 29: Üç Balık; Maymun ile Dülger, Varak 22a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Üç Balık Alt: Maymun ile Dülger
Ana Kaynağı	: Üst: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 22a/30
Cetvel Ölçüleri	: 34 x 24 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 15,8 x 20,1 cm Alt: 15,5 x 20,1 cm
İnceleme Tarihi	: 06.01.2024
Kullanılan Renkler	: Üst: Beyaz, yeşil, kahverengi, mavi, turuncu. Alt: Kahverengi, beyaz, turuncu, lacivert, gri, kırmızı.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Sahnenin fonunu aralara ağaçlar serpiştirilmiş sarp kayalar oluşturmaktadır. Sayfanın sağ köşesindeki gökyüzünde Çin bulutları görülmektedir. Kayalıkların hemen önünde yer alan küçük su birikintisinde iki balıkçı ellerindeki ağlarla balık yakalamaya çalışırken resmedilmiştir. Sağdaki balıkçının elinde bir balık, kolları üzerinde ise ağ vardır. Yanındaki arkadaşına balığı göstermektedir. Diğer balıkçı ise ağını henüz sudan çıkarmamıştır. İki balıkçı da kıyafetleri ıslanmasın diye elbiselerini sıvazlayarak omuzlarından geçirdikleri kuşakla bağlamışlardır. Hemen önde stilize edilmiş su içerisinde bir balık daha vardır. Sahnenin solunda tepelerin yamacından aşağı doğru akan nehir görülmektedir. Nehrin önü büyük bir kaya ile kapatılmıştır. Alt: Sahnenin ortasında hikâyenin konusu olan maymun, marangoz ve kesilen ağaç yer almaktadır. Marangoz, ağaç yarığına kuyruğu sıkışmış ve baş aşağı

duran acı içindeki maymuna vurmak için elindeki sopayı havaya doğru kaldırmıştır. Marangozun kestiği ağaç sayfaya diyagonal olarak yerleştirilmiştir. Kamalar aşağı düşmüştür. Ağacı tutan ince tahtalar görülmektedir. Marangoz sağ ayağı üzerine ağırlığını vermiş ve yine sağ elindeki sopayı maymuna hızla vurmak için harekete geçmiştir. Üzerinde baldırlarını açık bırakan içlikle tamamladığı elbise vardır. Ayağında çarık başında ise sarığı bulunmaktadır. Sahnenin arka kısmında dalları görünmeyen kalın gövdeli ağaçlar onların arkasında ise gökyüzü vardır. Sayfanın solunda ince bir cetvelle ayrılmış alanda üst gövdesi görünmeyen bir incir ağacının üstünde kayık benzeri nesne görülmektedir. Ağacın dip kısmında hançer yapraklı bitkiler vardır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Bir su birikintisinde üç balık yaşar. Bunlardan biri akıllı, diğeri daha akıllı üçüncüsü ise acizdir. Bir gün o civardan geçen bir avcı gölü görür ve balık tutmak ister. Balıklar bu konuşmalara şahit olurlar. En akıllısı konuşmayı duyunca bir yolunu bulup yakındaki nehre gider. Akıllı olan ise avcılar geldiğinde nasıl olsa bir yolunu bulurum diye bekler fakat yakalanacağını anlayınca ölü taklidi yapar ve balıkçılar da onu sudan alıp bir kenara koyarlar. Balık hemen nehre atlayıp kaçar. Aciz balık ise avcılara yakalanır. Hikâye akıllı kullanmanın önemi, tedbirli olma, dostluğu vurgular.⁸²

Alt: Marangozun biri ağacın üstüne çıkarak onu kesmeye başlar ve kestiği yere dalın ayrılması için kama koyar. Maymun gizlice marangozu seyretmektedir ve onun ordan ayrılmasını fırsat bilerek ağacın üstüne çıkar ve kuyruğunu kamanın bulunduğu tarafa verir. Kuyruğunun yarığa girdiğini fark etmez ve kamayı çekip

⁸²Yaman, age., s. 79, 108,160; Bahar, age., s. 160-161.

ıkarır. Bununla birlikte kuyruğu yarığa sıkışır ve acı içinde bağırmaya başlar. İçine dönen marangoz maymunu görünce sinirlenir ve acı içinde kıvranan maymunu sopayla dvemeye başlar. Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise basiret sahibi olma ve liyakattir.⁸³

⁸³Yaman, age., s. 140; Bahar, age., s. 128-129.

Görsel 30: Berzüya, Hüsrev Anüşirvan'ın Önünde, Varak 22b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Berzüya, Hüsrev Anüşirvan'ın Önünde
Kaynağı	: Şehname-i Firdevsi
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 22b/31
Cetvel Ölçüleri	: 35 x 25 cm
Minyatür Ölçüleri	: 27,2 x 23,7 cm
İnceleme Tarihi	: 07.01.2024
Dili	: Arapça, Farsça
Kullanılan Renkler	: Lacivert, yeşil, sarı, beyaz, turuncu, altın, pembe, kahverengi, açık nohudi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: İç ve dış mekân birlikte gösterilmiştir. Sağda altın tahtında oturan bir hükümdar vardır. Hükümdarın bir ayağı hafifçe yukarıda olup sağ elinde beyaz bir mendil tutmakta ve sol eli de dizi üzerindedir. Oturduğu minder kaplan desenli, sırtını yasladığı yastık ise yaprak kümeleriyle bezelidir. Kaftanı eteğin alt kısmında yatay düzlemde işlemelidir. Yaka kısmı altın sırmalı palmet ve berklerle oluşturulmuş bitkisel motiflerle süslüdür. Kaftanını altında iç giysi olduğu kollarından anlaşılmaktadır. Kaftan kemerle tutturulmuş olup başında ise üç dilimli altın tacı vardır. Hükümdarın önünde secde eder vaziyette bir figür yer alır. Onun arkasında iki sıra halinde dizilmiş dört kişi ve bunların arkasında da elinde üç uçlu mızrak tutan muhafız figürü mevcuttur. Hükümdarın solunda yerde oturan ihtiyarın arkasında da aynı şekilde mızrak bulunan bir figür görülmektedir. Zeminde ortası sarı ve kenarları ise geometrik motifli bordürle çevrelenmiş halı yer almaktadır. Tahtın arkasındaki demir parmaklıklı pencereden dışarıdaki ağaç ve çiçekler görülmektedir.

Tahtın her iki yanını altıgen formlu çiniler süslemekte olup çinilerin üstünde pencereyi de çevreleyen bordür bulunmaktadır. Pencerenin üstündeki açıklık ise rumi motiflerle tezyin edilmiştir. Yine duvarların bordürle kesiştiği noktalarda tığ süslemeler vardır. Sahnenin üstünde kesme yapıştırma tekniğiyle yapılmış dikdörtgen çerçeve içerisine alınmış bölümde, stilize edilmiş bir su kütlesi, kanatlı melekler ve onun üzerinde Çin bulutları görülmektedir. Sayfanın en üstünde ise Arapça bir yazı frizi yer almaktadır. Bundan başka yine varak içerisinde Farsça bir yazı frizi daha yer almaktadır. Son olarak sayfanın solunda bulunan dış mekânda ise sayfayı boydan boya kaplayan yeşil yapraklı iri bir ağacın yarısı görülmektedir. Ağacın dibinde hançer yapraklı bitkiler yer almaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: Hükümdar Hüsrev Anüşirvan, Hint diyarında çok ünlü bir kitap olduğunu ve o kitabın sır gibi saklandığını işitir. Bu kitabı ele geçirmek ister ve zor bir yolculuğa katlanabilecek, sadık olacak, Hintçe ve Farsça bilecek bir âlim bulunmasını ister. Vezirleri de Berzüya adlı Hekim'i önerirler. Anüşirvan Berzüya'dan bahsi geçen eseri bulmasını ve Farsça'ya çevirip getirmesini ister.⁸⁴

⁸⁴Bahar, age., s. 14

Görsel 31: Gelincik ve Kurbağa; Kurbağa ile Yılan, Maymunlar ve Akılsız Kuş / Öğüt Kabul Etmeyen Kuş, Varak 23a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Gelincik ve Kurbağa Orta Minyatür: Kurbağa ile Yılan Alt: Maymunlar ve Akılsız Kuş / Öğüt Kabul Etmeyen Kuş
Ana Kaynağı	: Üst: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Orta: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 23a/32
Cetvel Ölçüleri	: 35 x 25,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 12,1 x 14,5 ve 5,1 x 7,2 cm Orta: 12,7 x 13,7 cm Alt: 21,5 x 19,5 cm
İnceleme Tarihi	: 06.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kırmızı, kahverengi, firuze yeşili, siyah, gri, sarı, yeşil, beyaz, mavi, açık nohudi. Orta: Kahverengi, gri, yeşil, pembe, altın. Alt: Kahverengi, gri, yeşil, lacivert, açık nohudi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Kıvrımlı kayaların ardında bir kurbağa öne doğru hamle yapar vaziyette tasvir edilmiştir. Sayfanın sol tarafında oldukça canlı renklere boyanmış iri bitkisel motifler yer almaktadır. Gelincik benzeri bir hayvanın ön ayakları üzerine eğilmiş şekilde su içtiği görülmektedir. Geride tepeler ve Çin bulutuyla dolgulanmış gökyüzü vardır. Kompozisyon hançer yapraklı bitki kümeleriyle detaylandırılmıştır. Orta Minyatür: Stilize edilmiş su birikintisi içerisinde kurbağa ve onun karşısında kıvrılarak neredeyse top halini almış kuyruğu ‘S’ şeklinde yılan görülmektedir.

Yılanın gerisinde üzerinde hançer yaprakları, bahar dalları bulunan kayalar yer almaktadır. Kompozisyonun sol üst köşesinde mantar şeklinde bir kaya ve ağaç görülmektedir. Resmin tamamında sağa doğru bir hareket olduğu görülmektedir.

Alt: Kompozisyonun sol köşesinde stilize edilmiş su kütlesi yer almaktadır. Su ve karanın bağlandığı yerler girintili çıkıntılıdır. Kıyıda oturan üç maymundan ikisi birbirleriyle sohbet ederken açık renkli maymun tek başına oturmaktadır. Sayfanın gerisinde yüksekçe bir yerde iki maymun daha görülmektedir. Bunlar da sohbet eder şekildedir. Arkalarında ise sağa doğru eğimli kayalık bulunmaktadır. Sayfanın sağ alt köşesinde çeşitli bitkiler ve bodur bir ağaç, sol üstte ise sadece kahverengi köklerinin bir kısmı görülebilen ağaç kümesi yer almaktadır. Ağaçların ardında da kısmen görülen gökyüzü vardır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst ve Orta:** Su kenarında yuvası olan kurbağa vardır. Ne zaman bir yavrusu olsa komşusu olan yılan gelip onu yemektedir. Bu durumdan bıkan kurbağa dostu yengeçten yardım ister. Oda yakınlarda yaşayan ve balık yemeyi seven kunduzdan yardım almasını söyler. Kunduz balık yemeyi sevdiği için biraz balık avlamasını yuvasından yılanın yuvasına kadar dizmesini ister. Kunduz bu yolu izleyip yılanı yer ancak işin sonunda yiyecek bulamayan kunduz aynı yolu izleyerek kurbağayı da yer.⁸⁵

Alt: Bir tepede yaşayan maymunlar, soğuk ve rüzgârlı bir gecede ısınmak için ateş ararken ateş böceği görürler ve onu kıvılcım sanıp tutarlar. Etraftan çalı çırpı toplayıp üzerine koyarlar ve üflemeğe başlarlar. Bunu gören kuş,

⁸⁵Bahar, age., s. 190, 191.

maymunlara durumu anlatmak ister. O sırada oradan geçen bir adam, kuşun kendisini tehlikeye attığını fark ederek, uyarır. Kuş adamı dikkate almaz ve maymunların yanına gider. Maymunlar tarafından yakalanıp parçalanır. Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise öğüt dinleme/vermedir.⁸⁶

⁸⁶Yaman, age., s. 148; Bülül, age., s. 64; Bahar, age., s. 187.

Görsel 32: Cinsiyet/Türünü Değiştiren Fare, Hayırlı Hırsız, Varak 23b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Cinsiyet/Türünü Değiştiren Fare Alt: Hayırlı Hırsız
Kaynağı	Üst: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 23b/33
Cetvel Ölçüleri	: 36,5 x 26,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 14,5 x 20,9 cm Alt: 20 x 20,9 cm
İnceleme Tarihi	: 06.01.2024
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverenginin tonları, mavi, lacivert, sarı, beyaz, yeşilin tonları, turuncu, kırmızı. Alt: Kırmızı, turuncu, mavinin tonları, yeşilin tonları, sarı, kahverenginin tonları, bordo.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Geride sivri kemerli bir kapısı olan tuğladan bir yapı görülmektedir. Kapının bir kanadı açıktır ve iki yanda yukarı doğru yükselen çini bordürle sınırlandırılmıştır. Solda ibrik, iki sürahi yer almaktadır. Kapının sağında ise bir dizini göğsüne çekmiş zahit oturmaktadır. Kucağında çaylak kuşunun düşürdüğü fareyi tutmaktadır. Önde üstünde yapraklar olan stilize edilmiş dere akmaktadır. Zahidin sağında sola doğru kıvrılarak yükselen yaşlı bir ağaç, ağacın dalında bir giysi ve dibinde zahidin takunyaları görülmektedir. Ağacın ardında büyükçe bir bahar dalı vardır. Sağ üst köşede ise uçan çaylak bulunmaktadır. Alt: Solda yer alan iç mekânda tacir ve karısı çıplak halde üzeri bitkisel motiflerle süslü yorganın altında sarılır vaziyette yatmaktadırlar. Yatağın altında ise hırsız gizlenmiştir. Yatağın önünde çini zemin üzerinde kadın

ve erkeğe ait bir çift çarık ve çizme yer almaktadır. Ayrıca sürâhi ve ibrik görülmektedir. Yatağın gerisinde altıgen formlu çini duvar üzerine asılı iki giysi vardır. Çini duvarın üst kısmında kenarları altın renkli bir açıklık ve onun solunda çift kanatlı künde-kari kapı ve devamında da yine altıgen formlu çini duvar kısmen görülmektedir. Sayfanın sağında yatağın ayakucundan yukarı doğru yükselen kahverengi bordür ve onun yanında da yine bir açıklık bulunmaktadır. Sayfanın solunda yer alan dış mekânda ise sehpa benzeri bir nesne üzerinde içinde geniş yeşil yapraklı pembe çiçekli bir bitki bulunan saksı yer almaktadır. Burada da hançer yapraklı bitkiler görülmektedir.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Zahidin biri otururken çaylağın pençesinde bir fare yavrusu taşıdığını görür. Fare, çaylağın pençesinden Zahidin yanına düşer. Zahid duası kabul olan bir adamdır. Fareyi alıp evine götürmek ister fakat evdekilerin ona eziyet etmesinden çekinir. Farenin güzel bir kız olması için dua eder ve duası kabul olur. Aradan zaman geçer kız büyür evlilik çağına gelir. Kız evleneceği erkeği kendisi seçmek ister. Zahid güneşe gider kızıyla evlenmesini ister, güneş beni gölgeleyen bulut var der. Buluta gider, bulut benden kuvvetli rüzgâr var der. Rüzgâra gider, rüzgâr benden yüce dağ var der. Dağ da benden daha kuvvetli içimi oyup bitiren fare var der. Zahid işin içinden çıkamaz ve tekrar dua eder ve kız fare olur. Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise kendi olmadır.⁸⁷

Alt: Zengin bir tacirin, genç ve güzel bir karısı vardır. Genç kadın kocasının gönlünü hiç hoş etmemektedir. Bir gece eve hırsız girer ve o sırada tacir uyumakta fakat

⁸⁷Akûn, agm., s. 713; Yaman, age., s. 133, 134; Bahar, age., s. 281, 282.

karısı uyanıktır. Kadın hırsızı görünce korkar ve kocasına sokulur ve ona sarılır. Tacir bu durumdan çok mutlu olur ve hırsıza sen benim muradımın olmasına sebep oldun ne istiyorsan al git der. Her ikisi de muradına erer.⁸⁸

⁸⁸Bahar, age., s. 271.

Görsel 33: Tılsım Okuyan Hırsız / Hırsız ve Ay Işığı, Varak 24a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Tılsım Okuyan Hırsız / Hırsız ve Ay Işığı
Ana Kaynağı	: Kelile ve Dimne
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 24a/34
Cetvel Ölçüleri	: 34 x 25 cm
Minyatür Ölçüleri	: 32,3 x 23 cm
İnceleme Tarihi	: 06.01.2024
Minyatür Dili	: Arapça
Kullanılan Renkler	: Yeşil, mavi, altın, kahverengi, beyaz, siyah, bordo, turuncu.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Çerçeve içerisine alınmış tam sayfa bir kompozisyon görülmektedir. Resimde iç ve dış mekân birlikte resmedilmiştir. Sayfanın sol köşesinde bacadan düşen hırsız elindeki sopayla döven ev sahibi ve yerde kan revan içinde yatan hırsız vardır. Ev sahibi hırsız bacağından yakalamış ve elindeki sopayı hızla indirerek ona vurmak üzeredir. Adamın karısı ise yatağında desenli bir yorgan altında gerdanını açıkta bırakan bir gecelikle oturmakta ve olan biteni izlemektedir. Odanın solunda çini panolarla süslenmiş sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Nişte altın rengi sürahi ve kâse bulunmaktadır. Ev sahibinin sağ kolunun altından aynı niş içerisinde sehpa üstüne konumlandırılmış mavi beyaz çini vazunun bir kısmı da görülmektedir. Nişin alınlığı mavi beyaz çini panolarla süslü olup üzeri rumî desenlerle süslenmiştir. Onun üzerinde de sarmal dallarla süslü çini bir pano daha yer almaktadır. Niş ve panonun etrafı altın yaldızlı bir bordürle çepeçevre sarılmıştır. Çini panonun üzerinde tuğla sıraları ve onun üzerinde de altıgen formlu baca yer alır. Yatağın

bulunduğu kısmın arka duvarı altıgen çinilerle süslenmiştir. Yatağın altında bordür kısmı kufi yazılarla süslemiş bir halı yer almaktadır. Duvarda kadın ve adamın giysileri ve onların yanında da bir sarık asılı durmaktadır. Kadının dayandığı yatak başlığının arkasında hafif aralık bırakılmış künde kari tekniğinde yapılmış ahşap kapı, kapının üzerinde sivri kemerli rumî motifli çini pano ve bu panoyu çevreleyen altın yaldızlı bordür yer almaktadır. Kapı üstünü dolanan bordürün bir örneğı çini duvarın üstünde ve tuğla duvardan yukarı doğru uzanır şekilde de görölmektedir.

Sayfanın sağında yerden hafifçe yükseltilmiş bir balkon ve köşesinde yukarı doğru yükselen ve birbirine kısmen dolanan çiçek açmış ayva ağacı ve çiçekli bir bahar dalı yer almaktadır. Ağaçların kökleri dibinden hançer yapraklı bitkiler yükselmektedir. Balkon duvarı Çin bulutlarıyla süslenmiş ve korkuluğun üzerinde altın rengi bir nilüfer çiçeğı bulunmaktadır. Çatı üzerinden görölen gökyüzünde Çin bulutları ve bulutlar arasından süzülen altın rengi ay ışığı huzmesi yere kadar inmektedir. Kapı aralığından da gökyüzü görölmektedir. Bacanın üzerinde çerçeve içerisine alınmış üç sıra Farsça metin yer almaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: Hırsızın biri adamlarıyla zengin bir adamın evine hırsızlığa varır. Hırsızların geldiğini duyan adam plan yapar ve karısına sen bana bu malları nasıl kazandığımı sor anlatmazsam ısrar et der. Hırsızlar çatıya çıkınca, zengin adamın karısı hırsızların duyacağı şekilde sen nasıl zengin oldun bey diye sorar. Adam söylemeyince de ısrar eder. Adam da bir zamanlar hırsızlık için zenginlerin evlerine girdiğini ama bunu dolunay gecelerinde yaptığını çünkü o gecelerde çatıya çıkarak

‘şevlem, şevlem’ diye seslendiğini söyler. Böylece bacadan sızan ışık huzmesine sarılır usulca aşağı iner ne var ne yoksa alır kimse duymadan tekrar çıkar giderdim der. Buna inan hırsız kendini aşağıya atar, elinde sopayla bekleyen ev sahibinden bir güzel dayak yer.⁸⁹ Alınması gereken mesaj ise her duyduğuna inanmamak gerektiğidir.

⁸⁹Bahar, age., s. 38, 39.

Görsel 34: Taklitçi Karga; Karganın Fareyle Arkadaş Olmak İstemesi, Varak 24b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Taklitçi Karga Alt: Karganın Fareyle Arkadaş Olmak İstemesi
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Kelile ve Dimne
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 24b/35
Cetvel Ölçüleri	: 33,5 x 24,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 15,8 x 9,9 cm ve 4 x 12,3 cm Alt: 26,1 x 19,7 cm
İnceleme Tarihi	: 07.01.2024
Kullanılan Renkler	: Üst: Kırmızı, siyah, beyaz, yeşil, gri, pembe, mavi, sarı. Alt: Kahverengi, siyah, beyaz, mavi, yeşil.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Geriye doğru hafifçe yükselen arazi üzerinde önde keklik ve arkasında onun yürüyüşünü taklit eden bir karga görülmektedir. Karga ve keklik arasında küçük bir kaya parçası vardır. Arazinin bittiği çizgide birkaç kayalık ve gökyüzüne doğru yükselen hançer yapraklı bitki kümeleri bulunmaktadır. Sahnenin solunda kekliğin hemen önünde kaya kütesinin arkasından yükselen şakayık çiçekleri görülmektedir. Gökyüzü Çin bulutlarıyla kaplanmıştır. Sahnede sola doğru hareket mevcuttur. Alt: Engebeli bir arazi üzerinde yan yana dizilmiş yedi beyaz güvercin ve onları yakalandıkları tuzaktan kurtarmak için ağları kemiren beyaz fare sahnenin merkezindedir. Tam tepede geniş yapraklı bitki öbeği bulunmaktadır. Bitkilerin ardında gökyüzü uzanmaktadır. Sahnenin solunda kurumuş bir ağaç ve ağacı boydan boya saran sarmaşık yukarı doğru kıvrılarak üst varağın sonuna kadar uzar. Ağacın dalına

tünemiş sırtı dönük karga olan biteni merak içerisinde izlemektedir. Kompozisyon ağaç dibine ve sayfanın sağ alt köşesine serpiştirilmiş hançer yapraklı bitkilerle sonlandırılmıştır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Karganın biri sekerek yürüyen bir kekliği kıskanır. Uzun bir süre onu taklit eder fakat en sonunda pes eder. Ama eski yürüyüşüne de geri dönemeyen karga, komik bir duruma düşmüştür. Her canlı kendi tabiatı üzere olmalı yoksa bu şekilde komik ya da rezil bir duruma düşmektedir.⁹⁰

Alt: Bir gurup güvercin dikkatsizlikleri sonucu avcının kurduğu tuzağa yakalanırlar. Çırpınıp dururlar fakat bir türlü kurtulamazlar. Lider güvercin hep birlikte uçarak ağı havalandırmayı ve oradan uzaklaşıp dostu olan fare Zeyrek'in bulunduğu bölgeye gitmeyi teklif eder. Güvercinler hep birlikte kanat çırparak havalanırlar ve farenin yanına gelirler. Fare dostlarını o halde görünce hemen yardıma koşar ve ağı kemirerek onları kurtarır. Karga tüm bu olan biteni takip eder ve fare ile dostluk kurmaya karar verir. Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise birlikte hareket etmenin önemidir.⁹¹

⁹⁰Yaman, age., s. 134; Akün, agm., s. 1009; Bahar, age., s. 373.

⁹¹Yaman, age., s. 96-97; Bahar, age., s. 228.

Görsel 35: Balıkcıl Kuş; Tilki'nin Uyuz Olan Aslan'a Eşegi Kandırıp Getirmesi, Varak 25a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Balıkçıl Kuş Alt: Tilki'nin Uyuz olan Aslan'a Eşegi Kandırıp Getirmesi
Ana Kaynağı	: Üst: Pañçatantra, Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 25a/36
Cetvel Ölçüleri	: 34 x 26 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 9,8 x 15 cm Alt: 20,5 x 20 cm
İnceleme Tarihi	: 07.01.2024
Kullanılan Renkler	: Üst: Lacivert, sarı, kırmızı, kahverenginin tonları, grinin tonları, yeşilin tonları, beyaz, siyah. Alt: Lacivert, kahverenginin tonları, grinin tonları, yeşilin tonları, mavinin tonları.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Stilize edilmiş su birikintisi içinde balıklar ve balıkçıl kuşu ile konuşan yengeç görülmektedir. Arka planda geniş yapraklı ve etrafı sarı, üzeri kırmızı noktalı bir bitki topluluğu, onun yanında ise çeşitli su bitkileri sayfanın sağına doğru eğik vaziyettedir. Balıkçılın arkasında küçük bir kaya parçası ve onun üzerinde hançer yapraklı bir yaprak görülmektedir. Geri planda gökyüzü ile kompozisyon tamamlanmıştır. Alt: Suda yıkanan aslan görülmektedir. Aslan başını suya doğru eğmiş kuyruğunu bacakları arasına kıstırmıştır. Arka planda ise yerde yatan eşeğin üzerine çıkmış tilki, eşeğin sol kulağını yemektedir. Oldukça engebeli arazi geriye doğru yükselmektedir. Geri planda ise kısmen gökyüzü görülmektedir. Sağda eşeğin ağız

hizasından yukarı doğru yükselen bir ağaç yer almaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Yaşlandığı için artık avlanamayan bir balıkçıl kuşu, tasalı tasalı düşünürken bir yengeç onu görür ve neden böyle üzgün olduğunu sorar. O da: Nasıl üzülmeyim! Buradaki balıkları avlayarak hayatımı sürdürüyordum. Bir gün şuradan geçen iki balıkçının konuşmalarını duydum. Buradaki balığın bolluğundan bahsediyorlardı. Balıkçılardan biri az ilerde başka bir yer var, orada daha çok balık var önce onları avlayalım sonra buraya geliriz dedi. Şimdi onlar orayı bitirip buraya gelirlerse ben ne yaparım, nasıl beslenirim der. Bunu duyan yengeç hemen gidip balıklara haber verir ve balıklar da balıkçıdan yardım isterler. Yaşlı balıkçıl onları teker teker başka yere taşıyabileceğini söyler. Her gün bir balık alarak havalanır ve bir tepeye geldiğinde afiyetle onu yer. Tüm balıklar bitince yengeç kendisini de taşımasını söyler. Balıkçıl yengeci gagasına alarak havalanır. O tepenin üzerinden geçerken yengeç bir de bakar ki aşağısı balık kılçığı dolu, durumu anlar ve kendi sonunun da onlar gibi olacağını düşünüp balıkçılın boğazına yapışır onu boğarak öldürür.⁹²

Alt: Tilkinin biri, yaşadığı ormanda aslanın artıklarıyla beslenir. Aslan uyuz hastalığına yakalanıp avlanamaz hale gelince, yemek bulamayan tilki aslana hastalığının çaresi ne diye sorar. Aslan da eşekkulağı ve yüreği olduğunu söyler. Tilki bunun çaresi kolay der ve çamaşırcının eşeğini kandırıp getirerek aslana yem eder. Eşeği öldüren aslan gidip temizlenip geleyim, sakın eşeğin kulağı ile yüreğine dokunma der. Tilki, aslan gittikten sonra hemen kulağı ve yüreği yer. Geri dönen

⁹²Bahar, age., s. 151, 152.

aslan eŖeęin kulağına ve yüreğine ne olduğunu sorar. Tilki de ona bilmiyor musun eŖeęin kulağı ve yüreği yok, olsaydı bir kere ölümden döndükten sonra tekrar aynı hataya düşmezdi der.⁹³ Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise aklın önemidir.

⁹³Akün, agm., s. 782.

Görsel 36: Kuyuya Atlayan Adam; Dimne, Şetrebe ve Aslan, Varak 25b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Kuyuya Atlayan Adam Alt: Dimne, Şetrebe ve Aslan
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne Alt: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 25b/37
Cetvel Ölçüleri	: 33,5 x 25,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 10,5x 23,1 cm Alt: 20,7 x 23,1 cm
İnceleme Tarihi	: 07.01.2024
Dili	: Arapça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverengi, turuncu, beyaz, lacivert, gri. Alt: Yeşil, kahverengi, beyaz, gri, sarı, firuze, altın, lacivert, mor.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Merkeze yüz hatlarından kızgınlığı okunan tek hörgüçlü bir deve yerleştirilmiştir. Oldukça engebeli bir arazi üzerindeki deve, çatık kaşlarıyla karşısında duran yaşlı ve kurumuş ağaca doğru bakmaktadır. Ağacın dibindeki kuyuda, sadece kolları ve başı görünen bir erkek iki yandaki kahverengi dallara tutunur vaziyettedir. Adamın tutunduğu dallar iki fare tarafından kemirilmektedir. Gökyüzü ve devenin etrafını çevreden Çin bulutlarıyla resim tamamlanmıştır. Alt: Oldukça sarp geriye doğru dalgalar halinde yükselen açık koyulu renklerle hareketlilik kazandırılmış bir arazi tasvir edilmiştir. Sayfanın sağında aslan yer almaktadır. Kuyruğu öne doğru kıvrık, başı öne eğik çakal Dimne'yi dinlemektedir. Sayfanın solunda ise öküz Şetrebe ayakta ve sağ ayağıyla öne doğru hamle yapar şekildedir. Hikâyenin konusu olan bu

iki ana unsurun dışında arkada iki aslan ve bir çakaldan oluşan hayvanlar öküze bakar şekilde tasvir edilmiştir. Bunların gerisindeki arazi iyice yükselmiştir ve en tepede geniş yapraklı, çiçekli bir bitki yer almaktadır. Kayalığın yamacında ise üç öbeğe ayrılmış ağaç bulunmaktadır. Kompozisyonun arkasındaki gökyüzünde Çin bulutu kümesi görülmektedir. Gökyüzü kısmen bambu ağacı yaprakları ile kaplamıştır.

Ayrıca bu kompozisyondan bağımsız sağ üst köşede altın yaldızla yapılmış bir kuş resmi yer almaktadır. Bu kısmın hemen üzerinde Varak 25a alt ve üst minyatürleri arasında tek satır halinde Farsça bir metin bulunmaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Kudurmuş bir deveden kurtulmak isteyen adam, çaresizce kendini gördüğü ilk kuyuya atar fakat sonradan fark eder ki atladığı kuyu yılanlarla doludur. Ayrıca tutunduğu dalları da iki fare kemirmektedir. Aşağıda bir ejderha da ağzını açmış, onun düşmesini bekler. O sırada yanı başında bal dolu bir petek görür. Petekdeki balı yemeye başlar, balın tadıyla içinde bulunduğu tehlikeyi unuttur. Sonuç olarak da aşağıdaki ejderhanın ağzına düşüp ölür.⁹⁴

Alt: Şetrebe isimli öküz ormanda giderken çamura saplanınca sahibi onu bırakıp gider. Kendi çabalarıyla kurtulan öküz ormanda yaşamaya başlar. Böğürerek gezen öküzün sesini duyan aslan, sestten korkar fakat bunu kimseyle paylaşamaz. Durumu fark eden çakal Dimne, aslana bunun nedenini sorar. Aslanda ona duyduğu sesin kendisini ürküttüğünü söyler. Dimne sesin kaynağını öğreneceğini söyleyerek ormana gider. Öküz ile karşılaşır onunla konuşur. Aslanın ona can

⁹⁴ Bahar, agt., s. 43.

güvenliği sözü vermesi üzerine, öküzü alıp aslanın huzuruna çıkarır. Aslan ile Şetrebe'nin dostluğu böylece başlamış olur. Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise dostluktur.⁹⁵

Görsel 37: Kitap Okuyan Prens, Varak 26a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

⁹⁵ Yazar, agt., s. 64; Bahar, agt., s. 137.

Adı	: Kitap Okuyan Prens
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 26a/38
Cetvel Ölçüleri	: 33 x 21 cm
Minyatür Ölçüleri	: 11,3 x 19,7 cm
İnceleme Tarihi	: 07.01.2024
Dili	: Arapça, Farsça
Kullanılan Renkler	: Turuncu, firuze yeşili, mor, kırmızı, yeşil, bordo, ten rengi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Dizleri üzerine oturmuş genç bir erkek figür görülmektedir. Kısa kollu kaftanı beline kadar düğmelidir ve belinde başındaki sarığı ile aynı desen ve renklerde kuşak vardır. Kaftanın altında iç giysi, ayağında çarıkları vardır. Sarığının üzerinde bir demet ayva çiçeği bulunmaktadır. Figürün sol eli diz üstünde iken sağ elinde bir kitap tutmaktadır.
Konusu ve Hikâyesi	: Tespit edilememiştir.

Görsel 38: Ay'ın Yansımısını Balık Zanneden Ördek; Behram Gur Tahtında, Varak 28a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Ay'ın Yansımasını Balık Zanneden Ördek Alt: Behram Gur Tahtında
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Şehname-i Firdevsi
Yüzyılı	: 16. yy.
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 28a/39
Cetvel Ölçüleri	: 33 x 23,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 11,6 x 15,1 cm Alt: 30,1 x 19,6 cm
İnceleme Tarihi	: 07.01.2024
Kullanılan Renkler	: Üst: Lacivert, beyaz, altın, mavi, kahverengi, kırmızı, mor, nohudi. Alt: Kahverengi, altın, lacivert, yeşil, kırmızı, beyaz, pembe.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Kompozisyonda hikâyenin kahramanları olan iki ördek su birikintisi içinde görülmektedir. Bunlardan biri suya gagasını sokmuş ve su yansıyan yıldızı yakalamaya çalışmaktadır. Suyun içinde nilüfer çiçeği, sazlar ve nergisler görülmektedir. Sayfanın sağında dalga misali kaya kütlesi, solunda ise toprak yükselti yer almaktadır. Arka planda kısmen görülen gökyüzünde Çin bulutları ve birkaç yıldız vardır. Alt: Sahnede iç ve dış mekândan oluşur. Sağda tek sekiyle çıkılan altın tahtında oturan bir hükümdar vardır. Hükümdarın bir ayağı hafifçe yukarıdadır. Sağ elinde beyaz bir mendil tutarken, sol eli dizindedir. Hükümdarın altında altın yaldızlı bir örtü bulunmaktadır. Kaftanın içinde sadece kol ve bacak kısmından detaylarını gördüğümüz altın yaldızla bezeli bir iç giysisi vardır. Beline ise iç giysisi ile bir örnek olan altın detaylı

kemer görülür. Ayağında potinleri, başında ise değerli taşlarla süslü altın tacı vardır.

Hükümdarın oturduğu tahtın solunda ve yerde oturan kaftanlı ve başında sarığı bulunan ve elinde asa tutan bir figür vardır. Sağında ise üçü yerde oturur ikisi ise ayakta beş figür yer almaktadır. Önde oturan kahverengi kaftanlı figürün başındaki sarık, diğerlerinden farklı olarak turuncu takke üzerine beyaz sarıkla çevrili olup yüksekçe bir kürsü üzerinde oturmaktadır. Kaftanının belinde hükümdarınkiyle benzer altın detayları olan kemer görülür. Ayağındaki potinlerde hükümdarınki ile aynıdır. Bu üç figürün arkasında ayakta duran figürlerin başlarında dört dilimli, sorguçlu külâh benzeri başlıklar bulunmaktadır. Şakaklarından zülüfleri sarkmaktadır. Bu genç figürlerden önde olanın kaftanı hükümdarın iç giysisi ile bir örnek iken diğerinin ki ise önde oturan kahverengi kaftanlınınkiyle aynıdır ve elinde mızrak tutmaktadır.

Tahtın ve figürlerin yer aldığı zemin canlı renklerle oluşturulmuş geometrik desenli halı ile kaplıdır. Tahtın arkasında künde-kari tekniğinde yapılmış ahşap pencerenin tek kanadı yarıya kadar açıktır ve gökyüzü ile bahar dalları görülmektedir. Pencerenin iki yanındaki duvarlar altıgen formlu çinilerle kaplanmış ve üstte altın yaldızlı rumî desenli bordürle sınırlandırılmışlardır. Pencerenin üzerinde on adet gülbezekle süslenmiş pano vardır ve çift renkli taş işçiliği izlenimi uyandırmaktadır. Bunun iki yanında mavi beyaz çinilerle kaplanmış alan bulunmaktadır. Tahtın sağında bulunan figürlerin arkasında petrol mavisi renginde ortasında kahverengi üzeri altın yaldız süslemeli bir kemer detayı ve üzerinde farbela formunda renkli perde kıvrımları sonlanan,

çiçeklerle tezyin edilmiş duvar ile sahne tamamlanmıştır. Çerçeve içine yerleştirilmiş bu iki sayfanın solunda ise en dipten başlayarak sayfa boyunca uzanan yeşil dalları sağa doğru meyilli bir ağaç ve kök kısmından çıkan bahar dalları bulunmaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Ördeğin biri suya yansıyan yıldızı balık sanıp avlamaya çalışır. Bir süre uğraştıktan sonra onun balık olmadığını anlayıp vazgeçer. Ertesi gün suda yine bir balık görür ama bu defa da yıldız parıltısı sanıp avlamaz.⁹⁶

Alt: Aslanları yenen Behram Gur tahta çıkar. Hüsrev, Behram'ın huzuruna çıkar. Saygılarını sunarak onu kutlar.⁹⁷

⁹⁶ Bahar, agt., s. 167-168.

⁹⁷ Aydın, agt.,s. 315.

Görsel 39: Avcının Kaplumbağayı Bağlaması; İki Ortak/ Ağaç Kovuğundaki Adamın Yakalanması, Varak 28b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Avcının Kaplumbağayı Bağlaması Alt: İki Ortak/ Ağaç Kovuğundaki Adamın Yakalanması
Ana Kaynağı	: Üst: Kelile ve Dimne, Hümâyûnnâme Alt: Pançatantra, Kelile ve Dimne ve Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 28b/40
Cetvel Ölçüleri	: 34 x 24,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 11,3 x 20,1 cm Alt: 20 x 23 cm
İnceleme Tarihi	: 08.012024
Dili	: Arapça, Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst: Kahverengi, kırmızı, beyaz, lacivert, siyah, sarı. Alt: Lacivert, kahverengi, yeşil, kırmızı, gri, beyaz, siyah.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Sahnenin merkezinde ceylanı kovalayan avcı yer almaktadır. Sağ ayağı geride sol ayağını öne atmış koşar vaziyettedir. Başında fes üzerine sardığı sarığı ve üstünde bol bir giysi vardır. Beline beyaz bir kuşak bağlamış ve ayağına çarık giymiştir. Avcıdan kaçan ceylanın baş kısmı sayfa dışına taşmış olup bir kısmı yoktur. Ceylanın sırtında ise kanatlarını açmış karga yer almaktadır. Avcının arkasında, arkadaşını yakalandığı tuzaktan kurtarmaya çalışan fare mağaranın önüne gerilen ipi kemirmektedir. Zemin yer yer bitki öbekleri ile dolgulanırken geride kalan alanlar sazlıklara tezyin edilmiştir. Alt: Sahnenin sağında elinde asası ile kadı ve arkasında üç figür yer almaktadır. Kadının arkasındaki figürlerden biri kısmen görülürken diğerinin yalnızca başı görülmektedir. Sayfanın ortasında vücutları zıt yönde

başları kadiya dönük iki figür elleriyle ağacı göstermektedir. Sayfanın solundaki ağaç kovuğunda kısmen görülen bir adam vardır. İki elini öne doğru uzatmış ve yanan ağaçtan çıkmak için yardım istemektedir. Arkaya doğru yükselen arazinin ardında gökyüzü görülmektedir.

Konusu ve Hikâyesi

: **Üst:** Fare, ceylan, karga ve kaplumbağa sıkı dostlardır. Bir gün bulundukları yere bir avcı gelerek, tuzak kurar. Kaplumbağa ve ceylan tuzağa yakalanınca arkadaşları onları kurtarmaya gelir. Fare ipleri kemirip koparmaya çalışırken avcı yaklaşmaktadır. Hepsi kaçar ancak kaplumbağa yavaş hareket ettiği için yakalanır. Arkadaşları onu kurtarmak için plan yaparlar. Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise akıl, birlik olmanın gücü ve dostluktur.⁹⁸

Alt: Düzenbaz bir tüccar ile ahmak bir adam ortak olurlar. Yolda giderlerken ahmak olan bir kese altın bulur. Arkadaşına yarı yarıya paylaşalım der. Oda şu ağacın altına gömelim ihtiyacımız oldukça gelir birer tane alırsız der. Ahmak da buna inanır. Oradan ayrılıp şehre giderler. Düzenbaz bir süre sonra gelir ve altının hepsini alır. Günler sonra ahmak olana para lazım olur ve ihtiyacı kadarını almak için ağacın dibine gelir ve altınları bulamaz. Koşarak arkadaşına haber verir. Oda altınları aldığı için ahmağı suçlar. Kadiya gidip durumu anlatırlar. Düzenbaz olan babasına durumu anlatır ve ağacın kovuğuna saklanmasını, soru sorulduğunda ise ağaçmış gibi cevap vermesini ister. Kadı ve diğerleri ağacın bulunduğu yere gelirler. Düzenbaz olan ağaca soralım altını kimin aldığını bize söyler der. Kadı ağaca sorar ve ağaca saklanan babası da ahmak aldı der.

⁹⁸ Yaman, agt., s. 78,109; Bahar, agt., s. 248.

Durumdan ŗüphelenen kadı ağacın yakılmasını söyler ve ağaç ateŗe verilir. Ağacın içine saklanan adam korkuyla bağırarak ağacın içinden çıkar. Kadı da hem düzenbaza hem de babasına ceza verir. Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise doğrunun er geç ortaya çıkacağı ve kanaatkârlıktır.⁹⁹

⁹⁹ Bahar, agt., s. 189, 192; Yazar, agt., s. 60.

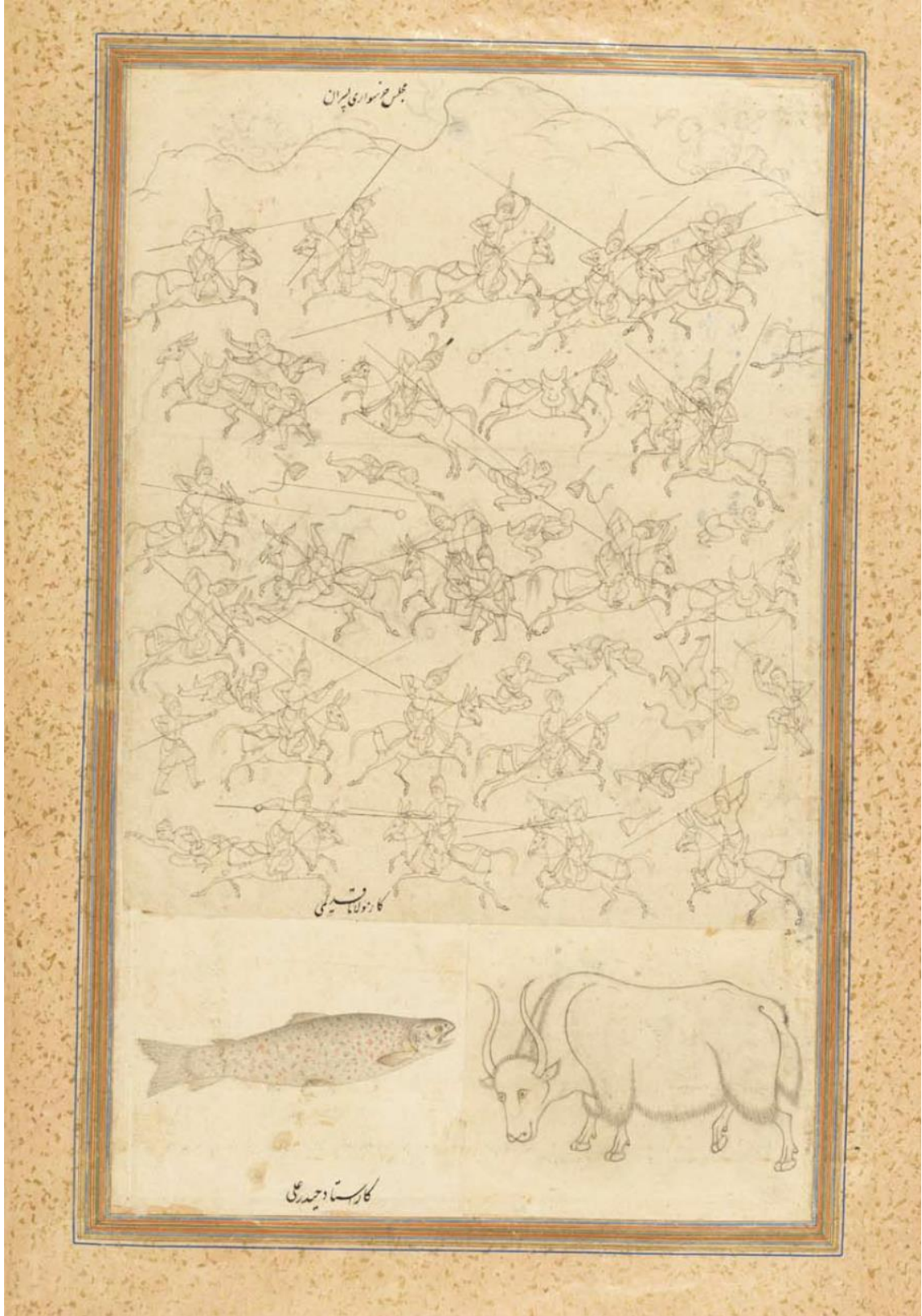

Görsel 40: Titos Kuşları ve Deniz, Varak 29a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Titos Kuşları ve Deniz
Ana Kaynağı	: Pançatantra, Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî ve Hümâyûnnâme
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 29a/41
Cetvel Ölçüleri	: 33,5 x 23,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 14 x 16,7 cm Alt: 11,7 x 16,7 cm
İnceleme Tarihi	: 08.01.2024
Kullanılan Renkler	: Kırmızı, siyah, beyaz, yeşil mavi, nohudi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Minyatürde iki ayrı kuş yer almaktadır. Kuşlar arasında fazla fark yoktur. Sadece solda yer alan kuşun pençeleri ayrıntılı tasvir edilmiştir. Sağdaki kuş, yeşil zemin üstündedir ve arkasında yüksek dağlar ve gökyüzünü kaplayan bulutlar görülmektedir.
Konusu ve Hikâyesi	: Sahil kenarında yuvası olan iki deniz kuşu vardır. Yavrulama zamanı geldiğinde dişi olan deniz perisinin gelip yavrularını almasından korktuğu için buraya yavrulamak istemez. Erkek olan onu sakinleştirir ve bir şey olmayacağını söyler. Fakat dişinin söylediği gibi yavruları olunca deniz perisi gelir ve onları alır. Kuşlar da olayı diğer kuşlara şikâyet ederler ve yardım isterler. Bu hikâyeden alınması gereken mesaj ise öğüt verme/dinlemedir. ¹⁰⁰

¹⁰⁰Yaman, age., s. 148; Bahar, age., s. 114, 115.

Görsel 41: Merkeplere Binen Oğlanlar; Ala Balık; Bizon, Varak 29b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Merkeplere Binen Oğlanlar Alt Sol: Ala Balık Alt Sağ: Bizon
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 29b/42
Cetvel Ölçüleri	: 35 x 22 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 24,5 x 20,4 cm Alt Sol: 8,5 x 10,2 cm Alt Sağ: 8,5 x 10,1 cm
İnceleme Tarihi	: 08.01.2024
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Sahne iki kısımdan oluşmaktadır. Üst kısım dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Eskiz halinde olan tasvirde ellerinde mızrakla dövüşen, mücadele halinde olan figürler görülmektedir. Figürlerin bir kısmı merkep üzerinde bir kısmı ise yaya tasvir edilmiştir. Alt kısımda ise balık ve bizon eskizleri yer almaktadır.
Konusu ve Hikâyesi	: Hikâyenin konusu tespit edilememiş olmakla birlikte mücadele sahnesi olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel 42: Rüstem Tus'u Deviriyor, Varak 30a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Rüstem Tus'u Deviriyor
Ana Kaynağı	: Şehname-i Firdevsi
Minyatür Yüzyıl	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 30a/42
Cetvel Ölçüleri	: 29 x 23,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: 24 x 21,7 cm
İnceleme Tarihi	: 08.01.2024
Minyatür Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Mavi, kırmızı, siyah, mor, beyaz, yeşil, pembe, kahverengi.
Minyatür Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Minyatür Kompozisyon Özellikleri:	: Olayların bir kısmının dış mekânda bir kısmının ise iç mekânda tasvir edildiği görülmektedir. Ortada değerli taşlarla süslü altın tahtında bağdaş kurmuş, yüzü siyah peçeyle örtülü figür oturmaktadır. Üstünde altın sırmalı bir giysi ve onun üzerinde de kolsuz kaftan vardır. Belinde altın tokalı kemer, başında ise üç tüylü sorgucu olan sarık bulunmaktadır. Ellerine siyah bir eldiven giydirilmiştir. Sağ eli ile karşısındakilere bir şeyler işaret eder gibidir. Figür tahtında kırmızı zeminli etrafı siyah bordürlü bir halı üzerinde oturmaktadır. Tahtın altında ise mavi renkli üzeri altın yıldızlarla yapılmış sarmal dallarla süslü bir başka halı yer almaktadır. Zemin altıgen formlu çinilerle kaplı olup içlerinde düğüm motifleri vardır. Tahtın üzerinde mavi renkli bir sayeban yer almaktadır. Sayebanın iki yanından aralarından selvi ağacı görülen bahar dalları yükselmektedir. Tahtın sağ arka köşesinde kısmen görülen iki figür vardır. Kırmızı elbiseli figür, elinde altın renkli bir sopa tutarken, diğer figürün elinde ne olduğu anlaşılmayan beyaz bir nesne vardır. Sahnenin en üst kısmı serlevha görünümündedir.

Lapis mavi bir zemin rumî ve hatayîler ile süslüdür. Ortada ise altın renkli pano üzerinde iki sıradan oluşan yazı yer almaktadır. Tahtın bulunduğu alanın sağında yer alan duvarda ise sivri kemerli bir açıklık ile taşlarla örülmüş duvar görülmektedir. Sivri kemerli birimin iki yanı çinilerle çevrelenmiştir. Bunun üst kısmında ise petek şeklinde altıgen çinilerden oluşturulmuş dikdörtgen pano yer almaktadır. En üstte ise mavi zeminli, hatayî ve rumî motiflerinden müteşekkil sarmal dallarla oluşturulmuş bordür görülmektedir.

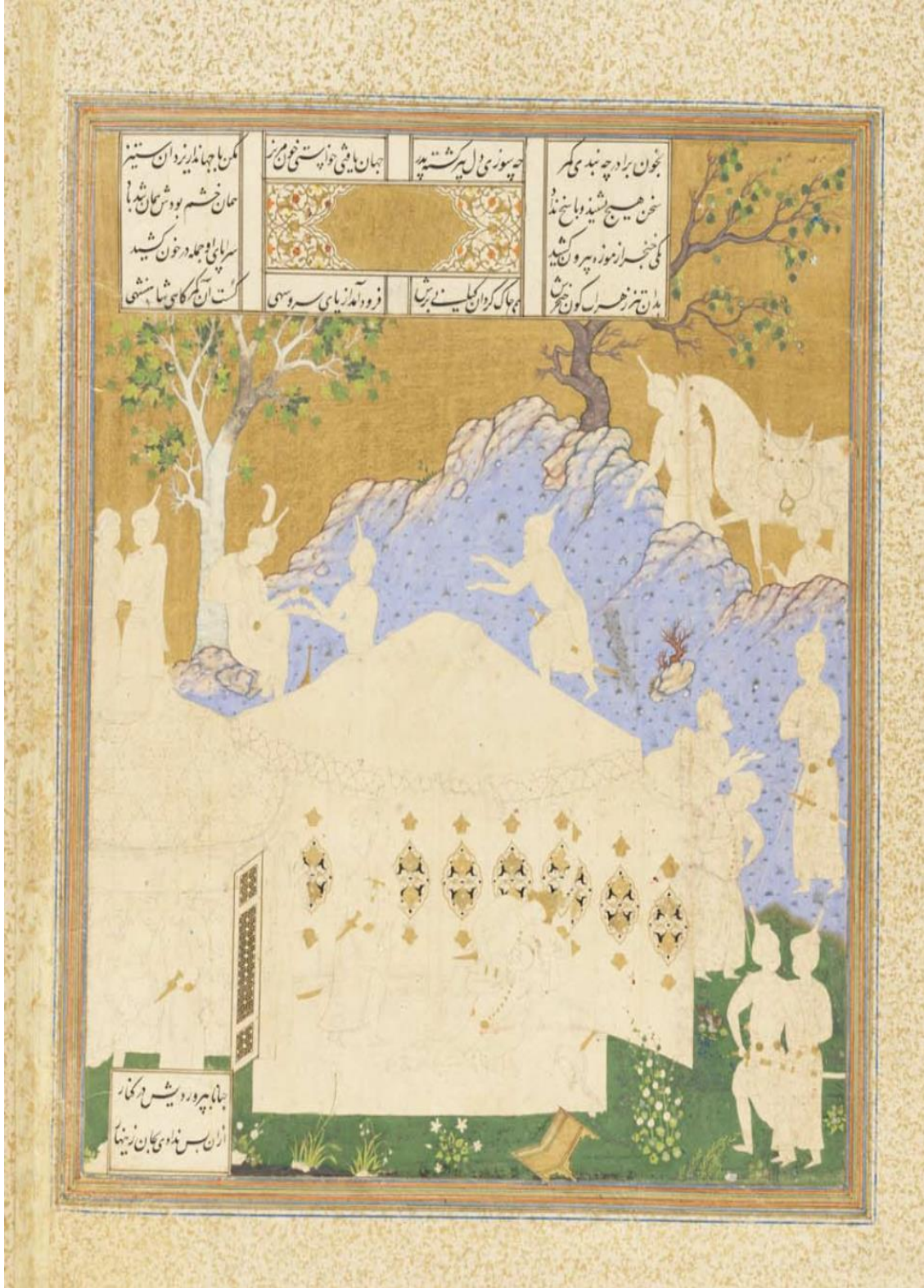
Tahtın önünde hareketli bir olay yaşanmaktadır. Ortada yere düşmüş ve başındaki tacı savrulmuş figür görülmektedir. Etraftaki figürler şaşkın şekilde olaya tanıklık etmektedir. Yerdeki figürün karşısında yönü ileri doğru başı ise tahtta oturan siyah peçeli figüre dönük sağ ayağını hafifçe kaldırmış öne doğru hareket halinde olan figür vardır. Başına dört tüylü sorgucu olan bir başlık takmıştır. Üzerinde kısa kollu altın düğmeli ve etek uçları belinde toplanmış bir tunik, onun altında ise renkli giysisi bulunur. Ayaklarında çizmeleri, belinde altın yaldızlı kılıcı takılıdır. Yine bunun önünde başında kırmızı uzun sorguçlu beyaz sarığı, belinde altın rengi kaması elinde altın rengi asası ile duran bir figür daha görülmektedir. Yerde uzanan figürün arkasında, mavi zeminli üzeri çiçeklerle süslü, kenar bordürleri bordo ve sarı renkli süslemeli halı üzerinde oturan üç figür vardır. Sayfanın sağında bulunan dış mekân bir cennet bahçesini andırır niteliktedir. Yerlerde rengârenk çiçekler ve çiçek açmış bahar dalları arasında ikişerli gruplar halinde dört figür bulunmaktadır. Sayfanın solunda da yine oldukça kalabalık bir sahne görülmektedir. Geriye doğru yükselen zeminde içerde

olanları izleyen altı figür daha yer almaktadır. Yukarıda bulunan bir ağaç altında yarısını görülen at ile ilgilenen figürler bulunmaktadır. Gökyüzü altın rengi olup üzerinde üç öbek Çin bulutu motifi vardır.

Konusu ve Hikâyesi

: Rüstem'in oğlu Sohrâb, güçlü bir pehlivandır. Birçok mücadele gerçekleştirir ve genç yaşında pek çok galibiyet elde eder. Genç Sohrâb'ın cesareti ve gücü Keykavus'a da ulaşır. Keykavus, Rüstem'e Giv ile haber göndererek, Sohrâb ile savaşmak istediğini söyler ve onu yanına çağırır. Rüstem'in bundan dolayı endişeli olduğunu duyan Giv onu teselli eder. Dört gün eğlenip birlikte vakit geçirirler. Giv, Keykavus'un burada böyle vakit geçirmelerine kızacağını söyler. Birlikte Keykavus'un yanına giderler. Keykavus yanına gelmekte geç kaldıkları için onlara kızar. Komutanlarından biri olan Tus'a her ikisini de darağacına götürmesini emreder. Tus, Rüstem'in kolunu yakaladığı anda Rüstem hızlı bir hamle ile Tus'u yere serer ve oradakilere sözleriyle meydan okur.¹⁰¹

¹⁰¹ Aydın,agt., s. 162.

Görsel 43: Tür, İrec'in Başını Kesiyor, Varak 30b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Tûr, İrec'in Başını Kesiyor
Ana Kaynağı	: Şehname-i Firdevsi
Yüzyılı	: 16. yy.
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 30b/43
Cetvel Ölçüleri	: 29 x 25 cm
Minyatür Ölçüleri	: 26,6 x 23,4 cm
İnceleme Tarihi	: 08.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Yeşil, çivit mavi, beyaz, altın, siyah.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Kısmen tamamlanmış olan minyatürde ortadaki otağ içerisinde bir infaz sahnesi yer almaktadır. Sahnenin ortasında elindeki hançeri kurbanının boğazına dayamış figür görülmektedir. Onun arkasında kılıcı elinde bir başka figür ve daha geride iki kadın figür seçilir. Otağın dışında bulunan muhafızlar hareket halindedir. Mor renkli tepenin eteğinde yer alan ağacın altında oturan olaylardan habersiz figür ise oldukça sakindir. Kompozisyonun sağ üst köşesinde bir ağaç ve yanında atın yularını tutan bir figür vardır. Gökyüzü altın rengidir. Otağın bulunduğu alan ise koyu yeşil çimenlerle kaplı olup üzerinde beyaz çiçek kümeleri yer almaktadır.
Konusu ve Hikâyesi	: Hükümdar olan Ferîdun, topraklarını oğulları arasında paylaştırır. Rum ve Batı ülkelerini Selm'e, Turan ülkesini Tûr'a, İran'ı İrec'e bırakır. Fakat İrec'in İran'ı almış olması, Ferîdun'un hükümdarlığını İrec'e bırakması oğlu Selm tarafından çok kıskanılır. Bundan dolayı kardeşleri İrec'i öldürme kararı alırlar. Tur ve Selm, İrec'i oldukları yere davet ederler. İrec

kardeşlerinin yanına giderek Tûr'un otağına girer. Tûr, kardeşi İrec'in başını keserek onu oracıkta öldürür.¹⁰²

Görsel 44: Ayakta Duran Prens; Hoca ve Öğrenci, Kanatlı Peri Taşıyan Dev, Varak 31b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

¹⁰² Aydın,agt., s. 128

Adı	: Sol: Ayakta Duran Prens Sağ Üst: Hoca ve Öğrenci Sağ Alt: Kanatlı Peri Taşıyan Dev
Ana Kaynağı:	:
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 31b/44
Cetvel Ölçüleri	: 38 x 28 cm
Minyatür Ölçüleri	: Sol: 36 x 11,3 cm Sağ Üst: 11,8 x 14,5 cm Sağ Alt: 23,5 x 14,4 cm
İnceleme Tarihi	: 09.01.2024
Kullanılan Renkler	: Solda: Firuze, altın, lacivert, siyah, turuncu, beyaz, kırmızı. Sağ Üst: Kahverengi, kırmızı, beyaz, lacivert, altın, turuncu, sarı, yeşil. Sağ Alt: Pembe, altın, turuncu, yeşil, beyaz, mavi.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Sol: Türk tipinde insan figürüdür. İçi beyaz astarlı dışı firuze yeşili kısa kollu kaftanın yüzeyi altın yaldızla yapılan çiçek motifleriyle süslüdür ve altın tokalı, değerli taşlarla süslü kemerle tutturulmuştur. Kemerinde değerli taşlarla süslü bir kılıç asılıdır. Yine kemerine sıkıştırılmış bir mendil/kumaş daha vardır. Kaftanın altında üzeri efsanevi bir kuş ve çeşitli hayvanlarla süslenmiş şalvar dikkat çeker. Tuncu renkteki içlik çoraplarıyla uyum içerisinde. Başında iki adet tüy ve altın üzeri değerli taşlarla süslenmiş üç adet sorguç bulunan gösterişli bir sarık takmıştır. Sağ Üst: İki adet Türk tipinde insan figürü dizleri üstüne oturur vaziyettedirler. Yaşlı figürün koyu renkli, sade cüppesine karşın genç olanın canlı renklerde işlemeli

kıyafetler giydirildiği gör÷lmektedir. Bir metni okur şekilde tasvir edilmişlerdir.

Sağ Alt: Devin kucağında, Uygur tipinde bir melek/peri, tasvir edilmiştir. Üzeri altın yaldızlı çiçek motifleriyle süslü kaftanın bel kısmı yine çiçek şeklinde tasarlanmış altın tokalarla hareketlendirilmiş altın bir kemerle tutturulmuştur. Kaftanının açık yakasından iç giysisi gör÷lmektedir. Başında bulunan altın üzeri değerli taşlarla süslü başlığının alın kısmı kürk detaylı olup boynunun altında bir dizi inci ile bağlanmışır. Deve kısa bir etek giydirilmiş olup kol ve bacaklarında değerli taşlarla süslü altın halkalar vardır.

Konusu ve Hikâyesi : Hikâyenin konusu tespit edilememiştir.

Görsel 45: Hazara Tarşizi Portresi; Aru Yasaul Portresi, Esiri Götüren Zengin; Hafız Mahca Portresi, Varak 32a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst Sol: Hazara Tarşizi Portresi Üst sağ: Saru Yasaul Portresi Alt Sol: Esiri Götüren Zengin Alt Sağ: Hafız Mahca Portresi
Ana Kaynağı:	:
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 32a/45
Cetvel Ölçüleri	: 37 x 25 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst Sol: 14 x 9,4 cm Üst Sağ: 14,3 x 9,4 cm Alt Sol: 10,3 x 10,7 cm Alt Sağ: 10,3 x 7,5 cm
İnceleme Tarihi	: 08.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst Sol: Mor, altın, yeşil, kırmızı, beyaz, siyah. Üst Sağ: Siyah, turuncu, mavi, kırmızı, beyaz. Alt Sol: Kırmızı, açık mavi, siyah, kahverengi, beyaz. Alt Sağ: Açık mavi, siyah, yeşil, sarı, beyaz.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst Sol: Diz çökerek oturmuş şekilde tasvir edilmiş İranî tipte insan figürüdür. Etekleri kıvrımlı, kısa kollu, altın yaldız nakış işlemeli kaftanın altında, beline kadar altın düğmeli iç giysisi olup altın madalyonlu bir kemeri, başında ise tüyden iki adet sorguç bulunan sarığı vardır. Üst Sağ: Türk tipinde insan figürü yer almaktadır. Beline kadar altın düğmeli uzun kaftanının belinde altın madalyonlu kemeri ve kemere asılı altın detaylı kılıca sahiptir. Kaftanın altında renkli iç giysisi, ayaklarında çarık başında ise sorguçlu sarık vardır. Alt Sol: Ayakta durur şekilde tasvir edilmiş figürlerden biri İranî tipte iken diğeri farklı bir millete mensuptur.

Kırmızı giysili figür, köle ya da esir olduğu fikri uyandıran figürü boynuna bağladığı iple tutmaktadır. Kısa kollu uzun kaftanın içinde çapraz yakalı uzun iç giysisi, iç giysisinin belinde ise altın tokalı kemeri, kemerde de altın süslemeli kılıfa geçirilmiş kılıcı asılıdır. Ayağında çorapları ve çarığı olup başında sorgucu olan sarık vardır. Esirin üstündeki sade, geniş kıyafet belinden kuşakla tutturulmuştur. Ayağında çorap ve çarık vardır.

Alt sağ: Ayakta tasvir edilmiş bir adet diğer kavimlere ait tipte insan figürüdür. Figürün sağ elinde uzun bir çubuk bulunurken sol eli havaya doğru kalkmış şekildedir. Çapraz yakalı, uzun elbisesi belde beyaz bir kuşakla bağlanmıştır. Kuşağa bir hançer ve armudi formda altın rengi bir kese asılıdır. Ayağında renkli çoraplar ve çarık, başında ise başlık vardır.

Konusu ve Hikâyesi

: Hikâyelerin konuları tespit edilememiştir.

Görsel 46: Köpek Kırân Portresi; Üstat Behzat Portresi, Hafız Mahca Portresi; Hafız Kasım Portresi, Varak 32b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst Sol: Köpek Kıran Portresi Üst Sağ: Üstat Behzat Portresi Alt Sol: Hafız Mahca Portresi Alt Sağ: Hafız Kasım Portresi
Ana Kaynağı	:
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 32b/46
Cetvel Ölçüleri	: 38,5 x 27 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst Sol: 15,7 x 11 cm Üst sağ Minyatür: 13,9 x 7 cm Alt Sol Minyatür: 11,5 x 8,8 cm Alt sağ Minyatür: 12,4 x 7,5 cm
İnceleme Tarihi	: 08.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst Sol: Mavi, turuncu, altın, siyah, kırmızı, beyaz: Üst sağ: Mavi, turuncu, kahverengi, bordo, siyah, kırmızı, beyaz. Alt Sol: Mavi, siyah, altın, kırmızı, yeşil Alt Sağ: Mavi, siyah, beyaz, kırmızı, altın, pembe, yeşil.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst Sol: Türk tipinde insan figürü yer almaktadır. Figür $\frac{3}{4}$ cepheden resmedilmiştir. Figürün sol eli bel hizasında karşıyı gösterir iken, sağ elinde bir çubuk tutmaktadır. Beline kadar altın düğmeli kaftanının belinde altın tokalı kemeri, kemere kılıcı ve hançeri vardır. Kaftanın altından iç giysisi seçilmektedir. Ayaklarında çarık, başında ise tüylü sorgucu bulunan sarık vardır. Üst Sağ: Minyatürde bir adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Figür $\frac{3}{4}$ cepheden resmedilmiştir. Sağ elinde ve sol kolunun altında birer kitap tutmaktadır. Sağ elindeki kitabı ileri doğru uzatır şekilde tasvir edilmiştir.

Uzun kaftanının içinde iç giysisi, giysinin belinde ince bir kuşak olup ayağında çarık, başında ise sorguçlu sarık görülür.

Alt Sol: Minyatürde diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Figür $\frac{3}{4}$ cepheden resmedilmiştir. Sağ kolu ve sağ ayağı yukarı kalkmıştır. Sol elinde tuttuğu cirit benzeri bir nesneyi fırlatmak üzeredir. Çapraz yakalı uzun giysisi belden kuşakla tutturulmuştur. Kuşakğa bir hançer ve altın rengi kese asılmış olup ayağında çoraplar ve çarık, başında ise başlık vardır.

Alt Sağ: Diğer kavimlere ait insan tipidir. Figür $\frac{3}{4}$ cepheden diz çökmüş şekilde resmedilmiştir. Elinde altın rengi bir sunum kabı tutmaktadır. Çapraz yakalı elbisesini belden kuşakla bağlanmıştır. Kuşağa asılı hançer görülür. Ayağına çarık giydirilmiş, başına ise sorguçlu sarık takılıdır.

Konusu ve Hikâyesi : Konuları tespit edilememiştir.

Görsel 47: Musavvir el-Abdulkadimi Portresi, Varak 33a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Musavvir el-Abdulkadimi Portresi
Ana Kaynağı	:
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 33a/47
Cetvel Ölçüleri	: 33 x 26 cm
Minyatür Ölçüleri	: 19,2 x 15,2 cm
İnceleme Tarihi	: 08.01.2024
Minyatür Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Firuze yeşili, mavi, altın, siyah, turuncu, pembe, beyaz, sarı.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Uygur tipinde insan figürüdür. Figür $\frac{3}{4}$ cepheden eşeksirtında oturur şekilde resmedilmiştir. Sol eliyle eşeğin yularını tutarken sağ elinde ise kırbacını tutmaktadır. Figürün kıvrımlı ve dökümlü elbisesinin üstü altın rengi tilki figürleriyle süslenmiştir. Göğüs kısmında ise kırmızı bir bordür bulunmaktadır. Elbisenin belinde altın bir kemer takılıdır. Boynunda ince açık mavi renkte bir fular/atık, giysinin altında da dökümlü bir iç giysisi bulunmaktadır. Ayaklarında çorap ve çarıkları olup başında ise tepesi hafif kıvrık, uzun kulakları olan bir başlık vardır. Kulaklarında ise halka şeklinde küpeler takılıdır. Siyah renkli eşek koşar şekilde resmedilmiştir. Ön sol ve arka sol ayağı ileri de sağ ayakları ise geriye doğrudur. Eşeğin başı da $\frac{3}{4}$ cepheden resmedilmiştir. Kulakları dik ve iki yana açık şekildedir. Altın rengi yular takımı vardır.
Konusu ve Hikâyesi	: Hikâyenin konusu tespit edilememiştir.

Görsel 48: Beyaz At ve Seyisi; Oturan Figür, Aslan Figürü, Varak 33b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Beyaz At ve Seyisi Alt Sol: Oturan Figür Alt sağ: Aslan Figürü
Ana Kaynağı	:
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 33b/48
Cetvel Ölçüleri	: 34, 5 x 27,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 18 x 25,5 cm Alt Sol: 11,7 x 7,4 cm Alt sağ: 11,3 x 14,6 cm
İnceleme Tarihi	: 09.01.2024
Kullanılan Renkler	: Üst: Kırmızı, mavi, mor, siyah, beyaz, yeşil, altın. Alt Sol: Turuncu, mavi, kırmızı, siyah, altın. Alt sağ: Siyah, Kırmızı.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Türk tipinde insan figürü, $\frac{3}{4}$ cepheden iki eliyle atın yularını tutar şekilde resmedilmiştir. Çapraz yakalı, astarlı giysisi vardır. Giysisinin iki etek ucu belde bağlı olan kuşaktan geçirilmiş ve kuşağa siyah kılıflı altın süslemeli bir kılıç takmıştır. Altında dökümlü bir iç giysisi daha bulunmaktadır. Ayaklarında mor renkli çorapları ve siyah çarıkları olup başında ise sarık vardır. Figürün arkasında ise ön ayağı yukarı kalkık, siyah kuyruklu beyaz bir at vardır. Atın eyeri ve gövdesi örtüyle kaplıdır. Alt Sol: Minyatürde bir adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Figür $\frac{3}{4}$ cepheden resmedilmiştir. Diz çökmüş şekilde oturan figürün sol eli dizi üzerinde, sağ kolu ise göğüs hizasında havadadır. Geniş ve dökümlü altın sırmalı kaftanın altında giysisi ve giysisinin belinde ince bir kuşak bağlı olup başında sarık vardır.

Alt Sağ: Eskiz olarak yapılmış olan minyatürde resmin merkezinde arka ayakları üzerinde oturmuş yeleli bir aslan figürü bulunmaktadır. Aslanın yüzü cepheden resmedilmişken vücudu ise $\frac{3}{4}$ cepheden görülmektedir. Sayfanın sol üst köşesinde profilden resmedilmiş vücudunun bir kısmını gördüğümüz çakal yer almaktadır. Minyatür, geniş ve uzun sivri yapraklı bitki kümeleriyle tamamlanmıştır.

Minyatür Konusu ve Hikâyesi : Hikâyelerin konusu tespit edilememiştir.

Görsel 49: Oturan Figür; Şeyh Garip Mirza Portresi, Hazara Torşizi Portresi; Pehlivanzade Portresi, Varak 34a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

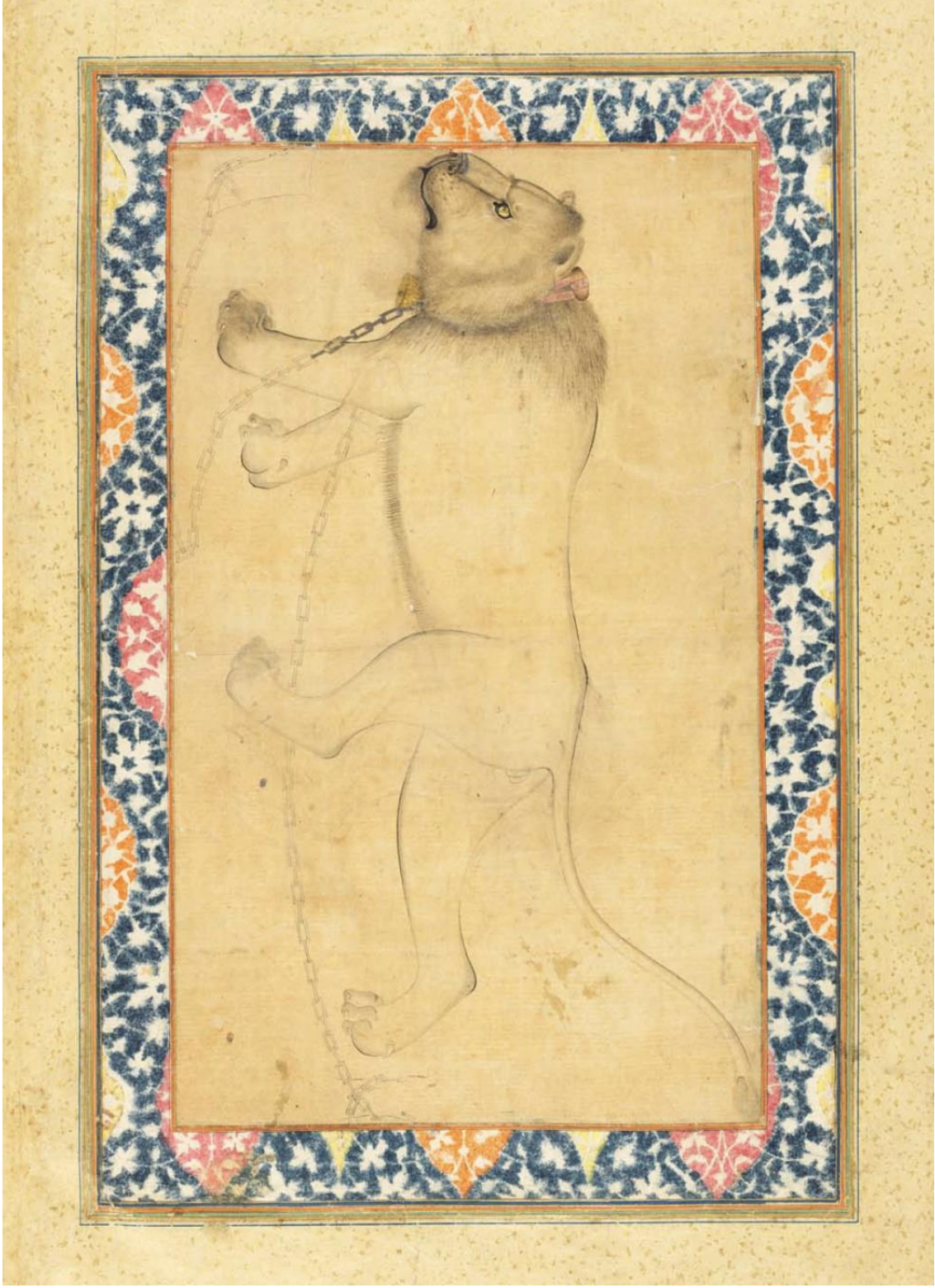
Adı	: Üst Sol: Oturan Figür Üst Sağ: Şeyh Garip Mirza Portresi Alt Sol: Hazara Torşizi Portresi Alt Sağ: Pehlivanzade Portresi
Ana Kaynağı	:
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 34a/49
Cetvel Ölçüleri	: 36 x 24 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst Sol: 17,8 x 11,3 cm Üst Sağ: 17,7 x 10,8 cm Alt Sol: 13,3 x 7,4 cm Alt Sağ: 12,8 x 6,2 cm
İnceleme Tarihi	: 09.01.2024
Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Üst Sol: Firuze yeşili, beyaz, kırmızı. Üst Sağ: Mor, sarı, beyaz. Alt Sol: Turuncu, mavi, kahverengi, beyaz, kırmızı. Alt Sağ: Lila, sarı, mavi
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst Sol: Türk tipinde insan figürü, $\frac{3}{4}$ cepheden resmedilmiştir. Dizleri üzerinde oturan figürün sol eli dizi üzerinde sol eli ise göğüs hizasındadır. Çapraz yakalı dökümlü elbisesinin belinde bir kuşak, başında ise sarık vardır. Üst Sağ: Rum tipte insan, $\frac{3}{4}$ cepheden resmedilmiştir. Dizleri üzerinde oturan figürün, sol eli dizi üzerinde iken sol eli göğüs hizasındadır. Kısa kollu uzun kaftanın altında çapraz yakalı iç giysisi olup başında sarık vardır. Alt Sol: Diğer kavimlere ait insan tipi $\frac{3}{4}$ cepheden ayakta durur şekilde resmedilmiştir. Geniş ve dökümlü altın sırmalı kaftanın altında içlik ve giysinin belinde

renkli ince bir kuşak bağlıdır. Ayağında açık renk çarıkları başında kırmızı sorguçlu sarığı vardır.

Alt Sağ: Asya tipte insan figürü $\frac{3}{4}$ cepheden yüzü yukarı doğru bakar şekilde resmedilmiştir. Figürün iki eli de yukarı doğrudur. Üzerinde, önü kısa arkası uzun giysi bulunmaktadır. Giysi belden kuşakla tutturulmuştur. Altında etek, üstünde ise gömlek vardır. Baldırlarını açıkta bırakan bir iç giysisi bulunmaktadır.

Konusu ve Hikâyesi : Hikâyelerin konusu tespit edilememiştir.

Görsel 50: Zincire Vurulmuş Aslan, Varak 34b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Zincire Vurulmuş Aslan
Ana Kaynağı	:
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 34b/50
Cetvel Ölçüleri	: 37 x 25,5 cm
Minyatür Ölçüleri	: 30,7 x 19,2 cm
İnceleme Tarihi	: 10.01.2024
Kullanılan Renkler	: Kırmızı, siyah.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Eskiz olarak çizilmiş sayfada profilden verilen zincire vurulmuş bir aslan figürü yer almaktadır. Aslanın boynunda kırmızı renkli bir çan bulunmaktadır. Oldukça realist bir biçimde yansıtılmıştır
Konusu ve Hikâyesi	: Hikâyenin konusu tespit edilememiştir.

Görsel 51: Tehmina, Rüstem'in Yatak Odasına Geliyor, Varak 35a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Tehmina, Rüstem'in Yatak Odasına Geliyor
Ana Kaynağı	: Şehname-i Firdevsi
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 35a/51
Cetvel Ölçüleri	: 28,5 x 22 cm
Minyatür Ölçüleri	: 26,7 x 20,3 cm
İnceleme Tarihi	: 10.01.2024
İncelenen Eserin Dili	: Farsça
Kullanılan Renkler	: Mavi, sarı, yeşil, turuncu, beyaz, kahverengi, turuncu, mor
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: İç mekânda geçen sahnenin ön kısmında kemer ve arkasında bulunan zeminde yıldız ve altıgen formlu çiniler yer almaktadır. Zeminde altın renkli sunu kapları görülmektedir. Olayın gerçekleştiği mekân çokgen planlıdır ve üç bölümlüdür. Sağ ve solda bulunan alanlarda perspektif olmaması nedeniyle cepheden görülen iki halı yer almaktadır. Sarı zeminleri Çin bulutları, hatayî ve rumîlerden oluşan sarmal dallarla süslenmiştir. Halılar rumî ve palmetlerle dolgulanmış ikisi dar biri geniş olmak üzere üç bordürle çevrelidir. Ortadaki ana mekânda yer alan halı sarı zeminli dördüncü bordür içermesiyle farklılık arz etmektedir. Halının üstünde bulunan yatakta bir kenarı kıvrılmış örtünün altında ne olduğu anlaşılmayan unsur vardır. Aynı mekânın arka iki köşesine birer şamdan yerleştirilmiştir. Arkadaki duvar ise ortada kalem işi tekniğini andıran bahar dalı şeklinde yapılmış hayat ağacı ve onun iki yanında altıgen ve yıldız formlu çinilerle kaplanmıştır. Kenar bordürleri ile iç kısmı ayıran altın yıldız cetvele dayalı bordürler palmetlerle

oluşturulmuştur. Mekânı örten kubbenin yüzeyi çeşitli hayvan figürleri, bitkisel motifler ve Çin bulutları ile tezyin edilmiştir. Kubbenin iki yanında kalan kısımlar sarmal dallarla bağlanmış hatayî, rumî ve palmetlerle süslenmiştir.

Sağdaki odanın zemininde yer alan halının üzerinde beyaz bir minder bulunmaktadır. Minder üzerinde sadaklar ve üç tüylü sorgucu olan aslan başını andıran bir başlık yer almaktadır. Duvarları ortadaki ile aynı şekilde tezyin edilmiş olup künde-kari tekniğinde yapılmış kanatları olan kapalı bir pencere ve üst kısmında ortadaki sahnenin devamı şeklinde bir maymun ve koşar pozisyonunda yırtıcı hayvan görülmektedir. Soldaki mekân da aynı şekilde tezyin edilmiş olup üstteki beyaz alanda ortadaki av hayvanlarına saldırmaya hazırlanan aslan resmedilmiştir.

Soldaki mekânda bulunan figürün yüzü flu olup üzerinde mor renkli bir giysi ve belinde mavi kuşak, içinde ise sarı renkli bir iç giysi vardır. Bu figürün başında beyaz sarığı bulunmaktadır. Sağ eli ile kapının örtüsünü tutmaktadır. Lapis mavi alınlığı olan kapıda yine yüz hatları olmayan bir figür açık renk bir örtüye sarılı şekilde içeri girmektedir. Kapının üstünde sivri kemerli bir alan ve onun üzerinde bulunan açıklıktan içeriye seyreden yüzü olmayan başka bir figürün göğüs ve baş kısmı görülmektedir.

Sahnenin üst kısmında dört adet dikdörtgen cetvel içerisine yerleştirilmiş Farsça bir şiir ve sol alt köşede de iki mısradan oluşan Farsça yazı bulunmaktadır.

Konusu ve Hikâyesi

: Rüstem Turan ülkesi yakınlarında ava çıkar. Bu sırasında atı Rahş'ı kaybeder. Onu ararken Semengân

ülkesine varır. Ülkenin hükümdarı Rüstem'in atını aradığını duyar, ona yardım edeceğini söyler. Rüstem'i sarayında ağırlar. Gece Rüstem'in yanına kölesi ile birlikte Semengân padişahının kızı Tehmina gelir. Atını bulmasına yardım edeceğini söyler. Sonra da Rüstem'e aşkını itiraf eder. Bunu öğrenen Rüstem, Tehmina'yı babasından ister ve nikâhları kıyılır.¹⁰³

¹⁰³ Aydın,agt.,s. 160.

Görsel 52: Deve Güreşi, Aslan Figürü, Varak 45b

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Adı	: Üst: Deve Güreşi Alt: Aslan Figürü
Ana Kaynağı	:
Yüzyılı	: 16. yy
Envanter No	: NEKFY01422
Varak No/Görsel	: 45b/52
Cetvel Ölçüleri	: 33,5 x 23 cm
Minyatür Ölçüleri	: Üst: 17,2 x 20,9 cm Alt: 14,4 x 21 cm
İnceleme Tarihi	: 10.01.2024
Kullanılan Renkler	: Siyah.
Durumu	: 2016 yılında restorasyon ve konservasyon geçirmiştir.
Kompozisyon Özellikleri:	: Üst: Eskiz olarak yapılmış bir deve güreşi sahnesi yer almaktadır. Alt: Eskiz olarak yapılmış ileri doğru hamle yapan yeleli bir aslan figürü yer almaktadır.
Konusu ve Hikâyesi	: Hikâyelerin konusu tespit edilememiştir.

3. BÖLÜM: MECMUA-İ MURAKKAAT ŞAH KULİ MİHRDAR MİNYATÜRLERİNDE İKONOĞRAFI

İnsanlar, hayvanlar, doğa ve nesneler primitif dönemlerden itibaren tasvir konusu olmuştur. Her uygarlığın ele aldığı unsuru kendi kültürünü, beğenilerini yansıtacak şekilde ortaya koyduğu mevcut eserlerden anlaşılmaktadır. Türkler de ürettikleri sanat eserlerini kendi kültürleri doğrultusunda betimledikleri figürler, doğa görüntüleri ya da nesnelerle bezemişlerdir. XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'yu mesken tutan Türkler, Orta Asya'dan getirdikleri kültürlerini mevcut kültürlerle harmanlayarak sürdürmüşlerdir. Anadolu Selçukluları ile başlayan süreç Osmanlı Devleti eli ile sürdürülmüş ve Türk resim sanatının farklı örnekleri ortaya konmuştur. Belge niteliği taşıyan söz konusu eserlerde insan ve hayvan figürleri ile birlikte bitkisel motifler ve nesneler tezyinat malzemesi olarak değerlendirilmiştir. Ele almış olduğumuz yazma eserde de belirtmiş olduğumuz unsurların ele alındığı minyatürler mevcuttur. Bunlar, tip ya da türlerine göre sınıflandırılarak ikonografik değerlendirmeleri yapılmıştır.

3.1. İnsan Figürleri

Yazmada yer alan insan figürleri farklı kültürlere ait izler taşımaları nedeniyle Türk, Kutsal, Hint, İranî, Asya, Rum, diğer kavimlere ait tipler, yarım bırakılmış minyatürlerdeki tipler ve fantastik tipler olarak sınıflandırılarak değerlendirilmişlerdir (Tablo 2).

İnsan Tipleri	Varak No
Türk Tipi (79 adet)	10a/1, 11b, 20a, 20b, 21a/1, 21a/2, 22a/1, 22a/2, 22b, 23b/1, 23b/2, 24a, 25b/1, 26a, 28a/2, 28b/1, 28b/2, 30, 31b/1, 31b/2, 32a/2, 32b/1, 33b, 34a/1, 10b/2, 31b/3, 33a
Kutsal Tip (1 adet)	30a
Yarım Bırakılmış Minyatürlerdeki Tipler (25 adet)	30b, 35a
Hint Tipi (8 adet)	6a/ 2
İrani Tip (10 adet)	7a/2, 21a/2, 32a/1
Asya Tipi (3 adet)	7a/1, 34a/4
Rum Ortodoks Tipi (3 adet)	17b, 34a/2
Diğer Tipler (2 adet)	7a/2, 31b/3
Diğer Kavimlere Ait Tipler (8 adet)	32a/3, 32b/2, 32a/4, 32b/3, 32b/4, 33b/2, 34a/3

Tablo 2: İnsan Tipleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türk Tipi: Orta Asya'dan Macaristan'a kadar uzanan coğrafyada varlık gösteren Türkler, europoid ırkına mensup olup esmer alpin, dinarid ve turanid olarak sınıflandırılırlar. Irkın fizyolojik özellikleri; ortalama 166 cm. boy, yuvarlak kafatası, yüksek alın, elmacık kemiklerinin çıkık olması nedeniyle aşağı doğru daralan geniş yuvarlak yüz, iç köşesi içeri kayık gözler, küçük ağız, kulak ve burun, düzgün kaştır. Tarih öncesi devirlerden itibaren duvar resimlerine, balballara, çinilere veya yazma eserlere figüratif olarak konu olan Türk tipi için L. Rasonyi; gözler hafif çekik, badem; kaşlar ince; burun dümdüz yassı; yanaklar yuvarlak dolgun tanımlaması yapmıştır.¹⁰⁴Bu açıklamalar doğrultusunda Varak 10a/1, 11b, 20a, 20b, 21a/1, 21a/2, 22a/1, 22a/2, 22b, 23b/1, 23b/2, 24a, 25b/1, 26a, 28a/2, 28b/1, 28b/2, 30, 31b/1, 31b/2, 32a/2, 32b/1, 33b, 34a/1 numaralı minyatürlerde yer alan figürlerin açık tenli, oval yüzlü, hilal kaşlı,

¹⁰⁴ Baybars Gülensoy, "Kaya-Duvar Resimleri, Fresk ve Balballarda Eski Türk Tipi Figürleri", Erdem Dergisi, C. 9 (27), s. 1111-1118.

yuvarlak yüzlü tasvir edilmiş olmaları nedeni ile Türk tipinde olduklarını söylemek mümkündür.

Bununla birlikte 10b/2, 31b/3, 33a numaralı varaklarda mevcut Türk figürlerinin, Çin etkisi ile çekik gözlü tasvir edildikleri gözlenir. Bunlarda da klasik Türk ya da Uygur tipi dediğimiz dolgun yanak, yay kaş, küçük ağız mevcuttur.

Kutsal Tip: Siyer kitaplarında Hz. Muhammed'in yüzünün nikab (peçe, örtü) ile kapatılması gibi¹⁰⁵ eserdeki varak 30a'da da yüzü peçe ile gizlenmiş bir figür bulunmaktadır. Bu uygulamadan dolayı figürün ruhani bir kişi olduğu izlenimi uyanmaktadır. Aralarındaki fark ise peçenin rengidir. Peygamberin yüzü beyaz bir peçe ile kapatılırken buradaki figürün peçe rengi siyahtır.

Hint Tipi: Coğrafi olarak dünyanın yedinci büyük ülkesi olan Hindistan'da; Brahman, Pathan, Pencap, Konkan, Deccan, Malayalam, Dravid, Kuzey Hindistan, Doğu Asya ve Bengalce olmak üzere genetik olarak farklı gruplara ayrılır¹⁰⁶. Bu bölgede yaşayan insanların genellikle açık tenli, açık renk gözlü, açık renk düz, dalgalı ya da kıvrıkcık saçlı oldukları bilinmektedir. Türklerin Uygur döneminde Budist Gandhara sanatından etkilendikleri ve eserlerini bu doğrultuda şekillendirdikleri bilinmektedir. Varak 6a'da yer alan erkek figürleri farklı tonlardaki ten renkleri, yüz şekilleri, giyim tarzları, kullandıkları aksesuarlar itibariyle Hint kültürünü yansıtmaktadır.

İranî Tip: İran minyatür sanatı, İlhanlı devletinin sona ermesinden sonra mahallî devletlerin ve hanedanların himayesinde gelişmeye başlamıştır. İncü hanedanı (14.yy) bu devletlerin başında gelmektedir. Bu dönemden günümüze gelen minyatürlerde görülen figürler, resim yüzeyinde irilikleriyle dikkati çekmektedirler. Figürlerin kıyafetleri süslemelidir. Uzun saçlı, yüzleri yuvarlak, gözleri çekik ve ağızları küçük olarak tasvir edilmişlerdir. Bu dönemde yapılan figürlerin ağız ve burunları kırmızı olarak çizilmiştir.¹⁰⁷ İran minyatür eserlerinde görülen figürlerin, yüzleri $\frac{3}{4}$ cepheden tasvir edilmektedir. İnsan figürleri, Türk tipinde olduğu gibi yuvarlak yüzlü, badem gözlü ve keman kaşlı tasvir edilmektedirler.¹⁰⁸ Safevi minyatür üsluplarından biri olan Tebriz

¹⁰⁵ TahirÇelikbağ, "Osmanlı El Yazmaları'nda Dini Konular ve Siyer-i Nebi Minyatürleri Hakkında", Tarih Okulu Dergisi (TOD), S. XXXII, s. 547.

¹⁰⁶ <https://www.quora.com/Which-facial-features-do-Indian-women-tend-to-have>, erişim tarihi: 13.12.2024

¹⁰⁷ Parisa Sahafiasl, "İbn'ül-Mekarim Hasan'ın Kelile ve Dimne'sindeki Minyatürlerde Büyük Selçuklu Minyatür Sanatının İzleri" Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 2020, ,s. 249,250.

¹⁰⁸ Pari Malekzadeh Barough, Sevgi Parlak, "16-17.yüzyıl İran Çini sanatında görülen İnsan Figürleri ve Üslupsal açıdan Rıza Abbasinin Yeri ve Önemi", Sanat Tarihi Dergisi, C. 31(2), 2022, s. 1296.

slubunda görülen figürlerin en belirgin özelliği, 16. Yüzyılın sonlarına kadar devam eden ve o dönemin modasını yansıtan sarıklardaki "tac-ı haydari" denilen uzun kırmızı serpuşlardır. Kazvin okulu minyatür eserlerinde yer alan figürlerin özelliği ise yuvarlak güzel yüzlü, ince uzun vücut yapısına sahip olmalarıdır. Bir diğer üslup ise İsfahan Okulunda karşıma çıkmaktadır. Bu eserlerde yer alan insan figürlerinde bacak ve gövdeler uzun tasvir edilmekte, başlarında da devrin modasını aksettiren dağınık sarıklara yer verilmektedir.¹⁰⁹

Varak 7a/2, 21a/2 ve 32a/1 numaralı minyatürlerde İranî tipte insanlar vardır. Buğday veya açık tenli, oval yüzlü, kısa ya da uzun hilal kaşlı, uzun hilal bıyıklı ve sakallı, hafif çekik gözlü, yuvarlak çıkık çeneli, büyük ağızlı, büyük burunlu tasvir edilen figürlerden erkek olanlar sorguçu sarıklar takarken, kadınlar da tülbente yer verildiği gözlenir.

Asya Tipi: Asya tipi minyatürlerdeki figürler incelendiğinde kıyafetlerinde genel olarak yeşil, kırmızı ve mavi tonlarının kullanıldığı görülür. Figürlerin fiziksel özelliklerinde ise ifadesiz yüzler, çekik gözler, açık aralıklı ince yay kaşlar ve üst dudaklarının üzerinde aşığı doğru uzanan Asyalılara özgü ince bıyıkları dikkat çekmektedir. Ayrıca tıknaz vücut yapıları vardır.¹¹⁰ Varak 7a/1 ve Varak 34a/4 numaralı minyatürlerde bu özellikleri taşıyan insan figürleri mevcuttur. Aık tenli, aık alınlı, yuvarlak kse yüzlü, düz kaşlı, hilal ya da kaytan bıyıklı, küçük burunlu, uzun sivri sakallı ve uzun saçlı olarak betimlenmişlerdir.

Rum Ortodoks Tipi: İran, Sasani, Abbasi, İran Selçuklu sanatlarında olduğu gibi Anadolu Selçuklu sanatında da Bizans sanatının izleri görülür. Bu, Bizans ve Selçukluların birbirleriyle etkileşimde olmalarından kaynaklanmıştır.¹¹¹ Selçuklu minyatür sanatında görülen figürlerin benzerleri Bizans sanatında karşıma çıkmaktadır. Özellikle Türk oturuşu şeklinde tabir edilen bağdaş kurarak oturmuş şekilde tasvir edilen birçok figür mevcuttur. Hiç şüphesiz ki İslami figürler de Bizans etkisi altında gelişmiş olmalıdır. Murakkaat içerisinde yer alan Varak 34a'daki beyaz sarıklı, kısa kollu kaftan giyerek dizleri üzerinde oturan erkek figür başındaki halesi, sakalsız ve bıyıksız oluşu ve

¹⁰⁹ Saeideh Shahmari, Osmanlı ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışın Etnografik Aıdan İncelemesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Erzurum 2014, s.15,16.

¹¹⁰ Zeynep Bato, "Asya'dan Esen Bir Rüzgâr: Câmîu't-Tevârih Minyatürlerindeki Hükümdarlar (TSMK H.1653)", Lale, 2022, S. 5, s. 94,95.

¹¹¹ Gönül ney, "Bizans Figürlerinde Anadolu Selçuklu Etkisi", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Ankara 1971, s. 101, 103.

Bizans ikonlarındakine benzeyen patlak gözleriyle Rum Tipi olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca Varak 17b’de yer alan Hz. Meryem ve Çocuk İsa tasvirinin, giyim kuşamlarından yüz şekillerine kadar tamamıyla Batı etkisinde yapıldığı görülmektedir. Hz. Meryem; açık tenli, oval yüzlü, küçük çeneli, pembe yanaklı, hilal kaşlı, hafif çekik badem gözlü, ince uzun burunlu, küçük ağızlı, başında lacivert üzeri altın yaldızlı örtüsü vardır. Çocuk İsa ise açık tenli, yuvarlak tombul yüzlü, İnce uzun burunlu, küçük ağızlı, tombul yuvarlak yüzlü, hafif çekik badem gözlü, hilal kaşlı, küçük çeneli ve kısa siyah saçlı olup başında hale vardır. Varak 34a/2 numaralı minyatürde bir adet Rum tipte insan vardır. Bu figür, beyaz tenli, ince uzun kemikli yüzlü, ince uzun kemerli burunlu, ince dudaklı, çıkık elmacık yanaklı, yuvarlak patlak gözlü, ince hilal kaşlı, büyük kulaklı, sakalsız ve bıyiksizdir.

Diğer Kavimlere Ait Tipler: Varak 32a/3 numaralı minyatürde iki adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Kırmızı kaftanlı, açık mavi giysili, mahkûmun boynuna bağlı ipi tutan erkek figür; beyaz tenli, küçük yuvarlak gözlü, düşük kaşlı, uzun sivri sakallı olup başında iki sorguçlu (sorgucun biri kırmızı diğeri ise mücevherle süslenmiş tüy) oldukça büyük bir sarığı vardır. Kırmızı kaftanlı figürün boğazına takılı ipini tuttuğu kahverengi giysili profilden resmedilmiş olan erkek figür; açık tenli, uzun sivri burunlu, ince sivri çeneli, çekik gözlü, kalkık ince kaşlı, küçük kulaklı, ince uzun bıyıklı, kirli sakallı, yuvarlak kafalı olup saçları kazınmıştır. Varak 32b/2 numaralı minyatürde bir adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Mavi kaftanlı, kahverengi giysili erkek figür; bu figür buğday tenli, çıkık yanaklı, basık suratlı, kısa çeneli ve ince sivri burunludur. Figür küçük kulaklı, ortası hafif açık hilal bıyıklı, küçük mavi gözlü, kalkık yay kaşlı olup başında kırmızı sorguçlu beyaz sarık vardır. Varak 32a/4 numaralı minyatürde bir adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Mavi giysili erkek figür; açık tenli, üçgen yüzlü, küçük burunlu, çekik badem gözlü, hilal kaşlı, hilal bıyıklı, koyu siyah sakallı ve başında altın yaldız 155ura işlemeli yeşil renkli başlığı vardır. Varak 32b/3 numaralı minyatürde bir adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Mavi giysili elinde çubuk tutan erkek figür; açık tenli, üçgen yüzlü, küçük burunlu, çekik badem gözlü, hilal kaşlı, hilal bıyıklı ve koyu siyah sakallı olup başında altın yaldız rumî işlemeli yeşil renkli başlığı vardır. Varak 32b/4 numaralı minyatürde bir adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Mavi giysili elinde sunum kabı tutan erkek figür; beyaz tenli, oval yüzlü, küçük burunlu, badem gözlü, kısa kaşlı, hilal bıyıklı, kıvrık çember sakallı, küçük kulaklı olup başında kırmızı sorguçlu sarığı vardır.

Varak 33b/2 numaralı minyatürde bir adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Turuncu kaftanlı, mavi giysili diz çökmüş oturan erkek figür; beyaz tenli, ince uyuz yüzlü, küçük burunlu, küçük badem gözlü, pos bıyıklı ve uzun beyaz sakallıdır. Figürün başında ise kırmızı sorguçlu beyaz sarığı vardır. Varak 34a/3 numaralı minyatürde bir adet diğer kavimlere ait insan tipi vardır. Kırmızı kaftanlı, mavi giysili ayakta duran erkek figür; buğday tenli, ince uzun yüzlü, yanakları hafif çıkık, ince uzun burunlu, pala bıyıklı, hafif sakallı, iri badem gözlü, kalın kaşlı, olup başında kırmızı sorguçlu beyaz sarığı vardır.

Yarım Bırakılmış İnsan Tipleri: Varak 30b numaralı minyatürde yirmi bir adet tamamlanmamış insan figürü vardır. Bu figürlerin yüz hatları çizilmiş fakat renklendirilmemişlerdir. Yuvarlak yüzlü oldukları ve farklı formlarda başlıklara sahip oldukları görülmektedir. Varak 35a numaralı minyatürde de dört adet suretsiz insan figürü mevcuttur.

Ütopik Tipler: Varak 7a/2 numaralı minyatürde bir adet ütopik tip vardır. Şeytan olarak nitelendirebileceğimiz tasvir; koyu tenli, yuvarlak yüzlü, sivri burunlu, uzun dişli, büyük sarkık kulaklı, mavi saçlı ve kısa mavi sakallı olup kıvrık tek boynuzlu olarak betimlenmiştir. Varak 31b/3 numaralı minyatürde bu türde bir varlık vardır. Kucağında kanatlı bir melek taşıyan figür; siyahi tenli olup aslan-boğa karışımı bir hayvanı andırır şekilde, yeleli ve boynuzludur. Büyük geniş uçlu burnu, yaprağa benzeyen kaşlarının altında ters olarak tasvir edilmiş hilal formu gözleri, sivri dişleri, uzun kulakları ve yeleleri ile dikkat çekmektedir.

3.2. Hayvan Figürleri

Var olan evrensel sistem insan ve hayvanın yazgısını her zaman müşterek kılmıştır. İnsan ve hayvanın kurduğu ilişki çoğu kez insan merkezli olmuş ve bu ilişki insanın o hayvana yüklemiş olduğu manaya göre şekillenmiştir. İnsanoğlu bu varlıklara bazen kutsiyet bezen sinsilik ve düşmanlık bazen de saygı duyulan fakat alt edilmesi gereken bir canlı olarak bakmıştır. Çünkü insan kendisini ilahi gücün yeryüzündeki temsilcisi olarak görmüştür. Bu düşünceden olsa gerek hayvanlar arasında da hiyerarşik bir sistem oluşturmuştur. Bu bağlamda da hayvanlar; korkak, pis, güçlü, asil, kurnaz gibi sıfatlarla kategorize edilmiştir. Her kültürde hayvanlara yüklenen sıfatlar farklılık gösterebilmektedir. Kimi kültürde uğursuz sayılan hayvanlar başka bir kültür için iyilik, şans timsali olmuştur. İnsanların hayvanlardan beklentileri bununla da kalmamış onlardan geleceğe dair haberler vermeleri, ölümlere rehberlik etmeleri dahi beklenmiştir. Gerçek

hayattaki düşüncelerini ve söylemek istediklerini ifade etmek ya da asli düşünceleri nedeniyle kötülüğe maruz kalmamak için hayvanları sanatsal bir vasıta olarak kullandıkları görülmektedir. Bunun sonucunda da hayvanlar hayvan olmaktan çıkmış ve insanların kendilerine yükledikleri karakter, simge, sembol ve duygu ne ise onu karşıya aktarmışlardır. Yani insanın kendi düşüncesinin ve duygularının dışı vurumu haline gelmişlerdir. Fabl denilen edebiyat türünde bu görüşün dışı vurumudur. Fabl edebiyatın en eski örneği de Hint edebiyatına dayanan Kelile ve Dimne'dir. Bu eser insan ve hayvan ilişkisinin iç içe geçtiği en iyi örnektir.¹¹²Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar'dayer alan minyatürlerde deyirmi dört tür hayvan tasviri yer almakta olup bazıları kendi içinde çeşitli türler sergilemektedir (Tablo 3).

Hayvan Türleri	Varak No
Anka (2 adet)	10b, 25b
Çaylak (1 adet)	23b
Güvercin (11 adet)	10b, 24b
Baykuş (16 adet)	6a, 7b, 10b, 18a, 19a
Karga (28 adet)	6a, 7b, 10a,10b, 18a, 20a,24b, 28b
Keklik (2 adet)	10b, 24b
Toygar Kuşu (1 Adet)	7b
Tavus Kuşu (2 adet)	35a
Leylek (2 adet)	29a
Balıkçıl (1 adet)	25a
Serçe (1 adet)	17b
Ördek (2 adet)	28a
At (3 adet)	30a, 30b, 33b
Köpek (1 adet)	6b
Yılan (2 adet)	20b, 23a
Kaplumbağa (3 adet)	10a, 19b
Geyik/Ceylan (6 adet)	10a, 28b, 35a
Kedi (3 adet)	7b, 19a, 20a

¹¹² Feyzi Çimen, “Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur'un Kelile ve Dimne'lerinin Hayvan Adları Bakımından Karşılaştırılması”, Korkut Ata Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.8, s. 857.

Tavşan (1 adet)	7b
Tilki (4 adet)	10a, 11a, 21a, 25a
Çakal (16 adet)	6b, 10a, 11a, 18b, 19a, 20a, 25b, 33b
Balık (8 adet)	22a, 25a, 29b
Yengeç (1 adet)	25a
Eşek (27 adet)	11a, 25a, 29b, 33a
Ayı (2 adet)	11b, 18b
Kaplan (1 adet)	18b
Gelincik (2 adet)	19a, 23a
Maymun (9 adet)	19b, 22a, 23a, 35a
Kurbağa (4 adet)	20b, 23a
Keçi/Koç (2 adet)	21a
Deve (3 adet)	25b, 45b
Öküz/Boğa/İnek (4 adet)	6b, 7a, 25b, 29b
Aslan (16 adet)	6b, 18b, 20a, 25a, 25b, 33b, 34b, 35a, 45b
Fare (11 adet)	7a, 10a, 18a, 19a, 20a, 23b, 25b, 28b

Tablo 3: Hayvan Türleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kuşlar: İslam öncesi Türk inanç sisteminde ölen bir kişinin ruhunun kuş olup göğe yükseldiğine inanılırdı. Günümüzde de hala bir kişi öldüğünde “kuş olup gitti, melek olup göğe yükseldi” gibi söylemler devam etmektedir. Kuş Orta Asya’da kutsal bir hayvan olarak görülmekte olup doğumdan ölüme kadar insana eşlik ettiğine inanılır. Kimi toplumlarda uğursuzluğu kimilerinde ise uğuru, şansını simgelemektedir.¹¹³ Ele almış olduğumuz eserde on farklı kuş türünün tasvir edildiği tespit edilmiştir.

Anka kuşu, Türk sanatında farklı sembolik anlamlar taşır. Özellikle İslam sonrası kullanımı yaygınlık bulmuş ve İslam öncesi sanatta karşımıza çıkan bazı efsanevi kuşlarla ilişkilendirilmiştir. Ankanın, İran kökenli Simurg veya Zümrüdüanka; Hint Mitolojisinde Garuda ile aynı olduğu kabul edilmektedir. Türklerin milli sembolü olarak görülen kartal, tuğrul, kara-kuş gibi avcı ve yırtıcı kuşlar ile de ilişkilendirilmektedir. Türk sanatının,

¹¹³ Hatice Feriha Akpınarlı ve Pınar Arslan, “Kuş Motifinin Özellikleri ve Kuş Motifli Döşemealtı Halıları”, Uluslararası Folklor Akademisi Dergisi, C. 1, S.3, s. 276, 277.

Budist ve Maniheizt sanat ile etkileşime girmesi bu kültürde bulunan Garuda ve Simurg gibi efsanevi kuşlar ile bu avcı kuşların ilişkilendirilmelerine ortam hazırlamıştır.¹¹⁴

Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar yazmasında, 10b ve 25b numaralı varaklarda iki adet Anka kuşu bulunmaktadır. Varak 10b’de resmedilmiş olan Anka yerde uzanmış olan erkek figüre doğru, geriye dönüp bakar şekilde resmedilmiştir. Ne yerde ne de göktedir. Yerden hemen havalanmış gibidir. 25b’de yer alan Anka kuşu da ilk minyatürde olduğu gibi başı geriye dönük ve hızlı adımlarla birinden uzaklaşır biçimdedir.

Şamanist ayinlerde, şaman hayvan biçimine girerek yırtıcı kuşlar yardımıyla ruh çağırılmaktadır. Bu hayvanlar arasında çaylak da vardır.¹¹⁵ Varak 23b’de bir adet çaylak (yırtıcı kuş) yer almakta olup sayfanın sağ üst köşesinde uçup gider pozisyonundadır.

Anadolu ağızlarında “gövercin, göyercin ve göğerçin” olarak karşımıza çıkan güvercin, Orta Asya destanlarında “ak üzerine göklü (?), alığına köklü kögürçün” şeklinde ifade edilmiştir.¹¹⁶ Güvercinin bir eve yuva yapmasının o haneye bolluk, bereket getireceğine inanılmıştır. Renginden dolayı barışın ve aşkın simgesi olarak kabul gören güvercinin kutsal kabul edilmesi nedeniyle avlanması ve yenilmesi de yasaktı. İslam inancında da Hz. Muhammed’in müşriklerin saldırısından, saklandığı Sevr mağarasının girişine güvercin tarafından örülen ağ sayesinde kurtulduğu görüşü karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁷ Varak 10b ve 24b’de güvercin figürlerine yer verilmiş olup realist yaklaşım izlenmektedir.

Baykuş, Türk mitolojisinde uğursuz olarak kabul edilmektedir. Bir evin yakınında ötse, o eve ölüm veya felaket geleceğine inanılmıştır. Yuvalarını dağılan ocaklara yapan bir kuş olmasından ötürü korku ve yıkımın simgesi olmuştur. İslam inancında görülen bu düşünce birçok inanç ve kültürde de bu şekildedir.¹¹⁸ Varak 6a, 7b, 10b, 19a’da dinleyici, telaşlı, korku dolu, izleyici, saldırgan özellikler taşıyan baykuş figürleri yer almaktadır. Karga kimi zaman iyilik simgesi olsa da genellikle kötülük sembolü olarak kabul görmüştür. Ayrıca saksagan gibi hain bir hayvan olarak da değerlendirilir.¹¹⁹ Varak 6a,

¹¹⁴ Yaşar Çoruhlu, Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019, s.23.

¹¹⁵ Yaşar Çoruhlu, age., s. 85.

¹¹⁶ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi II, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1993, s.550.

¹¹⁷ Funda Şişçi, “Türk Mitolojisinde Güvercin Motifi ve Çağdaş Türk Resminde Temsili”, İdil, C. 7(41), s. 48, 49. (47-53)

¹¹⁸ Merve Gülşen Öztaş, Türk Mitolojisindeki Hayvan İmgelerinin Günümüz Giysi Tasarımlarına Uyarlanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Çankırı 2021, s.39.

¹¹⁹ Bahaeddin Ögel, age. II, s.551.

7b, 10a, 18a, 20a, 24b, 28b’de avcı, yaralı, hırpalanmış, meraklı, dinleyici, kaçır pozisyonlarda betimlenmiş kargalar vardır.

Keklik hem hainliği hem de şansı sembolize eden hayvanlardan biridir. Türk folklorunda ava çıkan avcının karşısına ilk çıkan hayvan keklik olursa avın bereketli geçeceğine inanılmaktadır.¹²⁰ Varak 10b’de kuşların kendilerine başkan seçmek için toplandıkları meclis içerisinde stilize şekilde tasvir edilmiş, Varak 24b’de ise bütün zarafetiyle yürüyen, oldukça realist şekilde tasvir edilmiş keklik figürleri görülmektedir.

Toygar ise tarla ve çayır kuşlarından biridir. Boğmaklı, tepeli, kulaklı ve bozkır gibi türleri vardır¹²¹. Bu kuşun sembolik anlamı tespit edilememiştir. Varak 7b’de yer alan kompozisyonda tavşan figürünün yanında beyaz renkli stilize toygar kuşu görülmektedir. Tavus kuşu, Türk kültüründe ongun kuşlar arasında olup egemenlik ve güç sembolü olarak kabul edilir. Güzellik ve itibarın sembolüdür. İslam sanatında cennet kuşları sınıfında değerlendirilmesi nedeniyle cennet tasviri olarak kullanılmaktadır.¹²² Varak 35a’da bir çift tavus kuşu figürü bulunmaktadır. Yüzleri birbirlerine dönük ve kuyrukları başlarının üzerinde birleşmiş olarak tasvir edilmişlerdir.

Yazmadaki minyatürlerde tasvir edilen bir diğer kuş leylektir. Eski Çin kaynaklarında Göktürklerin bir kardeşinin leylek olup uçtuğu belirtilmektedir. Buna benzer bir olay kuzey Türk destanları içinde de yer almaktadır.¹²³ Ayrıca Leyleklerin bebeklerle olan ilişkisi, çocukların koruyucusu olan Tanrıça Umay’a dayandırılmaktadır. Müslümanlar için de kutsal sayılmakta, cami minarelerine yuva yapan leylekler hacca gidip gelen hacılara benzetilmektedir.¹²⁴ Varak 29a’da birbirinden bağımsız olarak resmedilmiş iki leylek figürü bulunmaktadır. Bunlardan biri fonsuz ve renksiz, diğeri ise arkasında gökyüzünün görüldüğü dağlık, çayırılık bir alanda tasvir edilmiştir.

Yakutların yaratılış efsanesinde geçen balıkçıl kuşuna yazmada yer verilmiştir. Bu efsaneye göre balıkçıl kurnaz bir kuştur. Osmanlılarda yeniçerilerin dövme figürleri

¹²⁰ Sema Yozgat, Türk Mitolojisiindeki Grafik Sembollerin Günümüz Logo Tasarımlarına Yansımaları: Kuş Figürü Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu 2019, s.113.

¹²¹ Ayşe İdil Çakıroğlu, Nallıhan’ın Kuşları Kataloğu, Ankara 2013, s. 90, 94.

¹²² Yusuf Çetin, “Türk Sanatı Bezeme İkonografisi Açısından Tavus Kuşu Figürlerinin Bir Değerlendirmesi”, Kesit Akademi Dergisi(The Journal of Kesit Academy), S. 9, 2017, s. 1-17.

¹²³ Bahaeddin Ögel, age. II, s.553.

¹²⁴ Sema Yozgat, agt., s.109.

arasındadır.¹²⁵ Varak 25a’da balıkçıl kuş yer almakta olup sudaki yengeç ile sohbet eder şekildedir.

Serçe (Turgay) Kuzey Türk destanlarındaki¹²⁶ hikâyelerde haberci bir kuş olarak karşımıza çıkmaktadır. Varak 17b’de bebek İsa’nın sol eli üzerine konmuş şekilde tasvir serçe vardır. Gagası açık şekilde bir şeyler söyler gibi resmedilmiştir.

Av hayvanı olan ördek, göllerin süsü ve sembolüdür. Ayrıca mutluluk ve refah anlamını da taşır.¹²⁷ Varak 28a’da gölde avlanan bir çift beyaz ördek mevcuttur.

At: İslam öncesi Türk inancında at, Ülgen’in (Gök Tanrı) sembollerinden biridir. Bu bakımdan Türkler tarafından kutsal kabul edilmiştir. İyilik, koruyuculuk ve tanrısallıkla ilişkilendirilen at, sosyal hayatta ve inanç sisteminde kutsallığı, yiğitliği, dostluğu, güç ve kuvveti sembolize etmektedir.¹²⁸ Eserde 30a, 30b ve 33b numaralı varaklarda at figürüne rastlanmıştır. 30a’daki at doru diye tabir edilen kıızıl ve siyah renklindedir. 30b’de bulunan at figürü boyanmamış olup yürür pozisyonundadır. 33b’de de hareket halinde beyaz bir at bulunmaktadır.

Köpek: Köpek Türk dünyasında iyi kabul edilmeyen bir hayvandır. Bu nedenle kötü ruhlar, hastalık ve ölümle ilişkilendirilmiştir. Türklerin İslamiyet’i kabulü ile birlikte bu inanış az da olsa değişmiştir. Bununla birlikte av sırasında insanlara yardımcı olması sebebiyle değerli bir hayvan olarak kabul edilmekte, sadakat ve dostluk imgesi olarak da görüldüğü kültürler de vardır.¹²⁹ Varak 6b’de bulunan köpek figürü ağzında tuttuğu kemikle sudaki yansımasına bakarken oldukça realist bir yaklaşımla resmedilmiştir.

Yılan: Tasvirlerde görülen bir diğer hayvan yılanıdır. İslam öncesi Türklerde inanca göre yer ve yeraltı ile ilişkilendirilen yılan, Erlik Han’ın simgesi olarak da kabul edilmiştir. Türkler yılanı şifa hayvanı olarak görmüş, eski inançlarına göre iyileştirici ve koruyucu bir anlam yüklemişlerdir. Yılan geleneksel bakışa göre hem tehlikeyi hem de şifayı sembolize etmektedir.¹³⁰ Eserde 20b ve 23a varaklarında kıvrılmış şekilde gösterilmiş yılan tasvirleri yer almaktadır.

¹²⁵ Sema Yozgat, agt.,s.108.

¹²⁶ Bahaeddin Ögel, age. II, s.549, 553.

¹²⁷ Meliha Yekeler, agt.,s. 280.

¹²⁸ Nagihan Baysal Yurdakul, “Türk Halk Hekimliğinde Hayvan Sembolizmi”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2023, s. 192.

¹²⁹ Nagihan Baysal Yurdakul, agm., s. 194.

¹³⁰ Nagihan Baysal Yurdakul, agm., s. 194,195.

Kaplumbağa: İslam öncesi Türk inanç sisteminde bilgelik, uzun ömür, sabır ve dayanıklılığı sembolize etmektedir. Bundan dolayı kutsal sayılmakta ve tanrısal özellikler taşıdığına inanılmaktadır.¹³¹ Varak 10a’da avcıdan kaçan bir kaplumbağa, 19b’de ise ağaçta bulunan maymun ile konuşur şekilde resmedilmiş kaplumbağalar yer almaktadır.

Geyik/Ceylan: Türk kültüründe kutsiyet atfedilen ve kökleri mezolitik döneme kadar götürülen geyik, “sığın, alasığın, alakeyik, alabolan” gibi isimlerle anılmış ve bazı Türk boyları tarafından ongun olarak kullanılmıştır. Şamanın Göktanrı’yla iletişim kurmasına yardım ettiği bilinen bu hayvan¹³², Türklerin İslamiyet’i kabul etmesinden sonra İslam inancıyla bağdaştırılmıştır. Evliya kültü ile bağdaştırılan bu figürün, evliyalara yardım ettiği düşünülmüştür.¹³³ Sağlıkla da ilintilendirildiği ve boynuzlarının hastalara şifa verdiğine inanıldığı da belirtilmektedir¹³⁴. Varak 10a ve 28b’de avcıdan hızla uzaklaşan başlarının bir kısmı görülmeyen birer geyik/ceylan figürü yer almaktadır. Varak 35a’ da ise diğerlerinden farklı olarak bir çini pano üzerine resmedilmiş aslana yem olmamak adına korku için de sağa sola kaçışan dişi ve erkek geyikler bulunmaktadır.

Kedi: Yerleşik kültüre ait bir ev hayvanı olması sebebi ile göçebe Türk kültüründe kendine pek yer bulamamıştır. Kuzeyde yaşayan bazı Türklerin destanlarında kötü bir cin olarak tanımlanmıştır.¹³⁵ Eserde üç kedi figürü yer almaktadır. Varak 7b’de sarı renkli platform üzerinde duran ve boynunda tasma olan iri bir kedi yer almaktadır. Varak 19a’da ise fareyi yakalamak için pusuya yatmış alacalı bir kedi, Varak 20a’da ise korku içinde ağaca tırmanmış ve aşağıda olup biteni izleyen bir kedi tasvir edilmiştir.

Tavşan: Bazen korkaklık, ürkeklik bazen de iyi şans, uzun ömür, kurnazlık ve bolluk sembolü olarak karşımıza çıkan tavşan figürü, Türk kültür ve mitolojisinde fazla yer bulamamıştır.¹³⁶ 7b’de uzun kulaklı toprak rengi tonlarında yabani bir tavşan yer almaktadır. Kulaklarını dikmiş kediyi dinler şekilde resmedilmiştir.

Tilki: Geçmişten beri ata simgesi olarak görülmüş, Altay ve Yakutlar’ın tözleri arasında yer almıştır. Savaşçıları koruyan ruhlar olduğuna inanılan tilkiler öldüğü zaman koruduğu

¹³¹ Nagihan Baysal Yurdakul, agm., s. 195.

¹³² Ebubekir Yiğit, “Türk Kültüründe Geyik ve Geyikle İlgili İnanış ve Efsaneler: Kastamonu-Karabük Örneğinde”, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 14, s. 378. Erişim yeri: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3454830>

¹³³ Nursel Balcı, ‘Türk Halı Sanatında Mitolojik Kaynaklı Bazı Motifler’, Arış Dergisi, 2012, S. 8, s. 39, 40.

¹³⁴ Ebubekir Yiğit, agm, s. 379.

¹³⁵ Bahaeddin Ögel, age, II, s. 544.

¹³⁶ Tuğçe Gülhan, Başlangıcından XIV. Yüzyıla Kadar Türk Sikkelerinde Hayvan Figürleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015, s. 83.

kahramanın da öleceği inancı hâkim olmuştur. Türk kültüründe sahtekâr bir hayvan olduğu kabul görmüştür.¹³⁷Eserde 10a, 11a, 21a ve 25a numaralı varaklarda tilki tasviri yer almaktadır. 10a'da iştahla davulu parçalayan bir tilki, 11a'da eşek ile konuşan arka ayakları üzerine oturmuş bir tilki, 21a'da tokuşan iki koç/keçinin dökülen kanlarını yalayan tilki, 25a'da ise eşiğin sırtına çıkıp kulaklarını yiyen bir tilki figürü mevcuttur.

Çakal: Kazak ve Kırgız Türkeri'nde çocukları kötü ruhlardan korumak için çakal, tilki, kurt gibi geçici ve koruyucu isimlerin çocuklara ad olarak verildiği görülür.¹³⁸ Varak 6b'de yan yana oturmuş şekilde aslan ile boğanın mücadelesini izleyen iki çakal figürü yer almaktadır. Varak10a'da karşılıklı konuşan iki çakal, varak 11a'da zindana atılmış yerde yatan çakal, varak 18b'de aslanın karşısında duran çakal ve hayvanlar meclisinde ayının yanında sinsice duran ikinci bir çakal figürü görülmektedir. Varak 19a'da meclis kurup konuşan dört çakal vardır. Varak 20a'da ise koşarak aslanın feryat ettiği yere doğru ilerleyen bir çakal mevcuttur. Varak 25b'de Öküz Şetrebeyi aslanın huzuruna getiren çakal Dimne ve aynı sahnede olup biteni izleyen kelile yer almaktadır. Varak 33b'de ise tamamlanmamış bir kompozisyon içerisinde aslanın karşısında oturan bir çakal görülmektedir.

Balık: Türkler hayvancılıkla uğraşan göçebe bir kavim olmaları nedeniyle balık ve balıkçılıkla ilgileri sınırlıdır. Irmak kenarlarında yaşayan Türklerin balığı¹³⁹; refah, bereket ve bolluğun sembolü olarak gördükleri belirtilmektedir. Ayrıca mutlu bir evlilik ve üreme sembolü olarak da balık sembolü kullanılmıştır.¹⁴⁰ Varak 22a'da iki adet balık bulunmaktadır. Beyaz renkli olan balıkçının avuçları arasında, gri renkli pullu olan balık ise stilize edilmiş su birikintisi içerisinde ağlardan kurtulma telaşındadır. Varak 25a'da stilize edilmiş su kütlesi içerisinde yüzer şekilde betimlenmiş beş balık figürü bulunmaktadır. Bir diğer balık figürü ise varak 29b'de tek bir figür olarak resmedilmiş olup üzerinde mavi ve turuncu benekleri vardır.

Yengeç: Bu hayvan hakkında yeterli bilgi elde edilememiştir. Varak 25a'da su kütlesi içinde balıkçıl kuşu ile konuşan sarı renkli yengeç figürü görülmektedir.

¹³⁷Merve Gülşen Öztaş, Türk Mitolojisindeki Hayvan İmgelerinin Günümüz Giysi Tasarımlarına Uyarlanması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Çankırı 2021, s. 83.

¹³⁸ Çiğdem Mollaibrahimoğlu, Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç ve Pratikler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2008, s.62.

¹³⁹ Ögel, age, II, s. 534.

¹⁴⁰ Gülhan, agt, s.84.

Eşek: Eski Türklerde bir çiftçi hayvanıdır. Anadolu masallarında iyi bir imge olarak görülmez.¹⁴¹ Varak 11a'da Tilki ile konuşan eşek bulunmaktadır. Varak 25a'da yerde yatar şekilde duran ve tilki tarafından kulakları yenmekte olan ölü bir eşek resmedilmiştir. Varak 29b'de eşeklere binmiş mızrak dövüşü yapan oğlanlar resmedilmiştir. Bu varakta sağa sola koşan 24 adet eşek figürü mevcuttur. Varak 33a'da üzerinde, soylu biri olduğu kıyafetlerinden anlaşılan erkek figür taşıyan siyah renkli eşek resmedilmiştir. Eşegin sarı renkli altın süslemeli oldukça gösterişli eyer takımı bulunmaktadır.

Ayı: Türk destanlarında ayı, aptal ve kötü bir hayvan ya da yırtıcı bir hayvan olarak yer almıştır. Kuzeyde yaşayan bazı Türk toplulukları arasında ise Sibirya'nın baskıları nedeniyle onu ataları olarak gören ve ondan türediklerine inananlar da vardır.¹⁴² Varak 18b'de yer alan hayvanlar meclisi içerisinde bir adet ayı figürü görülmektedir. Varak 11b'de sundurmanın sütun direğinin köşesine yerleştirilmiş bir ayı başı heykeli görülmektedir.

Kaplan: Erkek çocuklarına verilen adlar dışında kaplanın Türk geleneklerinde pek bir yeri yoktur. Türk kabilelerinin ongunlarından (töz) olan kaplanın güç, taht, yiğitlik sembolü olarak kullanıldığı, postunun da hükümdarların kudretini ifade ettiği belirtilmektedir. İslamiyet'ten sonra da kaplanla ilgili semboller büyük oranda anlamlarını devam ettirmiştir.¹⁴³ Varak 18b'de hayvan meclisi içerisinde bir adet kaplan figürü bulunmaktadır.

Gelincik: Bu hayvan hakkında yeterli bilgi elde edilememiştir. Varak19a'da bir adet gelincik fareye doğru hamle yapar şekilde resmedilmiştir. Vücudunun arka kısmı kayalıklar arasında görülememektedir. Varak23a'da bir su birikintisine doğru eğilmiş gelincik figürü yer almaktadır.

Maymun: Hint kültür ve mitolojisinin bir ürünü olup Budizm'i kabul eden Türklerde arasında kullanım alanı bulmuştur. Türk Hayvan Takvimi'nde bir yıl sembolüdür. Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra iyi olan sembolik anlamlarının yerini olumsuz görüşler almıştır.¹⁴⁴ Varak 19b'de aynı hikâyeye ait iki ayrı kompozisyonda ağaç tepesinde duran iki maymun figürü görülmektedir. Canını kurtaran maymun aşağıda kendisinden af dileyen kaplumbağaya doğru bakmaktadır. Varak 22a'da bir ağaç

¹⁴¹ Ögel, age, II, s. 541.

¹⁴² Ögel, age, II, s. 533.

¹⁴³ Ögel, age, II, s.535; Resul Çatalbaş, "Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi", TURAN-SAM, C. 3(12), 2011, s. 51.

¹⁴⁴ Çatalbaş, agm, s. 54.

kütüğüne kuyruğu sıkışmış şekilde baş aşağı duran maymun acı içindedir ve marangoz tarafından elindeki sopayla dövülmektedir. Varak 23a'da su kütlesi kıyısında oturup sohbet eden beş adet, Varak 35a'da ise mavi beyaz çini pano içerisine yerleştirilmiş bir adet maymun figürleri yer almaktadır.

Kurbağa: Türk mitolojisinde kendisine olumlu anlamlar yüklenen hayvanlar arasındadır. Halk hekimliğinden, ocaklık geleneğine, yağmur dualarından, bereket, doğurganlık ve taşıdığı ruhun kutsallığına kadar çok sayıda olumlu anlam taşımaktadır.¹⁴⁵ Varak 20b'de su kütlesi içerisinde iki adet kurbağa figürü bulunmaktadır. Hikâyenin konusu gereği biri durur pozisyonda diğeri ise yüzer şekilde tasvir edilmiştir. Varak 23a'da sayfanın sol üst köşesinde yüzer şekilde bir kurbağa figürü daha yer almaktadır. Ayrıca yine aynı varakta yılan ile konuşan beyaz renkli bir kurbağa daha resmedilmiştir.

Keçi/Koç: Türk kültüründe her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Türkler koçları kurban olarak kesmişlerdir. Osmanlıda 'da koç kurban etme geleneği olduğu bilinmektedir.¹⁴⁶ Varak 21a'da kafa kafaya tokuşan iki koç/keçi görülmektedir.

Deve: Eski Türklerde Alplik sembolü olduğu ve töz olarak kullanıldığı bilinen deve, kuvvet sembolüdür.¹⁴⁷ Türk minyatürlerinde sıklıkla karşılaşılan develerin derin suları rahatlıkla geçebilmesi, her türlü hava koşuluna uyum sağlaması gibi nedenler sefer vasıtası olarak kullanıldığı da arşive belgelerinden ve minyatürlerden anlaşılmaktadır.¹⁴⁸ Varak 25b'de profilden görülen kızgın bir deve, Varak 45b'de güreşen iki deve figürü görülmektedir.

Boğa/Öküz/İnek: Boğa figürü Türklerde; kuvvet, yiğitlik, türeme sembolü olmuştur. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra boğa figürünü daha çok, boğa-insan veya boğa-aslan mücadelesi şeklinde işlemiştir.¹⁴⁹ Bazı Türk boyları atalarının inek ve boğa olduğuna inanmışlardır. Noyan Ula'daki Hun mezarlarında aslana benzetilmiş bir boğa kabartması bulunmaktadır.¹⁵⁰ Varak 6b'de aslan ile boğuşan boğa figürü, 7a'da ahırda ot

¹⁴⁵ Rabia Gökçen Kayabaşı ve Ömer Çini, 'Hayvan Kültü Bağlamında Türk Mitolojisinde Kurbağa', Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 2024, C. 17, S.46, s. 637.

¹⁴⁶ Ögel, age, II, s.544.

¹⁴⁷ Gülhan, agt, s. 87.

¹⁴⁸ Ela Taş ve Aslıhan Erdoğan, "Osmanlı Minyatürlerinde Sefer Vasıtaları (16-18. Yüzyıllar), Art Sanat Dergisi, S. 16, 2021, s. 535.

¹⁴⁹ Tuğçe Gülhan, Başlangıcından XIV. Yüzyıla Kadar Türk Sikkelerinde Hayvan Figürleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul2015, s. 60, 61.

¹⁵⁰ Ögel, age, II, s.537.

yiye yarıasını görünen inek figürü, 25b’de aslanın karşısına çıkan öküz figürü, varak 29b’de ise tek figür olarak resmedilmiş öküz yer almaktadır.

Aslan: Yunan, Roma ve Mezopotamya hatta İç Asya’ya kadar yaygın olarak kullanılmış bir semboldür. Aslan her kültürde güç ve kuvvet sembolü olarak kullanılmıştır. Bundan kaynaklı olarak hükümdarlar aslanı yiğitlik sembolü olarak kendileri ile ilişkilendirmişlerdir.¹⁵¹ Varak 6b’de öküz ile boğuşan bir aslan yer almaktadır. Varak 18b’de biri çakal ile konuşur şekilde, bir diğeri yerde uzanmış ve diğeri ikisi birbirleriyle konuşur şekilde resmedilmiş dört adet aslan figürü görülmektedir. Varak 20a’da yavrularının derisini yüzülmüş olarak gören bir anne aslan ve ölmüş iki yavrusu olmak üzere üç aslan figürü bulunmaktadır. Varak 25a’da uyuz hastalığına çare olsun diye öldürdüğü eşeğin kulağını ve yüreğini yemeden önce dereye yıkanan bir aslan tasviri mevcuttur. Varak 25b’de hayvanlar meclisine liderlik eden bir aslan işlenmiştir. Varak 33b’de karakalem ile yapılmış ¾ cepheden gördüğümüz aslan figürü yer almaktadır. Varak 34b’de ağaç kütüğüne zincirlenmiş boynunda çan bulunan bir aslan figürü resmedilmiştir. Varak 35a’da yer alan mavi beyaz çini pano içerisinde, pusuya yatmış bir aslan figürü tasvir edilmiştir. Varak 45b’de boynuna çan takılı, yukarı doğru hamle yapan, karakalem ile yapılmış bir aslan figürü mevcuttur.

Fare: Eski Türkler’in fareye ‘sıçgan’ dediği ve Türk takvimin ilk yılının Sıçgan Yılı olduğu kaynaklarda yer alan bilgilerdendir.¹⁵² Varak 7a’da sayfanın sol alt köşesinde koşan bir fare görülmektedir. Varak 10’da yuvasına kaçan farenin sadece arka ayaklarından biri ile kuyruğu görülebilmektedir. Varak 18a’da karga tarafından kuyruğundan taşınan fareyi mevcuttur. Varak 19a’da kedi, gelincik ve Baykuş’a av olmamaya çalışan fare işlenmiştir. Varak 20a’da, Varak 10a’daki gibi farenin bir arka ayağı ve kuyruğu görülmektedir. Varak 23b’de erkek figürün kucağında yaprak üzerinde duran fare vardır. Varak 25b’de deveden korkup kuyuya atlayan adamın tuttuğu dalları kemiren iki siyah fare, Varak 28b’de ise tuzağa yakalanmış bir fare ve ipleri kemirerek onu kurtarmaya çalışan bir diğeri fare daha tasvir edilmiştir.

¹⁵¹ Gülhan, age., s. 62.

¹⁵² Ögel, age, II, s.545.

3.3. Bitkisel Motifler

Tezrinatın temelini oluşturan bitkisel motifler süslemenin her alanında yüzyıllar boyunca kullanılmıştır. Türkler doğanın güzelliklerini kültürleriyle sentezlemiş ve bunu ortaya koydukları eserlere yansıtılmışlardır.¹⁵³

Ağağlar: Türk inanę sisteminde ağağ önemli bir yer tutmaktadır. Ağağ bir nevi evren gibi düşünülmektedir. Yer altı ve gökyüzünü birbirine bağlayan bir arağtır. Tarih boyunca kurulmuş tüm Türk devletleri ve topluluklarında ağağ, inanę sistemlerinin önemli simgelerinden birisi olmuştur. Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri ile birlikte ağağlarla olan bu inanışlarında bazı değişikler olmaya başlamıştır. Türk toplumu bu inanışı kendi eski inanışlarına göre şekillendirmişlerdir.¹⁵⁴ Ağağ motifi, yüzyıllar boyu minyatür sanatının tamamlayıcı bir unsuru olarak kullanılmıştır. Kendine özgü estetik yapısı, taşıdığı sembolik anlamlar ve kuvvetli anlatım gücü minyatürde yer alan metne eşlik etmiştir (Tablo 4).¹⁵⁵

Ağağ Türleri	Varak No
İncir (2 adet)	19b
Çınar (14 adet)	6a, 7a, 7b, 10a, 11a, 18a, 19a, 20a, 22b, 23a, 28b, 30b
Çam (15 adet)	7b, 19a, 20b, 21a
Kavak (6 adet)	10b, 20b
Servi (3 adet)	30a
Türü belirlenemeyen (16 adet)	6b, 18b, 19b, 20a, 21a, 22a, 23a, 23b, 24b, 25a, 25b, 28a, 28b,30b

Tablo 4: Ağağ Türleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İncir: Yunan mitolojisinde şarap tanrısı Dionysos sarhoş olduğu bir gün açık olduğu güzeller güzeli Syka isimli bir periyi incir ağacına dönüştürür. “Mahabharata Destanı’nda Tanrılar Tanrısı Vishnu, incir ağacıdır. Buddha, bir incir ağacının altında aydınlanmıştır. Âdem’le Havva avret yerlerini incir yaprağıyla örterler.”¹⁵⁶Varak 19b’de üzerinde sarı

¹⁵³ Hamide Nur zsoy, Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2013, s. 4.

¹⁵⁴ Ebru Elpe, Türk Mitoloji ve Sanatında Ağağ, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi MSGSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 3, 24.

¹⁵⁵ Tuba Ruhengiz Azaklı, “Osmanlı Minyatür Sanatında Ağağ Türleri (16. Yüzyıl)”, Art-Sanat, 2023, S.19, s. 52.

¹⁵⁶ Aynur Koçak, “Bilgelik, Varlık Bereket Sembolü İncirin Serüveni” file:///C:/Users/Administrator/Downloads/bilgelik_varlık_bereket_sembolu_incirin.pdf, 27.11.2024

meyveleri olan yaşlı olduğu gövdesinde bulunan kovuktan anlaşılan iki büyük incir ağacı bulunmaktadır. Gövdesi gümüş tonlarında yaprakları ise yeşilin tonlarında boyanmıştır.

Çınar: Anadolu’da çınar hem Türkler için hem de Türklerden önce yaşamış kültürler için önemli bir ağaçtır.¹⁵⁷ Varak 6a’da kökleri kayalarla birleşmiş yaşlı bir çınar ağacı görülmektedir. Ağacın üzerinde üç adet kahverengi yuva bulunmaktadır. Varak 7a’da köklerinin bir kısmı toprağın üzerinde kalmış, gümüş rengi gövdeli, sayfanın solundan yukarı doğru kıvrılarak yükselen bir çınar ağacı görülmektedir. Varak 7b’de tepenin alt yamacında bulunan iki genç çınar ağacı bulunmaktadır. Varak 10’da sayfanın ortasında çıkıp sayfanın soluna doğru kıvrılıp yukarı doğru uzanan bir çınar ağacı tasviri görülmektedir. Varak 11a’da iki adet ince gövdeli yaşlı çınar ağacı görülmektedir. Varak 18a’da sayfayı boydan boya kaplayan devasa bir çınar ağacı görülmektedir. Ağaç üzerinde dört adet karga yuvası bulunmaktadır. Varak 19a’da gövdesi oyuk yaşlı bir çınar görülmektedir. Ağaç sayfanın ortasına yerleştirilmiştir. Sayfanın sağından başlayıp sola doğru kıvrılarak yukarı kadar uzanmaktadır. Ağacın dalına tünemiş yaşlı bir baykuş görülmektedir. Varak 20a’da sayfanın ortasına yerleştirilmiş yaşlı çınar ağacı, önce sağ sonrasında ise sola ile kıvrılarak bulutlara kadar uzanmaktadır. Ağacın üzerinde bir kedi ve üst dallarında ise mavi bir karga görülmektedir. Varak 22b’de sayfanın soluna konumlandırılmış bir çınar ağacı görülmektedir. Varak 23a’da genç bir çınar ağacının üst dalları görülmektedir. Varak 28b’de sayfanın solunda ateşe verilmiş bir oldukça yaşlı bir çınar ağacı görülmektedir. Varak 30b’de sayfanın solunda bir çınar ağacı görülmektedir.

Çam: Kuzey Türk destanlarında çam ağacı önemli bir yere sahiptir. Bunun sebebi de o bölgelerde bu ağacın çok fazla olmasıdır. Altay destanlarında göğün direği olarak kabul edildiği görülmektedir. Varak 7b’de tepenin yamaçlarına yerleştirilmiş dört adet çam ağacı görmekteyiz. Varak 19a’da bir adet çam ağacı bulunmaktadır. Varak 20b’de kısmen görülen bir çam ağacı görülmektedir. Varak 21’a’da tepe üzerine serpiştirilmiş irili ufaklı dokuz çam ağacı görülmektedir.

Kavak: Kavak ile ilgili metinlere Anadolu masallarında rastlanmaktadır. Eski Türk kültüründe önemli bir yeri olan kavak, Anadolu’da aynı değeri görmemiştir. İnce uzun bir yapıya sahip olduğu için göğün direği olarak anılırdı.¹⁵⁸ Varak 10b’de, sayfanın soluna konumlandırılmış, rüzgârda salınan dört adet kavak ağacı görülmektedir. Ağaçlar geriye

¹⁵⁷ Ögel, age, II, s. 477.

¹⁵⁸ Ögel, age, II, s.476, 477.

doğru küçülür şekilde tasvir edilmiştir. Bu resme derinlik kazandırmaktadır. Varak 20b’de sayfanın soluna yerleştirilmiş iki kavak ağacı görülmektedir. Yapraklarının rüzgârda salınması resme hareketlilik kazandırmaktadır.

Servi/Selvi: Osmanlı minyatüründe, en fazla tasviri yapılan ağaç türü servidir. Özellikler Padişah toplantılarında iç mekânın arkasında kısmen görülen serviler görülür. Osmanlı klasik dönem eserlerinde özellikle de şehname ve surnâmelerde çokça örneğine rastlanmaktadır.¹⁵⁹Varak 30a’da kısmen görülen üç adet Servi ağacı görülmektedir. Ağaçlar kutsiyet atfedilerek yüzü siyah peçe ile örtülmüş olan figürün arkasında bulunmaktadır.

Türü Belirlenemeyen Ağaçlar: Varak No 6b, 18b, 19b, 20a, 21a, 22a, 23a, 23b, 24b, 25a, 25b, 28a, 28b’de türü belirlenemeyen ağaç tasvirleri kompozisyonları tamamlayan öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çiçekler

Çiçek Türleri	Varak No
Şakayık (4 adet)	6a, 11b, 20b, 24b
Nilüfer (4 adet)	28a
Nergis (1 adet)	28a
Zambak (2 adet)	7a, 21a
Bahar Dalı (9 adet)	6a, 7b, 10a
Gül (1 adet)	22b
Sarmaşık (1 adet)	24b
Türü Belirlenemeyen Çiçekler (7 adet)	23b, 30b

Tablo 5: Çiçekler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şakayık: Bir süsleme sanatı unsuru olan şakayık çiçeği hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Varak 6a’da Pembe’nin tonlarında çiçekleri olan bir şakayık görülmektedir. Bu motif alt bölümde bulunan minyatürün sağ tarafında yer almaktadır. Varak 11b’de bulunan pembe renkli şakayık ise bir ağacın kökleri arasında görülmektedir. Varak 20b’de pencerenin dışında yer alan pembe çiçekli şakayık çiçeği sahnenin merkezine yerleştirilmiştir. Varak 24b’de yer alan şakayık ise bolca pembe çiçeklidir. Bir kaya öbeğinin hemen arkasından görünmektedir.

¹⁵⁹ Azaklı, agm, s. 53.

Nilüfer: Nilüfer çiçeğinin stilize edilmiş haline lotus denilmektedir. Türk süsleme sanatında kullanılan bir semboldür. Hun Türklerine ait olduğu kabul edilen Pazırık Halısı'nın üzerinde de lotus sembollerine rastlanılmaktadır.¹⁶⁰ Varak 28a'da kırmızı ve pembenin tonlarında dört adet nilüfer çiçeği görülmektedir.

Nergis: “Bir Şîa kaynağında ise Hz. Hüseyin'den, Hz. İbrahim ateşe atılınca Cebrail'in gümüşten bir gömlekle ona geldiği ve bu gömleği Hz. İbrahim'e giydirdiği, ateşin ondan uzaklaştığı ve Hz. İbrahim'in etrafında nergisin bittiği nakledilmektedir.” Fakat herhangi bir rivayet bulunmamasına rağmen, Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında etrafındaki odunların bir gül bahçesine dönüştüğünden de söz edilir. ¹⁶¹Varak 28a'da su kütlesi içerisinde bir grup nilüfer çiçeği ile birlikte tasvir edilmiş, turuncu renkli ortası yeşil ve sarı renkli bir adet nergis çiçeği görülmektedir.

Zambak: Râzıkî ve kîs olarak da zikredilen zambak, Ehl-i sünnet literatüründe yer almadığı halde sadece Şîa kaynaklarında geçen bir çiçektir. Resûlullah'a nispet edilen “Vücut için zambak yâni râzıkî yağından daha hayırlı bir şey yoktur” ve “Vücut için yağlardan zambak yağı kadar faydalı olanı yoktur. Şüphesiz onda birçok fayda ve yetmiş hastalığa şifa vardır” rivayetleri bunlardandır. Ca'fer es-Sâdık ise şöyle demiştir: “Size kîsi/zambağı tavsiye ederim. Onunla kokulanınız. Çünkü onda yetmiş derde deva vardır. ‘Ey Resûlullah'ın oğlu! Kîs nedir?’ dedik. ‘Zambak yâni râzıkîdir’ dedi.” Ehl-i sünnet kaynaklarında rastlayamadığımız zambak, edebiyatta da kullanılmıştır.” ‘Gül Dışındaki Çiçeklerle İlgili Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi’ adlı makalesinde bu şekilde bahsetmektedir.¹⁶² Varak 7a'da sayfanın sağında turuncu çiçekleri olan, uzun ince hançervari yeşil yapraklı bir zambak yer almaktadır. Varak 21a'da sayfanın sağında vazo içerisinde yine yeşil renkli uzun ince hançer yaprakları olan turuncu çiçekli bir zambak görülmektedir.

Bahar Dalı: Baharın müjdesi olan çiçek açmış meyve ağaçları minyatür ve tezhip sanatında bahar dalı adıyla anılmaktadır. Minyatür sanatında birçok örneğine rastlanan bu süsleme ögesi genellikle erik, badem, kiraz, şeftali gibi meyve ağaçlarının çiçek açmış dalları olarak karşımıza çıkar. Bu sembol özellikle 16. Yüzyıldan itibaren manzara ve av

¹⁶⁰ Hamide Nur Özsoy, Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul 2013, s.6,7.

¹⁶¹ Sabri Çap, Gül Dışındaki Çiçeklerle İlgili Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.18 (2), 2018, s.316.

¹⁶² Sabri Çap, agm, s. 320.

sahnelerinde karşımıza çıkarken, padişah makamlarının arka planında kullanıldığı da görülmektedir. Horasan/Tebriz üslubunun etkisiyle yapılan bahar dalları aşırı kıvrımlı ve simetrik bir görüntüdedir. Kullanılan renkler gerçeğine uygundur. Kullanılan renkler pembe ve beyazdır. Az da olsa sarı, kırmızı, mavi ve mor renkleri de minyatürlerde karşımıza çıkmaktadır.¹⁶³ Varak 6a'da sayfanın üst bölümünde pembenin tonlarına sahip geniş yeşil yaprakları bulunan bolca çiçekli bir bahar dalı görülmektedir. Varak 7b'de üst bölümde yer alan kompozisyonun ortasında geniş yapraklı pembe renkli çiçekler açmış bir bahar dalı görülmektedir. Varak 10a'da iki adet pembe çiçekli bahar dalı yer almaktadır. 10b'de kuşların kendilerine başkan seçmesi sahnesinin yer aldığı bölümde pembe çiçekleri olan bir bahar dalı ve evin çatısında da üzerinde tomurcukları olan bir bahar dalı vardır. Varak 11b'de iki adet bahar dalı yer almaktadır. Bunlardan biri beyaz renkli diğeri ise çalı şeklinde ve üzerinde kırmızı çiçekleri bulunmaktadır. Varak 23a'da pembe çiçekli bir bahar dalı detayı görülmektedir. Varak 23b'de yer alan üst bölümdeki kompozisyon'un sağ tarafında ağacın kökleri dibinden yükselen kırmızı çiçekli bir grup bahar dalı görülmektedir. Varak 24a'da beyaz renkli çiçekleri olan iki bahar dalı yer almaktadır. Gövdeleri birbirine sarılmış ve yukarı doğru uzanmaktadır. Varak 25b'de pembe renkli çiçekleri olan bir bahar dalı görülmektedir. Varak 28a'da kırmızı çiçekli bir bahar dalı grubu ağaç dibinden yükselirken diğeri bir bahar dalı kümesi tahtın arkasında yarı açık olan pencerenin dışında yer almaktadır. Varak 30a'da mor, pembe ve beyaz olmak üzere üç değişik bahar dalı görülmektedir. Mor ve beyaz bahar dalı kutsiyet atfedilmiş olan tahtta oturan figürün hemen arkasında yer almaktadır. Pembe çiçekli olan ise sayfanın sağ tarafında bulunmaktadır.

Gül: Türkler İslamiyet'e seçmesiyle birlikte kendileri için bitkilerinde önemi artmıştır. Bitkileri cennetin, dinin ve peygamberlerin sembolleri olarak görmeye başlamışlardır. İslam medeniyetinde Miraç gecesi Hz Muhammed Allah'ın huzuruna çıktığında, Cebrail ve Burak ile terler döktüğü ve bu terlerden Burak'ın döktüğü terden sarı renkli Gül, Cebrail'in döktüğü terden beyaz renkli Gül ve Hz Muhammed'in döktüğü terden ise kırmızı Gül'ün meydana geldiği rivayet edilmektedir.¹⁶⁴

İslam kültüründe gül, Hz. Muhammed'in Miraç gecesi Tanrı'nın huzurunda Cebrail ve Burak'la terler döktüğü, Burak'ın terinden sarı gül, Cebrail'in terinden beyaz gül ve Hz.

¹⁶³ Tuba Ruhengiz Azaklı, agm, s. 55.

¹⁶⁴ Filiz Çetinkaya Karafakı ve Çiğdem Çetinkaya, "Türk Süsleme Sanatında Gül'ün Kullanımı", Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, S. 13, s. 17.

Muhammed'in terinden de kırmızı gülün meydana geldiği rivayet edilmektedir. Varak 22b'de kafesli pencerenin arakasından görülen kenarları açık pembe beyaz renkli çiçekleri olan bir gül ağacı görülmektedir.

Sarmaşık: Sarmaşık bitkisi Yaradılış ve Türeyiş gibi birçok mitte sembol olarak kullanılmıştır. Sparta'da ünlü kişilerin başına sarmaşıktan yapılmış taç giydirildiği, Mısır tanrılarında biri olan Osiris'in asasının sarmaşıklarla süslü olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.¹⁶⁵ Varak 24b'de sayfanın solunda, kuru bir ağacın gövdesine sarılarak göğe doğru uzanan yeşil yapraklı bir sarmaşık görülmektedir.

Türü belirlenemeyen çiçekler: Varak 23b'de alt bölümde yer alan kompozisyonun sağında, saksı içine yerleştirilmiş yeşil yapraklı pembe çiçekleri olan, ismi tespit edilemeyen bir çiçek bulunmaktadır. Varak 30b'de ismi tespit edilemeyen birçok beyaz kır çiçeği görülmektedir.

3.4. Kap Kacaklar

Minyatürlerde yer alan kap kacaklar ortaya konduğu devirde kullanılan eşyalar ve biçimleri hakkında da bilgi vermektir.¹⁶⁶ Murakaat'ta da tabloda verilen doğrultuda kap kacak örnekleri mevcut olup ikonografik değerlendirmeleri yapılmıştır (Tablo 6).

Kap Kacak	Varak No
İbrik (7 adet)	7a, 23b
Şamdan (1 adet)	7a
Sürahi (5 adet)	7a, 11b, 24a, 35a
Kâse (5 adet)	11b, 17a, 24a, 35a
Vazo (2 adet)	21a, 23b
Tepsi/Leğen (2 adet)	35a
Gülebdan/Şişe (3 adet)	17a, 35a
Küp (1 adet)	11b
Sunum Kapları (3adet)	17a, 32b, 35a

Tablo 6: Kap Kacak

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İbrik: Farsça âbrîz “su döken” kelimesinin Arapça karşılığı ibriktir. Kur'an'ın bir yerinde (ebârîk) kelimesi geçmektedir. Cennette bulunan Maîn pınarından şarap doldurulan

¹⁶⁵ Remzi Duran ve Ayla Yılmaz, “Anadolu Selçuklu Sanatında Sarmaşık Motifi”, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 2023, S. 87, s. 709.

¹⁶⁶ Gülgün Yılmaz ve Sevcin Türe Ölçer, “Geleneği Betimlemek: El-Hariri'nin Minyatürlü Makamat Nüshalarından Yansıyan Kap-Kacak Kültürü”, Sanat ve Gelenek, Edirne 2023, s.10.

kapların bir türünü ifade etmektedir. Hz. Muhammed de bu kelimeyi kullanmış ve Kevser havuzunun kapları var mı? diye soran bir sahabeye gökteki yıldızların sayısınca altın ve gümüş ibrikleri olduğu cevabını vermiştir.¹⁶⁷Varak 7a’da biri kulplu biri kulpsuz olmak üzere iki adet ibrik yer almaktadır. Varak 23b’de beş adet ibrik görülmektedir. Üst bölümde yer alan ibriklerden biri altın rengi olup yüksekçe bir nesne üzerinde yer almaktadır. Diğer ikisi ise toprak zemin üzerindedir. Biri gümüş renkli olup dilimlidir. Diğeri ise lacivert renkli olup üzeri gümüş renkli süslemelere sahiptir. Alt bölümde yer alan ise kahverengi olup yerde fayans üzerinde bulunmaktadır. Alt bölümde yer alan ikinci ibrik ise deforme olduğu için renk ve şekli anlaşılmamaktadır.

Şamdan: Birçok biçimde ve boyda pirinç, gümüş, altın gibi malzemelerden yapılmaktadır. Manevi bir aydınlatmayı temsil eden şamdan özellikle Mûsevîlik’te özel yere sahip bir semboldür. İslami açıdan ise herhangi bir sembolik değeri olmadığı ifade edilmektedir.¹⁶⁸Varak 7a’da mekânın ikinci katında uyuyan figürün arkasında altın rengi bir şamdan görülmektedir.

Sûrahi: Her türlü sıvı içeceğin servisi için kullanılmaktadır. Minyatür eserlerde ziyafet, düğün ve eğlence sahnelerinde görülmektedir.¹⁶⁹ Varak 7a’da iç mekânın ikinci katında uyuyan figürün başucunda altın rengi bir sûrahi görülmektedir. Varak 11b’de niş içerisine yerleştirilmiş iki adet altın rengi sûrahi yer almaktadır. Sûrahilerden birisi siyah renkli altın süslemeli bir küp üzerinde durmaktadır. Varak 24a’da niş içerisine yerleştirilmiş bir adet altın rengi sûrahi bulunmaktadır.

Kâse: Yemekli meclislerin tasvir edildiği minyatürlerde genellikle küresel gövdeli derin kaplar görülmektedir. Bunlar aynı zamanda birkaç insanın birlikte kullanım amacı güden katı ve sıvı yiyecek ikram kaplarıdır.¹⁷⁰Varak 11b’de niş içerisine yerleştirilmiş iki adet altın rengi kâse görülmektedir. Varak 17a’da içerisinde kırmızı renkli meyveler bulunan altın rengi bir kâse yer almaktadır. Varak 24a’da niş içerisinde altın rengi bir kâse görülmektedir. Varak 35a’da tepsi içerisinde bir adet altın kâse görülmektedir.

Vazo: Bazen boş olarak bazen de içlerinde çiçek, kokulu otlar konmuş olarak mekânı süsleyen objelerden biri olarak minyatür eserlerde görülebilmektedir.¹⁷¹Varak 21a’da

¹⁶⁷ Nebi Bozkurt ve Selda Kalfazade, “İbrîk” maddesi, DİA, C. 21, İstanbul 2020, s.372.

¹⁶⁸ Nebi Bozkurt, “Şamdan” maddesi, DİA, İstanbul 2010, C.38, s.329.

¹⁶⁹ Yılmaz ve Türe Ölçer, agm, s. 17.

¹⁷⁰ Yılmaz ve Türe Ölçer, agm, s.13.

¹⁷¹ Yılmaz ve Türe Ölçer, agm, s. 22

sayfanın sağında bir vazo yer almaktadır. Yeşil renkli ve dilimli vazo, kulplu bir kupa şeklindedir. Varak 23b’de ise süslemeli bir vazo görölmektedir. Yüksek bir kaide üzerinde bulunan vazo açık mavi renkli olup kupa şeklinde tasvir edilmiştir.

Gülebdan/Şişe: Sofralarda soğuk içecekleri koymak ve sunum yapmak için kullanılmaktadır. İnce uzun boyunlu ve şişkin gövdelidir. Bu formdaki şişelere 9. yüzyılda Abbasi duvar resimlerinden 16. yüzyıl Osmanlı seramiklerine, tüm İslam âleminde fiziki olarak ve tasvir sanatlarında birçok örneğine rastlanmaktadır.¹⁷²Varak 17a’da altın rengi bir şişe yer almaktadır. Varak 35a’da altın tepsi içerisinde bir kâse bir sürahi ve bir de altın rengi ince uzun boyunlu şişkin gövdeli şişe yer almaktadır.

Küp: Geniş ağızlı, oval gövdeli, yuvarlak ya da sivri tabanlı büyük kaplardır. Yaygın olarak hububat depolamak için kullanılmışlardır.¹⁷³ Varak 11b’de niş içerisine yerleştirilmiş siyah renkli altın süslemeli bir adet küp vardır.

¹⁷² Yılmaz ve Türe Ölçer, agm, s. 19.

¹⁷³ Yılmaz ve Türe Ölçer, agm, s. 21.

4. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Yıldız Sarayı Koleksiyonu'nun bir parçası olan Murakkaât, 2016 yılında kapsamlı bir restorasyon ve konservasyon geçirmiş olması nedeniyle iyi durumdadır. Eser seksen dokuz adet varaktan oluşmaktadır. Bunların kırk bir tanesi minyatürlü olup kırk sekiz adedinde Farsça, Arapça ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış hadis, özdeyiş, şiir, vecize, salavat ve benzeri içerikleri olan hat örnekleri yer almaktadır. Yazmanın her sayfası altın aharladır. Sayfa zeminlerinde ağırlıklı olarak krem, sarının tonları, mavi, yeşil, pembe gibi renkler kullanılmıştır. Ayrıca bazı sayfalarda ebru sanatını andıran süslemelere yer verilmiştir. Sayfa süslemelerinin dikkat çekici bir diğer özelliği de aharlı sayfaların üstünde yer alan su damlacığı şeklindeki altın yıldız bezemelerdir.

Eser koyu kahverengi lake bir cilde sahip olup oldukça renkli ve canlı bir şekilde ortaya konmuş tezyinata sahiptir. Merkezindeki altın baskı şemsede altı peri/melek figürüne yer verilmiş olup etrafı kırmızı, altın, mavi renkleri kullanılarak yapılmış hatayî ve çeşitli kuş sembolleri dolgulanmıştır. Bu süslemeler kitabın arka kapağında ve mıklep kısmında da devam etmektedir. Murakkaat'ın yirmi dokuz varağında hayvan ve insan figürleri ile oluşturulan kompozisyona sahip minyatürler, dokuzunda tekli figür içeren tasvirler ve üçünde ise eskiz şeklinde yapılmış çizimler mevcuttur. Büyük bir özen ve ustalıkla yapıştırılmış minyatürlerin çevresi çok katmanlı ve renkli cetveller ile sınırlandırılmıştır. Çoğu varakta konuları birbirinden farklı minyatür bir arada yer verilmiştir. (Varak No: 6a-6b).

Giriş (dibace) bölümü hariç üç bölüme ayrılarak değerlendirilen Murakkaat'ın dibace kısmı yedi varaktan oluşmaktadır. Bu kısımda peygambere ve Allah'a övgüler içeren metinler mevcuttur. Birinci bölümde yer alan otuz bir adet varakta Pançatantra, Kelile ve Dimne, Envar-ı Süheyli, Hümâyunnâme, Mesnevi ve Şehname isimli eserlerde yer alan hikâyelere ait minyatürler bulunmaktadır. İkinci bölümde yer alan yedi varakta tekli portre insan figürleri ve üç varakta ise eskiz minyatürler görülmektedir. Üçüncü bölümde ise Arapça, Farsça ve Çağatay Türkçesi ile yazılmış hatlar mevcuttur. Albüm incelendiğinde kırk bir adet minyatürlü varak içerisinde birden fazla tür olduğu görülmektedir. Eser içerisinde, insan figürlü (17), hayvan figürlü (18), insan ve hayvan figürlerinin aynı kompozisyon içerisinde yer aldığı (15), insan ve fantastik bir varlığın yer aldığı (1) ve eskiz olarak yapılmış (6) tasvir olduğu tespit edilmiştir.

Murakkaat'ta yer alan minyatürler ile 16. Yüzyıl el yazmalarında yer alan minyatürlerle karşılaştırıldığında renk, kompozisyon ve konu açılarından benzerlik ve farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Murakkaat'taki minyatürlerin yirmi altısında Kelile ve Dimne adlı edebi esere dayanan eğitici, öğretici ve yol gösterici konular içeren minyatürler, dört adedinde ise Firdevsi'nin Şehnamesine ait konuları ele alan tasvirler olduğu sonucuna varılmıştır. Varak 17b'de bulunan Hz. Meryem ve Çocuk İsa portre minyatürünün ise Mevlana'nın Mesnevisi ile bağlantılı olabileceği kanısına varılmıştır. Tekli portre minyatürler ise herhangi bir ana kaynağa dayandırılmamıştır.

Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar'da yer alan minyatürler ile 16. yüzyıl Safevi Dönemi Sanat Ekolleri, Akkoyunlu Türkmenleri Dönemi: Şiraz ve Tebriz Ekolü, Safevi Tebriz Ekolü, Kazvin Ekolü ve Osmanlı Ekolüne ait belirlenen minyatürler arasında üslup ve ikonografik açılardan benzerlik ve farklılıklar olduğu görülmektedir.

4.1. Safevi Dönemi Sanat Ekolleri

Safevi dönemi, İslam sanat tarihinde İran sanatının gelişiminde oldukça önemli bir yere sahiptir. Şah Tahmasp döneminde başkent olarak belirlenen Tebriz'de önemli eserler meydana getirilmiştir. Şahın himayesinde saray kütüphanesine gelen sanatçılar birçok kitap sanatlarının en güzel örneklerini ortaya koymuşlardır.

İlerleyen yıllarda ortaya çıkan II. Tebriz üslubu; Şiraz, Türkmen ve Herat ekollerinin sentezidir. Kitap sanatları alanında en önemli eserler bu dönemde meydana getirilmiştir. Devrin en önemli iki örneği Şah Tahmasp Şehnamesi ve Hamse-i Nizami adlı yazma eserlerde yer almaktadır.

Şah Tahmasp döneminde daha önce Herat kütüphanesinde görev yapan ünlü sanatçı Bihzad'ın (H.942/1535/36?) denetiminde bir atölye kurularak çalışmalar yapılmış ve eşsiz minyatürlü yazmalar ortaya konmuştur. Sanatçının eserleri incelendiğinde kompozisyon kurgusuna dikkat edildiği ve metin resim ilişkisinin önem verildiği anlaşılmaktadır. Minyatür yapımında hayal gücünden faydalansa da konuya sadık kaldığı görülmektedir. Bihzad, İranlı sanatçılar arasında yaptığı eserleri gerçekçi bir yaklaşımla ele almış olması yönüyle tanınmaktadır. Bihzad ve öğrencilerinin Tebriz'de ürettiği eserler ile Tebriz Okulu bambaşka bir yapıya bürünmüştür. Onların ortaya koyduğu eserlerde figürlerin duruşu, kompozisyonda geçen olayları yansıtan sahneler, kullanılan renkler, manzaraların ve kayalıkların betimlenişi, çiçek açmış ağaç dalları gibi öğeler

büyük bir ustalıkla resmedilmiştir.¹⁷⁴ Bu dönemin önemli bir diğer sanatçısı ise Bihzad'dan sonra gelen Sultan Muhammed'dir.¹⁷⁵

Görsel 53: Minyatürleri Bihzâd'a Atfedilen Dihlevî'nin Heşt Bihişt Mesnevisinin Sürek Avını Tasvir Eden Takdim Sayfalarından Biri (TSMK, Hazine, nr. 676)

Kaynak: <https://islamansiklopedisi.org.tr/bihzad> (Erişim Tarihi: 20.12.2024)

Safevilerin Herat üslubunun en ünlü sanatçısı olan Bihzad'ın eserlerinde gördüğümüz kompozisyon dışına taşan yaşlı ağaçlar, göğe doğru yükselen kütleli kayalar, hayvan figürleri ve insan figürlerinde görülen üslup özellikleri, murakkaat içerisinde bulunan minyatürlerle karşılaştırıldığında kısmen de olsa üslup ve ikonografi açısından benzerlikler gösterdikleri tespit edilmiştir.

Dihlevî'nin Heşt Bihişt Mesnevisinde Sürek Avı sahnesi tasvir edilmiştir (Görsel 52). Sahnede insan ve hayvan figürlerinin bir arada betimlendiği görülmektedir. Murakkaat varak 19a alt minyatürde de bir av sahnesi görülmektedir. Heşt Bihişte yer alan av

¹⁷⁴ Filiz Çağman, "Bihzad", DİA, C. 6, 1992, s. 147,148

¹⁷⁵ Sogol Badrı, Safevi Dönemi Minyatürlü Eserlerinden Tahmasp Şeyhnamesi'ndeki At Zırhları ve Eyer Örtülerinin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2024, s. 15.

tasvirin aksine, Murakkaat varak 19a'da yer alan minyatürün konusu hayvanlar arasında geçen bir avlanma hikâyesidir.

Minyatürleri Bihzad'a atfedilen Dihlevi'nin Heşt Bihişt mesnevisi içerisinde yer alan takdim sayfalarından birisi olan süre avında, minyatürün sağ alt köşesinde görülen yaşlı çınar ağacı ile Murakkaat varak 19a'da bulunan, kökleri mavi renkli bir kaya kütlelerinden çıkan çınar ağacı arasında kompozisyon düzeni bakımından benzerlikler olduğu görülmektedir. İki minyatürde de çınar ağacının kompozisyonun dışına taşması, ağaçların renkleri ve bazı dallarının yapraksız ve kuru olması da diğer benzerliktir. Varak 19a üst minyatürde görülen abartılı kaya kütleleri ile süre avı sahnesindeki kaya kütleleri de benzerlik gösterir. Süre avı sahnesinde olduğu gibi, varak 19a alt minyatürde de gökyüzü altın rengine boyanmıştır. Dihlevi'nin Heşt Bihişt içerisinde bulunan süre avı sahnesinde resmin ortasında yer alan aslan figürü ve Murakkaat varak 45b'de yer alan aslan figürü, tasvir ediliş biçimleri bakımından benzerdir.

Heşt Bihişt'in süre avı sahnesinde canlı renkler kullanılmışken Murakkaat varak 19a'da pastel tonları kullanılmıştır. Ayrıca süre avı sahnesinde birçok hayvan ve insan figürü yer alırken varak 19a'da sadece hayvan figürleri bulunmaktadır. Süre avında altın rengine boyanmış olan gökyüzünün, varak 19a üst minyatürde koyu mavi olduğu görülmektedir. Süre avı sahnesinde yer alan aslan figürü kahverenginin tonlarında, varak 45b'de bulunan aslan figürü ise renklendirilmemiştir.

Hamse-i Nizami'de bulunan minyatürde sarı, kırmızı, siyah, altın yıldız gibi resme sıcaklık katan canlı renklere yer verilirken Murakkaat varak 24a'da ise firuze yeşili, mavinin tonları, kahverenginin tonları gibi daha soğuk ve pastel renkler kullanılmıştır.

Heşt Bihişt'in Süre Avı ve Murakkaat varak 19a'da görülen minyatürlerde arazinin geriye doğru yükseldiği ve abartılı kayalar ile son bulduğu görülmektedir. Kayaların ardında ise altın rengi gökyüzü bulunmaktadır. Av sahnesinde figürler yatık bir yarım daire oluşturacak şekilde dizilmiş, ortada ise avlanan figürler görülmektedir. Murakkaat Varak 19a'da alt minyatürde yer alan av sahnesinde de figürlerin, Heşt Bihişt'in av sahnesinde olduğu gibi yarım daire oluşturacak şekilde konumlandırıldığı görülmektedir. Olay sahnenin merkezine yerleştirilmiştir. Varak 19a üst minyatürde kompozisyon kütleli kahverengi kayalar ile tamamlanmıştır. Av sahnesi ve varak 19a'da görülen üst minyatürde kompozisyon engebeli fakat yatay bir arazide tasvir edilmiştir. Arazi

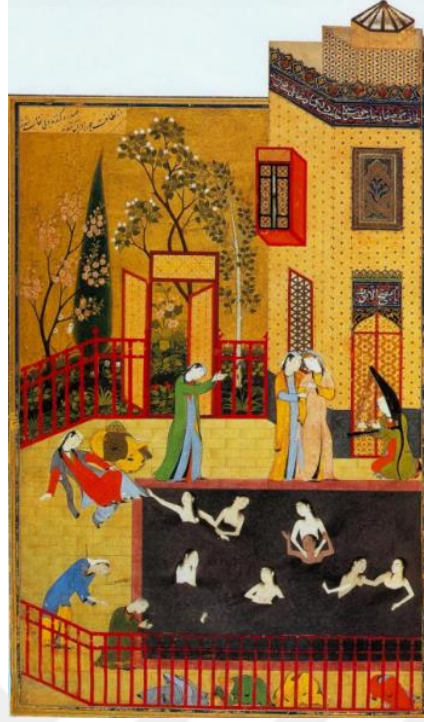
bitiminden lacivert renkli gökyüzüne doğru yükselen yeşil bitki tasvirleri, resme derinlik katmaktadır.

Av sahnesinde sayfanın altından ve üstünden arazinin çerçeve dışına taştığı görülmektedir. Sahnenin sağ alt köşesinde yer alan koyu ve açık yeşil renkli yaprakları olan çınar ağacı da sayfa dışına taşmaktadır. Kompozisyonda sarı, pembe ve mavinin tonlarında boyanmış kaya kütleleri ve bu kaya kütleleri üzerine yerleştirilmiş kısmen kuru dalları olan yeşil ağaçlar görülmektedir. Varak 19a'da bulunan minyatürde de sahne dışına taşan yeşil yapraklı kısmen kuru dalları olan büyük bir çınar ağacı bulunmaktadır. Yeşil yapraklı bodur ağaç örneği bu minyatürde de karşımıza çıkmaktadır.

Hamse-i Nizami ve Murakkaat varak 24a'da yer alan çiçekli ağaçlar ve hançer yapraklı bitki toplulukları arasında da benzerlikler olduğu tespit edilmiştir.

Murakkaat varak 19a'da görülen bitki örtüsü daha abartılı ve pastel tonlarda boyanmıştır. Aynı sahnede, iri geniş yapraklı bitki öbeklerinin yanında hançervari ince uzun yapraklı bitkiler ve Uzak Doğu Asya esintisi gösteren bir bambu bitkisi bulunmaktadır. Heşt Bihişt'in Av Sahnesinde resmin merkezine küçük yeşil yapraklı bir ağaç yerleştirilmişken, Murakkaat varak 19a alt minyatürde ise kompozisyonun merkezine dalları sayfanın dışına taşan yaşlı çınar ağacının kökleri konumlandırılmıştır. Hamse-i Nizami'de farklı olarak servi ağacına yer verilmiştir.

Sürek avı sahnesinde hem insan hem de hayvan figürlerinin bir arada tasvir edildiği görülürken, Murakkaat varak 19a'daki minyatürde ise sadece hayvan figürleri tasvir edilmiştir.

Görsel 54: Havuzunda Yıkanan Kızları Gören Bahçenin Sahibi¹⁷⁶

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/kamal-ud-din-behzad/a-miniature-painting-from-the-iskandarnama-1495> (Erişim Tarihi: 20.12.2024)

Hamse-i Nizami (Görsel 53) ve murakkaat varak 24a'da (Görsel 32) yer alan minyatürlerde, iç ve dış mekân birlikte tasvir edilmiştir. Mimari yapılara bakıldığında her iki mekânında geometrik formlu çinilerle kaplandıkları görülmektedir. Hamse-i Nizami'de iki katlı mimari yapı dıştan tasvir edilirken Murakkaat varak 24a'da ise iç mekân sunulmuştur.

Hamse-i Nizami adlı minyatür eserde on beş kadın figürü karşımıza çıkmaktadır. Bu figürlerden sekiz tanesi çıplak vaziyette havuz içerisinde eğlenir şekildedir. Geri kalan yedi figür ise havuz etrafına yarım daire oluşturacak şekilde konumlandırılmışlardır.

Kemaleddin Bihzad'ın minyatürlediği Hamse-i Nizami içerisinde yer alan minyatürde, Türk tipi diye tespit ettiğimiz kadın figürlerin olduğu görülmektedir. Havuz kenarında uzanır vaziyette oturan kadın figür ele alındığında Murakkaat içerisinde yer alan 24a varak numaralı minyatürde yatakta oturan kadın figürü, havuz başında oturan kadın figürü ile başını hafifçe öne eğişi, kollarının duruş şekli, yüz şekli, oturuş biçimi neredeyse aynıdır.

¹⁷⁶Kemaleddin Behzad, Hamse-i Nizami, Varak 190a.

Karşılaştırmalarını yaptığımız eserlerde yer alan insan ve hayvan figürleri ele alındığında, Heşt Bihişt'te bulunan av sahnesinde on dokuz adet insan figürü, Hamse-i Nizami'de on dört adet insan figürü ve Murakkaat varak 24a'da üç adet insan figürü olduğu, Av Sahnesinde on altı at, bir aslan, iki geyik, iki köpek ve bir tavşan figürü, Murakkaat varak 19b üst minyatürde dört çakal, alt minyatürde ise bir kedi, bir fare, bir baykuş ve bir gelincik figürünün yer aldığı görülmüştür.

4.2. Akkoyunlu Türkmenleri Dönemi: Şiraz ve Tebriz Ekolü

Akkoyunlular XV. yüzyılın başında Doğu Anadolu'ya yerleşmiş ve devlet haline gelmişlerdir. Tebriz'i başkent olarak seçen Uzun Hasan'ın şehri imar ettirerek saray inşa ettirdiği bilinmektedir. Timurluların 1469 yılında Uzun Hasan'a Karabağ'da yenilmesinin ardından, Heratlı sanatkâr ve ilim adamlarını himayesine alarak Şiraz'da bulunan atölyesine getirmiş olması muhtemeldir. Akkoyunlu Türkmenleri döneminde minyatür sanatına hamilik yapan en önemli hükümdarlar; Sultan Yakub ve Sultan Halil olmuştur. Uzun Hasan'ın hükümdarlığı sırasında Şiraz valisi olan oğlu Sultan Halil himayesinde, Şiraz'da minyatür sanatı önemli gelişmeler göstermiştir. Onun döneminde Şiraz'a özgü kalıplaşmış eyalet üslubunun kaliteli örnekleri verildiği gibi Herat etkisi gösteren farklı ancak orijinal üsluplu minyatürlü yazmalar da üretilmiştir. Şiraz Okulu, Sultan Halil vefat ettikten sonra da varlığını sürdürmüş ve burada birçok minyatürlü yazma hazırlanmıştır. Tebriz sarayında 1478 yılından itibaren Sultan Yakub'un himayesinde -önceden Sultan Halil himayesinde Şiraz'da üretim yapan- birçok nakkaş görev almıştır. Sultan Yakub'un hükümdarlık yıllarında, Tebriz minyatür okulu en üst düzeye ulaşmıştır. Fatih albümü olarak tanınan ve günümüzde Topkapı Sarayı Kütüphanesinde yer alan albümdeki eserlerin birçoğunun onun döneminde hazırlandığı bilinmektedir. Albümlerdeki minyatürlerde görülen Uzakdoğu esintileri Tebriz Sarayındaki sanat ortamının çok renkliliğini ve zenginliğinin bir göstergesidir.

XV. yüzyılın en önemli eserlerinden biri bünyesinde çok sayıda minyatür barındıran Nizami Hamsesi'dir. Eserin yapımına Sultan Halil döneminde başlanmış, Sultan Yakub döneminde Tebriz'de tamamlanmıştır. Eser, Derviş Muhammed ve üstat Şeyhi tarafından resimlenmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁷Saeideh Shahmari, Osmanlı ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışın Etnografik Açıdan İncelemesi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2014, s. 13,14

Murakkaat'ta herhangi bir Mi'rac sahnesi yer almamakla birlikte, varak 31b'de (Görsel 43) bulunan melek figürü, Sultan Muhammed'e atfedilen Nizami Hamsesi'ndeki Mi'rac sahnesindeki melek figürleri (Görsel 54) ile benzerlikler taşımaktadır.

Görsel 55: Hz. Peygamber'in Mi'racı¹⁷⁸

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad/the-ascent-of-muhammad-to-heaven-mi-r-j-khamseh-1543> (Erişim Tarihi: 21.12.2024)

Her iki eserde bulunan melek figürü tasvirleri incelendiğinde yuvarlak ve güze yüzlere sahip oldukları, çekik kaş ve gözlere yer verildiği ve kanat üsluplarının da benzerlik taşıdığı görülmektedir. Melek kanatları geometrik formda, keskin hatlı ve siyah konturla belirginleştirilmiş olarak tasvir edilmiştir. Melek figürlerinin kıyafet tasarımları arasında bazı farklılıklar görülmektedir. Örneğin Murakkaat'taki meleğin elbise kemeri, altın olup kırmızı ve mavi renkli değerli taşlarla süslenmiş iken Mi'rac sahnesindeki meleklerde kuşaklar kullanılmıştır. Her iki eserde de kumaş kıvrımlarıyla resme hareketlilik kazandırılmıştır. Varak 31b'de yer alan portre melek figürü durağan olup minyatürde herhangi bir canlılık görülememektedir. Mi'rac sahnesinde ise bunun aksine tam

¹⁷⁸Hamse-i Nizâmî, 1539-1543 (Şayistefer, 2005: 142)

anlamıyla hareket, heyecan ve canlılık okuyucuya verilmektedir. Meleklerin havada süzülüşü, Hz. Peygamberin bineğinin yukarı doğru koşar şekilde betimlenişi resme hareketlilik kazandıran yaklaşımlardır.

Mi'rac sahnesinde; minyatürün merkezinde olayın ana karakteri Hz. Muhammed'dir ve Burak adı verilen bineği üzerinde göklere doğru yükselirken çevresine altın yaldızla renklendirilmiş alevler saçmaktadır. Etrafı spiral şeklinde dizilmiş on altı adet melek figürü ile çevrelenmiştir. Burak göğsü doğru dört nala koşar gibi resmedilmiştir. Pembenin tonlarında boyanmış olan vücudu bir geyiği andırmaktadır. Kuyruğu ise aslankuyruğuna benzemektedir. Burak'ın yüzü kompozisyonda yer alan melek figürleriyle bir tipte olup başında altın tacı vardır. Sayfa hiç boş yer kalmayacak şekilde tezyin edilmiştir. Meleklerin ve binek hayvanının hareket halinde resmedilmiş olmaları resme bir canlılık kazandırmaktadır. Olayın gökyüzünde geçtiği hissini okuyucuya vermek için nakkaş bineğin arka ayakları altında bulutların arasından kısmen görünen dünya ve atmosferini ustalıkla resmetmiştir. Meleklerin dizilişi, fon üzerindeki renk değişimleri resme derinlik ve gerçekçilik katmaktadır. Murakkaat varak 31b'de bulunan portre melek figürü minyatürün merkezine konumlandırılmış fantastik bir canlının kucağında resmedilmiştir. Kollarında ve bacağına altın tirazlar olan figürün, yüzü aslan-boğa karışımı bir hayvanı andırmaktadır. Konu ve kompozisyonları farklı olsa da meleklerin yüz ifadeleri, giyim-kuşamları, kanat tasarımları benzerdir.

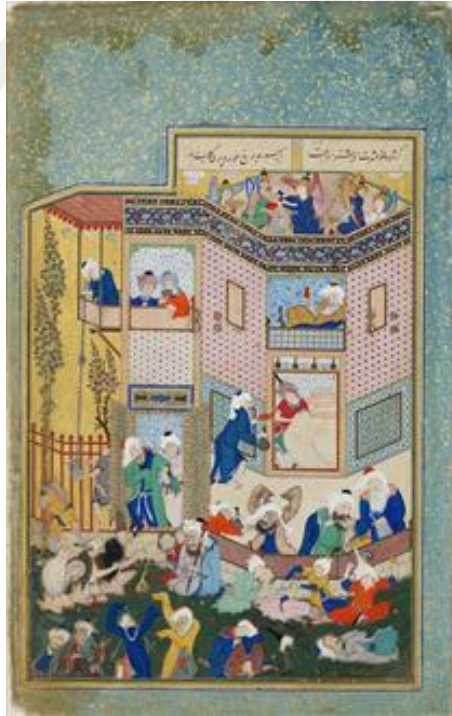
Görsel 56: Sultan Muhammed'e Atfedilen Bir Portre¹⁷⁹

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad/unknown-title> (Erişim Tarihi: 20.12.2024)

¹⁷⁹<https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad> (20.12.2024)

Yine Sultan Muhammed'e atfedilen kitap okuyan bir gencin tasvir edildiği portre (Görsel 55) ile murakkaat varak 26a'da (Görsel 36) bulunan kitap okuyan portre minyatür arasında benzerlikler söz konusudur. Sultan Muhammed'e atfedilen minyatürde (Görsel 55) çiçekler açmış bir bahar dalı altında, kaya üzerine oturmuş ve elinde tuttuğu kitabı okuyan genç soylu, Murakkaat varak 26a'da bulunan ve dizleri üzerine oturmuş elindeki kitabı okuyan figür ile hem durağan hem de benzer oturma biçimiyle tasvir edilmeleri açılarından benzerdir.

Sultan Muhammed'e atfedilen portrede bulunan soylu figür iki eliyle tuttuğu kitabı okumaktadır. İki katlı bir kıyafet tasarımı vardır. Üstte mavi renkli önü açık sade bir kaftan, içte ise altın yıldız nakış işlemeli çapraz yakalı kahverengi renkli bir elbise bulunmaktadır. Elbisenin belinde tokalı bir kemer ve kemerde takılı bir hançer görülmektedir. Başında tac-ı haydari denilen kırmızı sorguçlu beyaz sarığı vardır. Sarığın ön kısmında beyaz ve siyah iki tüy sorguç daha görülmektedir. Murakkaat varak 26a da görülen figür, önden düğmeli turuncu bir kaftan giymiş olup içinde firuze yeşili giysisi yer almaktadır.

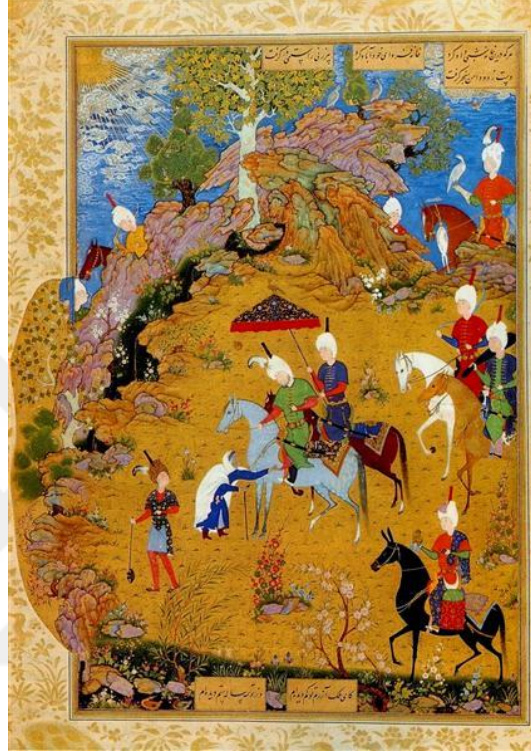

Görsel 57: Sultan Muhammed, Sarhoşluğun Alegorisi¹⁸⁰

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad> (Erişim Tarihi 21.12.2024)

¹⁸⁰<https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad> (21.12.2024)

Sultan Muhammed'e atfedilen Sarhoşluğun Alegorisi (Görsel 56) isimli minyatürde mimari yapı iki katlı ve çokgen bir plana sahip olması bakımından, Murakkaat varak 35a'da (Görsel 50) yer alan yapı ile benzerdir. Aralarındaki farklılık ise Sarhoşluğun Alegorisi'nde dışarıdan resmedilen mimari öge, varak 35a'da hikâyenin konusu gereği içeriden tasvir edilmiştir.

Görsel 58: Nizami'nin Hamse'sinden: Yaşlı Kadının Sultan Sancar'a Şikâyeti, Sultan Muhammed¹⁸¹

Kaynak: <https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad/from-the-khamsa-of-nizami-the-old-woman-complaining-to-sultan-sanjar-1543> (Erişim Tarihi 21.12.2024)

Nizami'nin Hamsesi'nde (Görsel 57) bulunan at figürleri ile Murakkaat varak 33b'de (Görsel 47) bulunan beyaz at figürü arasında, baş duruşu, yüzüne düşen yelelerinin betimlenişi, bacaklarının duruşu ve kullanılan renkler arasında benzerlikler vardır.

Murakkaat varak 33b'de bulunan at figürü portre minyatür olarak resmedilirken, Nizami'nin Hamsesi'nde ise bir kompozisyon içerisinde resmedilmiş yedi adet at figürü yer almaktadır. Atlardan ikisi geriye doğru yükselen zeminin ardından kısmen görülmektedir. İki at figürü ise resmin merkezine yerleştirilmiştir. Sayfanın ön sağ kısmında siyah bir at figürü, onun üzerinde ise yan yana resmedilmiş iki at daha görülmektedir.

¹⁸¹<https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad> (21.12.2024)

4.3. Safevi Tebriz Ekolü

Tebriz minyatür ekolü, Akkoyunlu Türkmen minyatür üslubunun etkisinde gelişme göstermiş ve Safevi Tebriz minyatür sanatında yeni bir üslup görülmeye başlamıştır. Bu üslup değişikliğinde Şah İsmail'in Horasan ve Herat'ı (1510) ele geçirmesi ve dönemin ünlü ressamı Behzad'ı ve diğer sanatkârları Tebriz'e getirmesinin rolü söz konusudur. Heratlı sanatçılar tarafından minyatürleri yapılan eserlerin bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Bu eserlerden Tebriz minyatür üslubunda zengin bir renk paletinin olduğu ve gösterişli kompozisyonlara yer verildiği anlaşılmaktadır. Kalabalık sahnelerdeki aşırı tezyinat, ince işçilikleriyle dikkat çekmektedir. Safevi minyatürlerinde yer alan figürlerin başında, dönemin modasını yansıtan sarıklardaki “tac-ı haydari” adı verilen uzun kırmızı serpuşlar dikkat çeken bir diğer unsurdur. Bu ekolde yapılmış eserler arasında “Firdevsi'nin Şehnamesi” ve “Nizami'nin Hamsesi” yer almaktadır. Murakkaat içerisinde bulunan varak 17a, 22b, 28a, 30a-b ve 35a'da yer alan altı adet minyatürün ana kaynağının Şehname-i Firdevsi olması, iki eser arasında konu bakımından benzerlik olduğunu sergilemektedir.

Görsel 59: Zahhâk'ın Alimlere Danışması, Şah Tahmasp Şehnâmesi, Tebriz¹⁸²

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3292868> (Erişim Tarihi 21.12.2024)

Şah Tahmasp Şehnamesi'nde Zahhak'ın âlimlere danışması isimli minyatürde (Görsel 58) yer alan insan figürleri; giyim-kuşam tasarımları, başlarında bulunan tac-ı haydari adı

¹⁸² Gülsen Tezcan Kaya, “Aydınlıktan Karanlığa Geçen Bir Karakter: İslam Resminde Zahhâk Betimi Üzerine Bir Değerlendirme”, Mevzu Sosyal Bilimler Dergisi, 2023, s. 821.

verilen kırmızı sorguçlu sarıkları, kullanılan renk paleti, figürlerin ustaca kompozisyon içerisine yerleştirilmeleri bakımından Murakkaat varak 30a'da bulunan ve ana kaynağı Şehname-i Firdevsi olan minyatür ile benzerlikler göstermektedir.

Her iki sahnede de iç ve dış mekân birlikte resmedilmiştir. Ana figürler resmin merkezine alınarak yüksek bir platform üzerine konumlandırılmışlardır. Mekânın geometrik formu ve arazinin geriye doğru yükseltilmesi resme derinlik kazandırmıştır. İki eserde de mimari öğeler ve insan figürleri kompozisyon içerisine özenle yerleştirilmiştir. İç ve dış mekânın birlikte resmedildiği şehname sahnesinde, iç mekânı dış mekândan ayırmak için kullanılan çit, çit arkasından görülen servi ve bahar dalları neredeyse aynı kompozisyon düzenindedir.

Murakkaat varak 30a'da mimari yapı resmin merkezine konumlandırılmıştır. Yapının arkasından, sağından ve solundan dış mekân kısmen de olsa görülmektedir. Varak 30a'da bulunan minyatür bu yönüyle Şah Tahmasp Şehnamesinde yer alan minyatürden ayrılmaktadır. Şah Tahmasp Şehnamesindeki çiçek açmış bahar dalı, servi ağaçları ve geriye doğru yükselen arazinin tasviri varak 30a ile benzerlik göstermektedir.

Murakkaat'ta bulunan minyatürde dış mekân kullanımı Şehname'ye nazaran daha fazladır. İç mekânın sağında, solunda ve tahtın arkasında doğa manzarası görülmektedir. Şehname'de kompozisyonun büyük çoğunluğu iç mekâna ayrılmış olup resmin sağ üst köşesinde geriye doğru yükselen altın yıldızla renklendirilen tepe ve üzerinde yer alan öbek öbek çiçek tasvirleri bulunmaktadır. Murakkaat'ta tahtta oturan figürün arkasında tasvir edilen iki adet servi ağacı burada kompozisyonun sağında resmedilmiştir.

Hem Şehname'de hem de varak 30a'da yer alan minyatürde benzerlik gösteren bir diğer unsur ise kompozisyonu oluşturan kalabalık insan figürleridir. Şehnamede yirmi dört adet insan figürü hareket halinde betimlenmiştir. Bunlardan sekiz tanesi mekânın dışında, geri kalan figürler ise yapının içindedir. Varak 30a'da ise yirmi bir insan figürüne yer verilmiştir. Bu figürlerden yedi tanesi yapının içinde geri kalanlar ise dışında resmedilmiştir.

Şehnamede yer alan figürler ile varak 30a'da yer alan figürler karşılaştırıldığında, giyim-kuşam tasarımları, tac-ı haydari adı verilen başlıkları ve yüz tiplerinin benzerlik gösterdiği izlenebilmektedir.

Şehname ile Murakkaat varak 30a'da bulunan minyatürlerdeki yapılarda farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Varak 30a'da yer alan yapıda, ana karakter hem iç hem de dış

mekânı anımsatan yuvarlak formlu bir kemer altında tasvir edilmiştir. Tahtın üstünde bir saye görülmektedir. Şehnamede ise ana karakterin bulunduğu alan sivri kemerlidir ve bir otağı andırmaktadır.

4.4. Kazvin Ekolü

Şah Tahmasp, Kazvin’i 1548 yılında Safeviler’in başkenti yapmıştır. Bu dönemde Kazvin, Tebriz sanat işliklerine de ev sahipliği yapmıştır. Kazvin Ekolü, önceleri Tebriz üslubunun etkisinde eserler ortaya koyarken ilerleyen süreçte kısmen de olsa kendi üslubunu ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu yeni üslupta çerçeve dışına taşan doğa unsurları üslubun en belirleyici özelliği olmuştur. Figürlerin zarif, ince boyunlu ve geniş omuzlu, çekik kaşlı ve çekik gözlü tasarlanması da dikkat çeken uygulamalardır. Zülüfler yanaklara doğru uzatılmaktadır. Doğa tasvirlerinde iri çınar ağaçlarına sıkça yer verilmiştir. Bu dönemin bilinen en önemli örnekleri; üzerinde tarihi olmayan bir Şâhnâme nüshası ile (TSMK, Hazine, nr. 1513) Meşhed Valisi İbrâhim Mirza için hazırlanan Molla Câmi’nin Heft Evren (New York Freer Galery Art, nr. 46.12) ve Yûsuf u Züleyhâ (British Museum, Or., nr. 4222)’dir.¹⁸³

Görsel 60: Shelia Canby, Persian Painting, London

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2692348> (Erişim Tarihi 21.12.2024)

Murakkaat varak 30a’da yer alan minyatürün ana kaynağı Şehname’dir ve konusu bir kahramanlık öyküsüdür (Görsel 41). Şehnamede (Görsel 59) yer alan Rüstem figürü ile

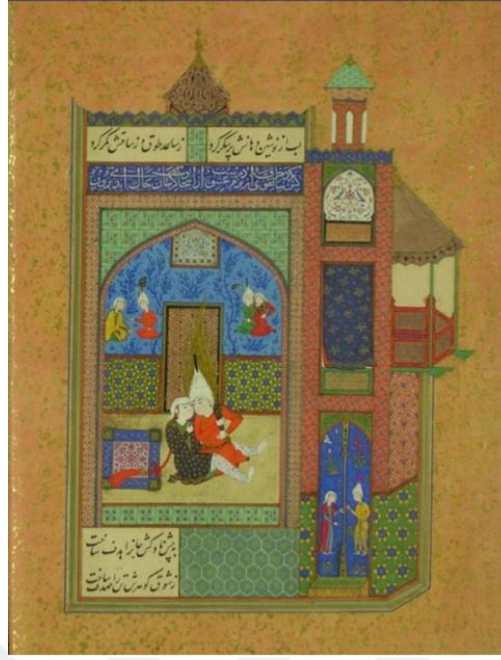
¹⁸³ F.Banu Mahir, “Minyatür”, DİA, C. 30, s.120.

murakkaat varak 30a'da (Görsel 41) yer alan Rüstem figürlerinin, kıyafet tasarımları ve miğferleri form olarak benzerdir. Şehnamede yer alan minyatür Rüstem ile Ak Dev'in mücadele ettiği karanlık mağara, varak 11a'da Dimne'nin zindana atıldığı karanlık mağarayı hatırlatır (Görsel 18). İki minyatürde de abartılı kayalar, mavi gökyüzü görülür. Şehnamede yer alan Rüstem figürünün iki katlı tasarlanmış kıyafeti, turuncu ve yeşil renklerde boyanmıştır. Başında kırmızı sorguçlu altın miğfer yer almaktadır. Murakkaat varak 30a'da ise Rüstem figürü kahverengi ve turuncu renkli bir kıyafet giymiş olup altında mavi çizimleri görülmektedir. Başında kaplan formu tüy sorguçlu miğferi bulunmaktadır.

Şehnamede mavinin tonları, siyah, yeşilin tonlarının soğuk renkleri resme hâkimdir. Murakkaat varak 11a'da ise kahverenginin, yeşilin, siyahın ve mavinin en baskın tonlarının kullanıldığı görülmektedir.

Şehnamede görülen kompozisyon, Murakkaat varak 11a'da yer alan Dimne'nin zindana atılması sahnesindeki gibi sadedir. Zemin geriye doğru yükseltilerek resme derinlik kazandırılmıştır. Kompozisyonun merkezine ana karakterlerin yerleştirilmiş olması da Dimne'nin zindana atılma sahnesiyle benzerdir. Mağara detayını okuyucuya hissettirmek amacıyla olayın geçtiği alan siyah renkle belirgin bir hale getirilmiştir. Şehnamede yer alan minyatürde geriye doğru yükselen zemin üzerinde abartılı kayalar, kayalar üzerine yerleştirilmiş kuru ağaçlar ve mavi gökyüzünde Çin bulutu kümesi ile resim sonlandırılmıştır. Varak 11a'da kompozisyonu tamamlayan iri ve ince hançer yapraklı yeşil bitkiler ve sahnenin dışına taşmış üç farklı ağaç görülmektedir. Şehname'deki göğe doğru yükselen abartılı kaya kütleleri, varak 11a'da yer alan kayalarla benzerlik göstermektedir. İki minyatürde de kompozisyonun büyük bölümünü bu kaya kütleleri oluşturmaktadır. Kazvin ekolünün belirleyici öğelerinden biri olan kompozisyon dışına taşan ağaçlar hem Şehnamede yer alan minyatürde hem de Murakkaat'ta yer alan çeşitli minyatürlerde görmek mümkündür.

Şehnamede yer alan minyatürde açık ve koyu yeşil yapraklı olarak tasvir edilen çınar ağacı, murakkaat varak 11a ve 30a da bulunan ağaçlardan farklıdır. Şehnamede açık mavi, açık kahverengi ve gümüş rengi olarak tasvir edilen kayalıklar, varak 11a'da tasvir edilen koyu kahverengi kayalıklardan ayrılmaktadır. Şehnamede yer alan minyatürde kurumuş ağaçların işlenmesi de varak 11a ve 30a'da yer alan yeşil renkli ağaçlardan farklıdır.

Görsel 61: Câmi, Yûsuf u Züleyhâ, Topkapı Sarayı Müzesi, R. 910¹⁸⁴

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2133376> (Erişim Tarihi: 10.12.2024)

Câmi'nin, Yûsuf u Züleyhâ minyatür eserinde hikâye bir mimari yapı içerisinde geçmektedir (Görsel 60). İki katlı tasvir edilmiş olan yapı hem içeriden hem de dışarıdan görülmektedir. İç mekânda sivri kemerli bir niş içerisinde hikâyenin kahramanları bulunmaktadır. Mimari yapı yeşilin ve mavinin tonlarında altın yıldız süslemeli çinilerle kaplıdır. Burada görülen çini süslemeler Murakkaat varak 24a'da (Görsel 32) bulunan çini süslemelerle renk ve motif açılarından benzerdir. Murakkaat 24a'da bulunan minyatürde yer alan yapı tek katlı oluşu, çini haricinde süslemelerde tuğla detaylarının kullanılışı yönünden, Câmi'nin, Yûsuf u Züleyhâ adlı minyatür eserinde bulunan mimari yapıdan ayrılır. Şehnamede bulunan minyatürde insan, dev, kuş figürü yer alırken, Murakkaat varak 30a'da yirmi bir insan ve bir adet at figürü görülür. Varak 11a'da ise bir çakal figürü görülmektedir. Şehnamede bulunan minyatürde yer alan figür karanlık bir mağarada Ak Dev ile mücadele eder şekilde tasvir edilmiştir. Figürün kıyafeti iki katlı olarak betimlenmiştir. Yeşil kaftanının altında turuncu iç giysisi, başında kırmızı sorguçlu altın miğferi yer almaktadır. Varak 30a'da bulunan minyatürde görülen insan figürleri kompozisyon içerisine orantılı olarak dağılmış olup bir kısmı mimari yapı içerisinde bir

¹⁸⁴ Elife Ateş, "Câmi'nin Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevisinde Metin ve Minyatür İlişkisi", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2022, 8/1, s. 9.

kısmı ise dış mekânda tasvir edilmişlerdir. Aynı kompozisyon içerisinde yer alan at figürü ise sayfanın solunda olup sadece baş kısmı görülmektedir.

Şehnamede bulunan minyatürde yer alan Rüstem figürü, giyim-kuşam tasarımı ve yüz tasviri ile Murakkaat varak 30a’da görülen Rüstem figürüyle benzerdir.

Görsel 62: Molla Câmi, Yûsuf u Züleyhâ, Topkapı Sarayı Müzesi, R.910¹⁸⁵

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2133376> (Erişim Tarihi: 10.12.2024)

Molla Câmi’nin Yûsuf u Züleyhâ (Görsel 61) adlı minyatüründe dokuz at figürü tasviri yer almaktadır. Atlardan üçü yukarı doğru yan yana dizili şekilde sayfanın sol tarafında yer almaktadır. Sadece başları ve vücutlarının bir kısmı görülebilmektedir. Sayfanın sağında aynı şekilde dizilmiş ve vücutlarının ön kısmının görülebildiği dört at figürü daha bulunmaktadır. Sayfanın sağ alt köşesinde tam bir at figürü yer almaktadır. Molla Câmi’nin Yûsuf u Züleyhâ adlı minyatür eserinde bulunan at figürleri ile Murakkaat varak 30b (Görsel 42) ve 33b’de (Görsel 47) bulunan at figürleri üslup açısından benzerken, kullanılan renkler açısından farklılık göstermektedir.

¹⁸⁵ Ateş, a.e., s. 12.

Görsel 63: Shelia Canby, Persian Painting, London 1993, s. 92¹⁸⁶

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2692348> (Erişim Tarihi: 10.12.2024)

Şehnamede yer alan minyatürde karanlık mağara içerisinde, Rüstem tarafından öldürülen dev figürü yer almaktadır (Görsel 62). Bir bacağı kopmuş, yerde yatar durumda tasvir edilmiştir. Alnında geyik boynuzunu andıran çatallı bir çift beyaz boynuz bulunmaktadır. Bacakları arasından beyaz kuyruğu seçilmektedir. Kolunda altın tiraz görülmektedir. Murakkaat varak 7a (Görsel 14) ve 31b’de (Görsel43) bulunan fantastik figürlerle üslup açısından benzerlikler taşımaktadır. Her üç minyatürde de figürler boynuzlu, çıplak ayaklı uzun tırnaklı korkutucu varlıklar olarak tasvir edilmişlerdir. Fantastik figürlerin boynuz, kıyafet tasarımları ve yüz tasvirleri farklıdır. Murakkaat içerisinde bulunan figürlerden varak 7a’da yer alan şeytan tek boynuzlu, varak 31b’de bulunan dev figürü ise boğa boynuzlu olarak tasvir edilmiştir. Varak 7a’da tasvir edilen şeytan figürü giysi tasarımı olarak da diğer iki figürden ayrılmaktadır.

4.5. Osmanlı Ekolü

Osmanlılardan günümüze ulaşan ve 16. yüzyıl’a tarihlendirilen çok sayıda minyatürlü yazma eser müzelerde yer almaktadır. Osmanlı ve Safeviler arasında gerçekleşen

¹⁸⁶ Konyalı, agt., s. 354.

mücadeleler sırasında kültürel olarak etkileşimler gerçekleştiği bilinmektedir. Safevi sanatına ait değerli taşlarla süslenmiş birçok yazma eserin, Osmanlı padişahları ve devlet adamları tarafından temin edildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu dönemde Safevilerden Osmanlı topraklarına kitap girişi çok olsa da Osmanlı kitap sanatlarının asıl gelişim kaynağını Karakoyunlu, Akkoyunlu Türkmenleri ve Timurluların minyatür, tezhip ve cilt gelenekleri oluşturmaktadır. Bunun sebebi Türklerin Orta Asyalı akrabaları ile kültürel bağlarının olmasıdır. Tebriz şehri, Akkoyunlular ve Safeviler döneminde başkentlik yapmış ve burada bulunan saray kitaphanesi işlevini sürdürmeye devam etmiştir. Tebriz’de bulunan bu kitaphanede Timurlu, Tebriz ve Şiraz Türkmen üslupları ile Herat’taki Timurlu üslubu birlikte yeni bir sentez meydana getirmişlerdir.

Timurluların son başkenti olan Herat’ta vali olan Şah İsmail’in oğlu Şah Tahmasp, Tebriz’e dönüşünde Timurlu sarayında görevli nakkaşları da beraberinde getirmiştir. Bu nakkaşlar arasında Behzad’da bulunmaktadır. Behzad, Timurluların hükümdarı Hüseyin Mirza’nın sarayında görev yapmış ve hayatının son yıllarında ise Tebriz’de bulunan saray kitaphanesinin başına geçmiştir.

15. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak, İran bölgesinde yapılmış resimli yazmaların yanı sıra bu bölgede yetişmiş ustalar da Osmanlı coğrafyasına gelerek Osmanlı nakkaşhanesinde etkili olmaya başlamışlardır. Özellikle Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim’in 1514 Çaldıran savaşında Tebriz’i alması ve oradaki Türkmen kökenli sanatçıları İstanbul’a getirtmesi yeni bir üslubun doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemden başlayarak 16. yüzyıl sonuna kadar Safevi coğrafyasından Osmanlıya bu el yazmalarının gelişi devam etmiştir. Bu yazmalar kimi zaman satın alınarak kimi zaman da hediye yoluyla saray kütüphanelerine girmiştir.¹⁸⁷

16. yüzyıl Osmanlısının en ünlü sanatçılarından biri Şah Kuli’dir. Bağdatlı olan sanatçı, Tebriz’de Aga Mirek’ten eğitim almıştır. Yavuz Selim’in 1515 yılında yaptığı Tebriz seferinin ardından, sürgün olarak önce Amasya’ya oradan da İstanbul’a gelmiştir. Saz yolu adı verilen üslubun temsilcisidir.¹⁸⁸

Bu dönemin bir diğer usta ismi ise Şah Kuli’nin talebesi olan Kara Memi’dir. 16. yüzyıl Osmanlı minyatür sanatında, yarı üsluplaşmış çiçek desenleri ve bahar dalı

¹⁸⁷ Yağmur Turunç, “Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1984 Envanter Numaralı Firdevsi Şehnamesi Minyatürleri”, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van 2019, s.119, 120.

¹⁸⁸ Fatma Çiçek Derman ve Gülnur Duran, “Şahkuli”, DİA, C.38, İstanbul 2010, s. 283,284

kompozisyonlarıyla kendine özgü bir üslup oluşturmuştur. Bilinen en önemli eserlerinden birisi İstanbul Üniversite Nadir Eserler Kütüphanesinde TY05467 demirbaş numarası ile kayıtlı olan Dîvân-ı Muhibbî'nin tezhipleridir.¹⁸⁹

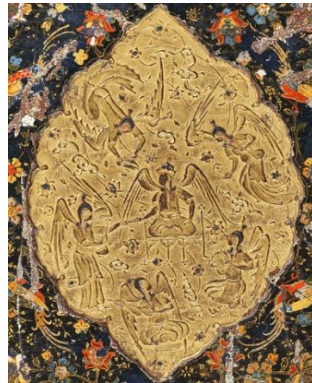
Görsel 64: Divan-ı Muhibbi, NEKTY 05467, Varak 327a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY05467 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

Görsel 65: Şah Kuli, Peri (Washington Freer Gallery of Art)

Kaynak: <https://dumendergi.com/saz-yolu-ustlubunun-orneklerle-anlatimi/> (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

Görsel 66: Albüm Kapağı

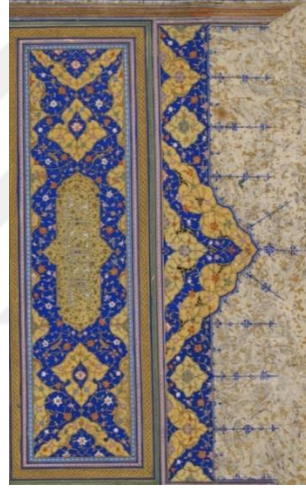
Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

¹⁸⁹ Gülnur Duran, “Kara Memi”, DİA, C. 24, İstanbul 2001, s. 362, 363.

Görsel 67: Varak No: 6a (ayrıntı)

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Görsel 68: Varak No: 1a (ayrıntı)

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi FY01422 (Erişim Tarihi: 10.12.2023)

Görsel 69: Divan-ı Muhibbi, İ.Ü. NEKTY 05467, Varak 3a

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY05467 (Erişim Tarihi: 10.09.2023)

Şah Kuli'na atfedilen peri minyatürü, kanat betimlemesi ve giysi tasarımıyla Murakkaat'ın cildinde yer alan melek/peri tasvirleriyle benzerlik göstermektedir. Divan-ı Muhibbi'de Kara Memi'ye ait stilize çiçek motifi (Görsel 63), Murakkaat varak 6a'da (Görsel 66) yer alan çiçek tasviri ile renk ve üslup bakımından benzerdir. Divan-ı Muhibbi'de Kara Memi'ye ait mavi, altın, kırmızı ve beyaz rengin kullanıldığı, hatayi ve rumi motiflerle tezyin edilen tezhip örneği (Görsel 68), Murakkaat varak 1a'da bulunan tezhibi hatırlatır (Görsel 67).

Hem Divan-ı Muhibbi hem de Murakkaat varak 1a'da, lapis mavi ve altın ana renk olarak kullanılmıştır. Minyatürlerde kullanılan tezhiplerde aynı motiflerin kullanıldığı görülmektedir. Sarmal dalları bağlama motifi olarak, hatayî, rumî ve gonca gül motifleri kullanılmıştır.

Şah Kuli'na atfedilen peri minyatürü, saç tuvaleti ve başlığının formuyla murakkaat cildinde yer alan melek figürlerinden ayrılmaktadır. Divan-ı Muhibbi'de bulunan Kara Memi'ye ait çiçek tasviri, stilize edilmiş olmasından dolayı farklıdır. Muhibbi Divanı varak 327a'da yer alan çiçek kompozisyonu Murakkaat varak 6a'da bulunan minyatürde yer alan çiçek kompozisyonu ile benzerlik göstermektedir. İki kompozisyonda da yaprakların kenarları tırtıklı olarak tasvir edilmiştir. İki minyatür bu yönüyle de benzerlik göstermektedir.

6a varak numaradaki çiçek oldukça gerçekçi iken 327a'daki stilize edilmiştir. Kullanılan renkler de farklılık göstermektedir. 6a varak numarada ki minyatürde yeşilin ve morun en

koyu tonları açık koyulu olarak kullanılmıştır. Kara Memi'nin eseri olan 327a da ise açık kırmızı, pembe, sarımsı bir yeşil kullanılmıştır.

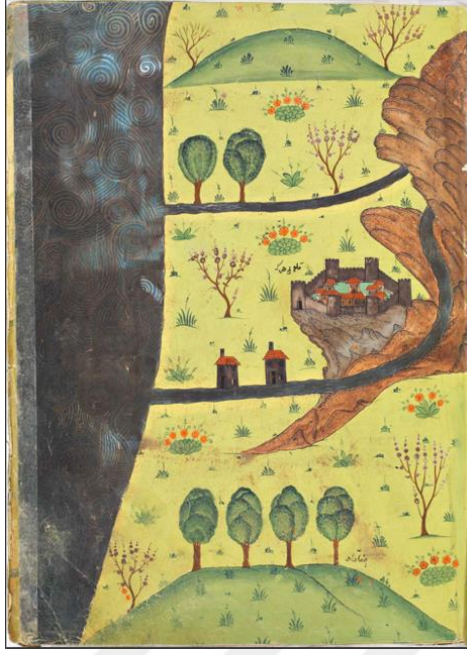
Murakkaat'ın albüm kapağında yer alan altın şemse içerisinde bulunan sahnede altı adet melek figürü yer almaktadır (Görsel 65). Kompozisyonun merkezinde tahtta oturan bir melek figürü ve çevresinde daire biçiminde dizilmiş melek figürleri bulunmaktadır. Meleklerin etrafı sarmal dallar ve hatayiler ile çevrelenmiştir. Şah Kuli'na atfedilen peri figürü ise portre minyatür olarak tasvir edilmiş olması bakımından farklılık göstermektedir (Görsel 64).

Görsel 70: Kelile ve Dimne Minyatürlerinden Örnek, 1495¹⁹⁰

Kaynak: <https://socratesjournal.org/index.php/pub/article/view/76/71> (Erişim Tarihi: 12.12.2024)

¹⁹⁰ Beste Çok, 'Osmanlı Minyatür Sanatının Üslup Özellikleri', Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 2021, C. 13, s. 125. (120-142)

Görsel 71: Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakayn-i Sultan Süleyman, İ.Ü. NEKTY05964 V.13a

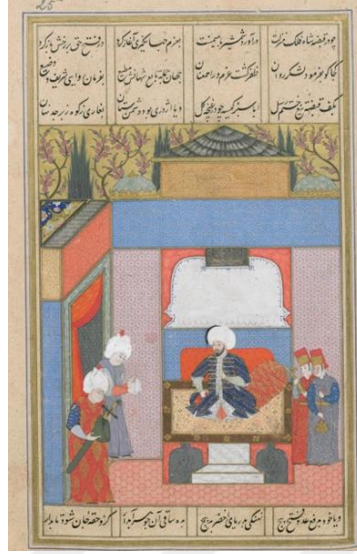
Kaynak: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY01422 (Erişim Tarihi: 12.12.2024)

Osmanlı Padişahı II. Beyazid döneminde hazırlanan resimli bir yazma örneği olan Kelile ve Dimne [Bombay, Prince of Wales Museum MS 51.34] 1495 tarihli'dir. Bu eser farklı nakkaşların yaptığı yedi adet minyatürden meydana gelmiştir. Aslan ile öküz mücadelesi halinde, sahnenin merkezinde tasvir edilmiştir (Görsel 69). Geriye doğru yükselen açık mavi ve beyaz renge boyanmış bir arazi, arazi üzerinde kümeler halinde çiçekler yer almaktadır. Tepelik arazi üzerinde bahar açmış çiçekli ağaçların yanı sıra farklı türde ağaçlarda görülmektedir.

Matrakçı'nın Irak seferi sırasında resmetmiş olduğu 13a varak numaralı minyatürde yeşil bir tepelik, ardında da geriye doğru yükselen yeşil bir arazi bulunmaktadır (Görsel 70). Sayfanın sol tarafında stilize edilmiş bir su kütlesi, sayfanın sağında ise katmanlar halinde yükselen kayalar arasına konumlandırılmış bir kale tasviri yer almaktadır.

Kelile ve Dimne minyatüründe, arazinin geriye doğru kütleli kayalar ile yükseliyor olması ve kayalıklar üzerinde yer alan ağaçların konumu Murakkaat 6b'de (Görsel 13) görülen araziye andırır. Matrakçı'nın eserinde yer alan kahverengi kayalık ve stilize su, Murakkaat'ın 23a numaralı varakındaki minyatür ile benzeşmektedir (Görsel 30). Murakkaat 6b'de yer alan minyatürde arazi üzerinde çiçek öbekleri bulunmamaktadır. Mavi zemin, pastel tonlarındadır. Matrakçı'nın minyatürlü eserinde stilize edilmiş çiçek

öbekleri, bahar dalı açmış ağaçlar ve yalın tepelikler görülmektedir. Bu yönüyle Murakkaat varak 23a’da yer alan araziden ayrılmaktadır.

Görsel 72: İ.Ü.K. F.Y. 1404 V.25a 191

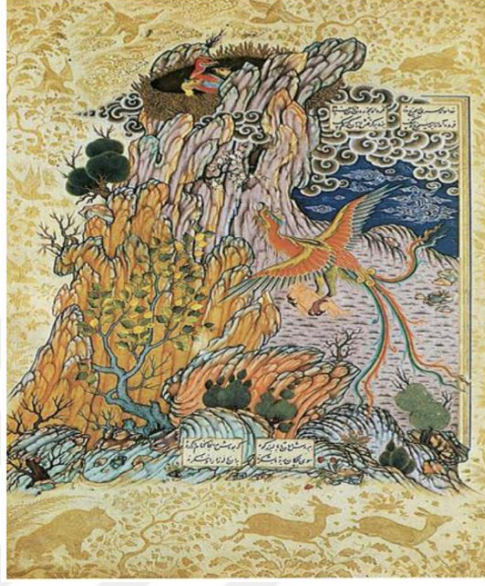
Kaynak:

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=pDVLNthUKPV6tFdadGdtQ&no=gsEcMBxOTBmoACEEiv9mMw> (Erişim Tarihi: 12.13.2024)

FY1404 varak 25a minyatürü dikey kompozisyonda gelişen bir kurguya sahiptir (Görsel 71). Minyatürde iç ve dış mekân birlikte resmedilmiştir. Yapının iç mekânı geometrik motiflerle süslenmiştir. Murakkaat varak 22b’de yer alan minyatür ile bu açıdan benzerlik göstermektedir (Görsel 29). Varak25a’da mekân cepheden görülmekte ve merkezinde tahtında oturan hükümdarın yer aldığı kemerli alan bulunmaktadır. Kompozisyonun merkezinde yer alan padişahın üzerinde, beyaz renkli ve süslemeleri olan iç elbise ile mavi renkli ve süslemeli kaftanı vardır. Tahtın sağ arka tarafında birinin elinde kılıç, diğerinin elinde ise matara olan iki figür bulunmaktadır. Mekânın sol cephe duvarında yer alan girişin önünde iki figür daha yer almaktadır. Murakkaat varak 22b’de ise taht bir pencere önüne konumlandırılmıştır. FY1404’te yer alan minyatürde bulunan insan figürleri, Murakkaat varak 22b’de bulunan figürlerin mekândaki dağılımı ve konumlandırılışları bakımından benzerlikler göstermektedir. Figürlerin kıyafet tasarımları, sarık formları, yüz tasvirleri ve oturuş şekilleri arasında farklılıklar söz konusudur.

¹⁹¹ Esra Öz, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Bulunan Fy1404 Numaralı Şehinşahname’nin Minyatürleri, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019, s. 56.

Kelile Dimne örneğinde ve Murakkaat varak 6b’de aslan, boğa ve çakal figürleri yer almaktadır. Kelile ve Dimne minyatüründe aslan ve boğanın mücadele şekli Murakkaat varak 6b’de yer alan aslan boğa mücadelesi ile benzerlik taşımaktadır. Murakkaat varak 6b’de yer alan hayvan figürlerinin tamamı kahverenginin tonlarında boyanmış ve realist bir üslupta tasvir edilmişlerdir. Kelile ve Dimne minyatüründe ise siyah bir boğa, toprak-kızıl tonlarında boyanmış iki çakal ve kahverengi bir aslan figürü görülmektedir.

Görsel 73: Simurg’un Zal’ı Yuvasına Götürmesi, Şehnâme, 1587-97, DCBL, Per 277.12¹⁹²

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1947693> (Erişim Tarihi: 12.13.2024)

Firdevsî’nin Şehnâme’sinde (Görsel 72) ve Murakkaat varak 10b’de birer Anka/Simurg kuşu figürü tasvir edilmiştir (Görsel 17). Hem Şehnâmede hem de Murakkaat varak 10b’de bulunan Anka/Simurg figürleri oldukça büyük, rengârenk ve uzun kuyruklu olarak betimlenmişlerdir. Şehnâmede yer alan Anka/Simurg kuşunun ayaklı olarak tasvir edilmesi yönüyle Murakkaat varak 10b ‘de ki figürden ayrılmaktadır.

¹⁹² Semiha Kartal, Kafiye Özlem Alp, “Mitolojik Kuşlardan Simurg’un Minyatürler Üzerinden Sembolik Anlam Kodları”, Folklor Akademi Dergisi, 2021, C. 4, S. 3, s. 448.

SONUÇ

Mecmua-i Murakkaat isimli eserdeki minyatürler, Kelile ve Dimne hikâyeleri olarak ele alınmıştır. Fakat eser içerisinde geçen hikâyeler incelendiğinde bunların birçoğunun Pançatantra, Kelile ve Dimne, Envâr-ı Süheylî ve Hümâyunnâme adlı eserlerdekiyle benzer olduğu anlaşılmaktadır. Her dört kitabın yazılış amacı da yöneticilere yol gösterip nasihat vermektir. Kitabın aslı Sanskritçe dilinde yazılmış Pançatantra'dadır ve birçok dile çevrilmiştir. Eser Osmanlı edebi dünyasında da oldukça önemli bir yer bulmuştur. İlk defa Alâeddin Ali Çelebi tarafından hazırlanarak Hümâyunnâme adıyla Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur.

16. yüzyıla tarihlendirilen Murakkaat isimli eserin Osmanlı Sultanı III. Murad'a (1574-1595), İran Şahı Şah Tahmasb tarafından cülus hediyesi olarak gönderildiği kabul edilse de içerikte yer alan minyatürler üslup açısından Şah Kuli ve öğrencisi Kara Memi'nin resim üslubuna yansır. Ele alınan figürlerin kıyafet tasarımları, kullanılan renkler, yapı tezyinatları, kompozisyonlardaki doğal ortamlar (ağaç, çiçek, kayalıklar vb.) 16. yüzyıl İran minyatür sanatıyla benzerlikler sergilemektedir. Bunun temel sebebi iki kültürün yüzyıllar boyunca etkileşim halinde olmasıdır. Bunun yanı sıra Osmanlı İmparatorluğunun siyasi olarak en güçlü olduğu kabul edildiği 16. yüzyılda birçok sanatçı fethedilen topraklardan sürgün olarak veya kendi istekleriyle Anadolu'ya oradan da İstanbul'a gelmiş ve çeşitli sanat alanlarının icrasında görev almışlardır. Şah Kuli de bu sanatkârlardan biridir. Yavuz Sultan Selim'in 1515'te, Şah İsmail karşısında kazandığı zaferin ardından Tebriz'den Amasya'ya getirildiği resmi kayıtlarda yer almaktadır. Eserdeki minyatürlerde herhangi bir sanatçı imzası tespit edilemediğinden sanatçısının veya sanatçılarının kim olduğu hakkında kesin bir yargıya varılamamıştır. Fakat minyatürlerde, Tebriz minyatür üslubunun etkin olarak göze çarpması, resimlerin yapımında Şah Kuli'nin ve ekibinin rol aldığını düşündürmektedir. Bunların yanı sıra minyatürlerin Tebriz üslubunu yansıtmaları ve metinlerin Farsça olması Murakkaa'nın İran'dan gelmiş olduğu konusunda bir yargıya varılmıştır. Oysaki Osmanlı saray nakkaşhanesinin başında bulunan Şah Kuli'nin, temsilcisi olduğu Tebriz üslubunu burada da devam ettirmiş olması olasıdır. Bu bağlamda eserdeki minyatürlerin bir kısmının bu sanatkârın veya öğrencilerinin yapmış olduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. Eserdeki kompozisyonlar ele alındığında figürlerin oldukça realist bir tarzda resmedildikleri görülmektedir. Özellikle hayvan figürleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Figürlerin yüzleri incelendiğinde farklı milliyet tipinde yapılan figür grubunun aynı olduğu, giydikleri kıyafetlerin rengiyle veya tasarımıyla farklılık yaratılmaya çalışıldığı görülebilmektedir.

Eserde kullanılan renkler; turuncu, mavi ve mavinin tonları, kahverengi ve tonları, lacivert, siyah, mor, eflatun, firuze yeşili, kırmızı, altın ve sarı olarak sıralanabilir. Sadece doğal ortamda geçen hikâyelerde daha çok toprak tonları, soluk mavi, açık yeşil vb. pastel tonlar kullanılmıştır. Yapı içinde geçen ve insan figürlü kompozisyonlarda ise genelde turuncu, lapis mavi, mor, firuze yeşili, altın vb. gibi daha canlı renkler tercih edilmiştir. Minyatürlerde kullanılan farklı renk tonları, eserlerin sanatçısının farklı olabileceğini de düşündürmektedir.

Kompozisyonlarda bitki kümeleri, çiçekler ve farklı ağaç türlerinin resmedildiği görülmektedir. Bunlar kavak, çınar, incir, bahar dalları, sivri yapraklı yeşil bitkiler, iri çiçekler, şakayıklar, geniş iri yapraklı bitkiler ve bambu olarak sayılabilir.

Murakkaat'ın ikinci bölümdeki hikâyelerin her biri mesaj taşımaktadır. Bunların çoğunluğu aklın, adaletin ve dostluğun önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak Murakkaat içerisinde yer alan minyatürlerin bir Hümâyunnâme'ye ait olduğu kanısına varılmıştır. Ayrıca eser her ne kadar İran minyatür sanatını çağırırsa da minyatürlerin tamamının olmasa da bir kısmının saray nakkaşhanesinde Şah Kuli ve öğrencisi Kara Memi ve ekibi tarafından resmedildiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Midhat'ın Kelile ve Dimne Tercümesi (Hulâsa-i Hümayunnâme). Haz. M. Atâ Çatıkkaş. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Akalay, Z. "Emir Hüsrev Dehlevi'nin 1496 Yılında Minyatürlenmiş Hişt Bihişti". Sanat Tarihi Yıllığı. S. 6. 1976.
- Ekici, A. "17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Hiref-i Hâssa Teşkilatı Birimleri ve Yapısal Özellikleri". Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2018.
- Akengin, G. ve Sibel Kurtoğlu. "15-16. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatının İncelenmesi ve Disiplinler Arası Yaklaşımlarla Güncel Sanat Pratiklerinde Yorumlamaları". 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum. C. 11, S. 33. 2022.
- Akün, Ö. F. "Alâeddin Ali Çelebi". DİA. C. 2. İstanbul, 1989.
- Akpınarlı, H. F. ve Pınar Arslan. "Kuş Motifinin Özellikleri ve Kuş Motifli Döşemealtı Halıları", Uluslararası Folklor Akademi Dergisi. C. 1, S. 3.
- Alparslan, A. "Gubârî", DİA. C. 14, İstanbul 1996.
- Arbaş, H. "Mi'rac Olgusunun Mukayeseli İnşası: Hâverânnâme ve Hamse-i Nizâmî'de Mi'rac Minyatürleri", Marifetname. C. 10, S. 2.
- Aslanapa, O. "Türk Minyatür Sanatının Gelişmesi". Erdem. C. 2, S. 6. 1986.
- Aslanapa, O. Türk Sanatı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.
- Ateş, E. "Câmî'nin Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevisinde Metin ve Minyatür İlişkisi", Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature. 2022, 8/1, ss. 1-15.
- Ayan Birol, İ. "Şükûfe". DİA. C. 39. İstanbul, 2010.
- Ayan Birol, İ. "Tezhip". DİA. C. 41. İstanbul, 2012.
- Aydın, D. Şiraz Nakkaşhaneleri ve Resimli Şehnameler (1470-1500). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2019.
- Azaklı, T. R. "Osmanlı Minyatür Sanatında Ağaç Türleri (16. Yüzyıl)", Art-Sanat. 2023, S. 19.
- Badrı, S. Safevi Dönemi Minyatürlü Eserlerinden Tahmasp Şeyhnamesi'ndeki At Zırhları ve Eyer Örtülerinin İncelenmesi. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 2024.
- Bağcı, S. ve Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanınındı. Osmanlı Resim Sanatı. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006.

- Bağcı, S. Minyatürlü Ahmedi İskendernameleri: İkonografik Bir Deneme. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, Ekim 1989.
- Balcı, N. ‘Türk Halı Sanatında Mitolojik Kaynaklı Bazı Motifler’, Arış Dergisi. 2012, S. 8.
- Barough, P. M. ve Sevgi Parlak. “16-17.yüzyıl İran Çini sanatında görülen İnsan Figürleri ve Üslupsal açıdan Rıza Abbasinin Yeri ve Önemi”, Sanat Tarihi Dergisi. C. 31(2), 2022.
- Bahar, B. Kelile ve Dimne Tercümeleri ve Resimli Nüshaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2023.
- Bato, Z. “Asya’dan Esen Bir Rüzgâr: Câmiu’t-Tevârîh Minyatürlerindeki Hükümdarlar (TSMK H.1653)”, Lale. 2022, S. 5.
- Bayat, A. H. “Cerrâhiyye-i İlhâniyye”. DİA. C. 7, İstanbul, 1993.
- Beydebâ-İbnü’l-Mukaffa. Kelile ve Dimne. Çev. Said Aykut. İstanbul: Şule Yayınları, 1999.
- Beydeba. Kelile ve Dimne Tercüme ve Metin. Çev. Hayreddin Karaman ve Bekir Topaloğlu. İstanbul: Nesil Yayınları, 1990.
- Bozkurt, N. ve Selda Kalfazade. “İbrîk”, DİA. C. 21, İstanbul, 2020.
- Bozkurt, N. “Şamdan”, DİA. C. 38, İstanbul, 2010.
- Bülbül, T. Hümâyûn-Nâme (İnceleme-Tenkitli Metin). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2009.
- Büyükbahçeci, E. Doğu’da ve Batıda Gündelik Yaşam: Pançatantra Masallarında Hint Toplumunun Gündelik Yaşamı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.
- Çağman, F. “Bihzad”, DİA. C. 6. 1992.
- Çağman, F. ve Zeren Tanındı. Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri. İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları, 1979.
- Çağman, F. “Saray Nakkaşhanesinin Yeri Üzerine Düşünceler”. Sanat Tarihinde Doğudan Batıya-Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri. İstanbul, 1989.
- Çağlayan, N. 16. yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı ve Kanuni Dönemi Minyatür Sanatçısı Matrakçı Nasuh. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir, 1995.
- Çakıroğlu, A. İ. Nallıhan’ın Kuşları Kataloğu. Ankara, 2013.

- Çap, S. “Gül Dışındaki Çiçeklerle İlgili Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. C.18 (2), 2018.
- Çatalbaş, R. “Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi”, *TURAN-SAM*. C. 3(12), 2011.
- Çelikbağ, T. “Osmanlı El Yazmaları’nda Dini Konular ve Siyer-i Nebi Minyatürleri Hakkında”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, S. XXXII, s. 537-558.
- Çetin, Y. “Türk Sanatı Bezeme İkonografisi Açısından Tavus Kuşu Figürlerinin Bir Değerlendirmesi”, *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)*. S. 9. 2017. ss. 1-17.
- Çimen, F. “Kul Mesûd ile Molla Muhammed Timur'un Kelile ve Dimne’lerinin Hayvan Adları Bakımından Karşılaştırılması”, *Korkut Ata Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 8.
- Çok, B. ‘Osmanlı Minyatür Sanatının Üslup Özellikleri’, *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*. C. 13. 2021, ss. 120-142.
- Çoruhlu, Y. *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*. Ötüken Neşriyat. İstanbul, 2019.
- Dedeyev, B. “Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Menâkıb-ı Hünervarân Adlı Eserinde Osmanlı’da Yaşamış Azerbaycanlı Hattat, Nakkaş ve Mücellitler”. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*. S. 7, 2021.
- Demir, A. *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki Türkçe Yazmalarda Lake Ciltler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- Derman, F. Ç. ve Gülnur Duran. “Şahkulu”. *DİA*. C. 38. İstanbul, 2010.
- Derman, M. U. “Murakkaa”, *DİA*. C. 31. Ankara.
- Dikmen, M. ve Büşra Bahar. “Kelile ve Dimne’de Dünya hayatını Anlatan Bir Hikâye: Kuyuya Atlayan Adam”. *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. S. 33. 2023.
- Duran, G. “Kara Memi”. *DİA*. C. 24. İstanbul 2001.
- Duran, R. ve Ayla Yılmaz. “Anadolu Selçuklu Sanatında Sarmaşık Motifi”, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 2023.
- Edhem, F. ve Ivan F. Stchoukine. *Les Manuscrits Orientalux Illustres de la Bibliotheque de l’Universite Stambol*. Paris: E. de Boccard, 1933.
- Egüz, E. “Nakkaş Nigârî’nin Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, C. 25, S. 25, Aralık 2020, s. 310-329.

- Elpe, E. Türk Mitoloji ve Sanatında Ağaç. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi MSGSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2003.
- Enveroğlu, Z. Osmanlı Minyatür Sanatı İçerisinde Nakkaş Levni Üslubunda Kadın Figürleri ve Günümüz Sanat Anlayışında Yenilik Arayışları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya, 2018.
- Ertürk, Z. Türk Çini Sanatında Saz Yolu Ekolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. FSM Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. İstanbul, 2014.
- Erünsal, İsmail E. “Kütüphane”, DİA, C. 27, Ankara 2003, s. 11-32.
- Eyice, S. “Arslanhane”. DİA. C. 3. İstanbul 1991.
- Filibeli Alâaddîn Ali Çelebi. Humâyun-nâme İnceleme-Metin. Haz. Tuncay Bülbül. Ankara: TÜBA Bilimler Akademisi, 2017.
- Garagaşov, V. Tezhib Sanatında Saz Yolu (16. Yüzyıl). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2006.
- Göksu, B. “Kanuni’nin Saray Başnakkaşı: Kara Memi”. gzt.com. Çevrimiçi, 3.01.2024, <https://www.gzt.com/arkitekt/kannnin-saray-basnakkasi-kara-memi-3592316>.
- Gülhan, T. Başlangıcından XIV. Yüzyıla Kadar Türk Sikkelerinde Hayvan Figürleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. MSGSÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2015.
- Gülensoy, B. “Kaya-Duvar Resimleri, Fresk ve Balballarda Eski Türk Tipi Figürleri”, Erdem Dergisi. C. 9 (27). ss. 1111-1118.
- İnal, G. Türk Minyatür Sanatı/ Başlangıcından Osmanlılara Kadar. Ankara, 1976.
- Kaçar, U. ve Muhammet Bilgen. “Sûrebaşı Tezhiplerinde Desen Çeşitliliğini Sağlayan Unsurların Alanya Müzesi 487 Envanter Numaralı Kur’an-ı Kerîm Örneğinde İncelenmesi”. Art-Sanat Dergisi. S. 16. 2021.
- Kalyoncu, H. “Saray Nakkaşhanesinin Osmanlı Kültür Sanat Ortamına Etkileri”, Kültür ve Sanat Tarihi. ed. Sibel Kılıç, İstanbul: Artikel Akademi, 2021.
- Karafakı Çetinkaya, F. ve Çiğdem Çetinkaya, “Türk Süsleme Sanatında Gül’ün Kullanımı”, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2016, S. 13.
- Karaismailoğlu, A. “Hüseyin Vâiz-İ Kâşifi”. DİA. C. 19, İstanbul, 1999.
- Karaismailoğlu, A. “Kelîle ve Dimne”. DİA. C. 25, Ankara, 2022.
- Kaska, Ç. “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde Bulunan Farsça Yazmalar”, Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S. 11. Erzurum 2020., ss. 72-99.

- Kaya, G. T. “Aydınlıktan Karanlığa Geçen Bir Karakter: İslam Resminde Zahhâk Betimi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mevzu Sosyal Bilimler Dergisi*. 2023. ss. 797-838.
- Kayabaşı, R. G. ve Ömer Çini. ‘Hayvan Kültü Bağlamında Türk Mitolojisinde Kurbağa’, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. C. 17. 2024.
- Kartal, S. ve Özlem Alp Kafiye, “Mitolojik Kuşlardan Simurg’un Minyatürler Üzerinden Sembolik Anlam Kodları”, *Folklor Akademi Dergisi*. C. 4, S. 3. 2021.
- Kızıldağ Atila, O. Şah Kulu’nun Motif ve Desen Üslubu; 16. Yüzyılda Saray Nakkaşhanesinin Sernakkaşı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü. İstanbul, 2003.
- Konyalı, N. Firdevsî Şehnâmesi Kahramanlarından Rüstem’in Devlerle Mücadele Sahnelerinin İkonografisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S. 45. 2023. ss. 337-369.
- Kütükoğlu, B. “Murad III”. DİA. C. 31, Ankara, 2020.
- Kütükoğlu B. “Şah Tahmasb’ın III. Murad’a Cülûs Tebrîki”, *Tarih Dergisi*. C. 11 (15). 1960.
- Lokman b. Hüseyin El-Aşri. El-Kıyafetü’l-İnsaniyye fi Şemâli’l-Osmaniyye. Demirbaş No: TY06087. İstanbul, h. 987.
- Mahir, F. B. “Minyatür”. DİA. C. 30. Ankara, 2020.
- Mahir, F. B. Osmanlı Minyatür Sanatı. Kabalcı Yayınevi. İstanbul, 2012.
- Mollaibrahimoğlu, Ç. Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç ve Pratikler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Trabzon, 2008.
- Ögel, B. Türk Mitolojisi II. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara, 1993.
- Öney, G. “Bizans Figürlerinde Anadolu Selçuklu Etkisi”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*. Ankara, 1971.
- Öztaş, M. G. Türk Mitolojisindeki Hayvan İmgelerinin Günümüz Giysi Tasarımlarına Uyarlanması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı Karatekin Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü. Çankırı, 2021.
- Özsoy, H. N. Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motiflerin Kökenleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü. İstanbul, 2013.
- Pekin, R. E. “İlk Osmanlı Ressamları Müziği Nasıl Gördü: 1 Dilsûznâme ve Külliyyâtı Kâtibi’nin Resimlerinde Görülen Müzik”. *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*. S. 24. 2023.

- Sahafiasl, P. Büyük Selçuklu Minyatür Sanatının İzleri İbn'ül – Mekarim Hasan'ın Kelile ve Dimne'sindeki Minyatürler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun, 2020.
- Sahafiasl, P. “İbn'ül-Mekarim Hasan'ın Kelile ve Dimne'sindeki Minyatürlerde Büyük Selçuklu Minyatür Sanatının İzleri”, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 2020.
- Sever, S. “15. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Minyatür Sanatı Üzerine Bir Değerlendirme”. Sanat Dergisi. S. 35. 2020.
- Shahmari, S. Osmanlı ve İran Minyatürlerinde Figür Anlayışın Etnografik Açından İncelemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum, 2014.
- Sultan III. Ahmed Mührü. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Mühür Veritabanı. Çevrimiçi: 11.01.2024. <https://muhur.yek.gov.tr/muhur/yekmu0055>.
- Şahin, Z. “Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Adlı Yazma Eser Cildindeki Melek Figürleri”, 2. Bilisel International Sur Scientific Researches Congress. Diyarbakır 2024. ss. 620-627.
- Şişçi, F. “Türk Mitolojisinde Güvercin Motifi ve Çağdaş Türk Resminde Temsili”, İdil. C. 7 (41). ss. 47-53.
- Taş, E. “Türk Tezyinatında Perde”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD), S. 45, ss. 271-294.
- Taş, E. ve Aslıhan Erdoğan. “Osmanlı Minyatürlerinde Sefer Vasıtaları (16-18. Yüzyıllar), Art Sanat Dergisi. S. 16. 2021.
- Tanıncı, Z. “Nakkaşhâne”. DİA. C. 32. İstanbul, 2006.
- Tanıncı, Z. “Sinan Bey”. DİA. C. 37. İstanbul, 2009.
- Tanıncı, Z. “İstanbul Sarayının Resim Hazinesinden: Osmanlı Sanatında Minyatür”, Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Edebiyat, Kültür, Tarih 7, ed. Coşkun Yılmaz, Hatice Aynur, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015, s. 392.
- Turunç, Y. Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1984 Envanter Numaralı Firdevsi Şehnamesi Minyatürleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van, 2019.
- Uran, A. T. ve Şehnaz Biçer. “TSMK H. 760 Envanter Numaralı Hamse-i Nizami Nüshasındaki Leyla ile Mecnun'un Okul Sahnesinde Kullanılan Malzemeler”, SOSGÜZ, C. 3, S. 6, 2021.

- Uran, A. T. Hamse-i Nizamî Nüshalarındaki Leyla ile Mecnun'un Okul Sahnelerinin Analizleri. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İstanbul, 2021.
- Yalçın, Ş. “Levnî”. DİA. C. 27, Ankara, 2003.
- Yaman, B. Kelile ve Dimne, Mantıku't-Tayr ve Mesnevi'deki Hayvan Hikâyelerinde Değerler Eğitimi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2023.
- Yazar, T. Beydebâ'nın Kelile ve Dimne Adlı Eserinin Felsefi Analizi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çorum, 2019.
- Yılmaz, G. ve Sevcan Türe Ölçer. “Geleneği Betimlemek: El-Hariri'nin Minyatürlü Makamat Nüshalarından Yansıyan Kap-Kacak Kültürü”. Sanat ve Gelenek. Edirne, 2023.
- Yiğit, E. “Türk Kültüründe Geyik ve Geyikle İlgili İnanış ve Efsaneler: Kastamonu-Karabük Örneğinde”. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. S. 14.
- Yozgat, S. Türk Mitolojisindeki Grafik Sembollerin Günümüz Logo Tasarımlarına Yansımaları: Kuş Figürü Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ordu, 2019.
- Yurdakul, N. B. “Türk Halk Hekimliğinde Hayvan Sembolizmi”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. 2023.
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/bihzad> (Erişim Tarihi: 20.12.2024)
- <https://www.wikiart.org/en/kamal-ud-din-behzad/a-miniature-painting-from-the-iskandarnama-1495> (Erişim Tarihi: 20.12.2024)
- <https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad/the-ascent-of-muhammad-to-heaven-mir-j-khamseh-1543> (Erişim Tarihi: 21.12.2024)
- <https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad/unknown-title> (Erişim Tarihi: 20.12.2024)
- <https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad> (Erişim Tarihi 21.12.2024)
- <https://www.wikiart.org/en/sultan-muhammad/from-the-khamse-of-nizami-the-old-woman-complaining-to-sultan-sanjar-1543> (Erişim Tarihi 21.12.2024)
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3292868> (Erişim Tarihi 21.12.2024)
- <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2692348> (Erişim Tarihi 21.12.2024)
- <https://muhur.yek.gov.tr/muhur/yekmu0055> (Erişim Tarihi: 16.03.2024)

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Zübeyde ŞAHİN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Uludağ Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sanat Tarihi
Makale ve Bildiriler	
1. Şahin, Zübeyde.“Mecmua-i Murakkaat Şah Kuli Mihrdar Adlı Yazma Eser Cildindeki Melek Figürleri”, 2. Bilsel International Sur Scientific Researches Congress. Diyarbakır 2024.ss. 620-627.	